

NEGYEDIK RÉSZ:
KÉTFÉLE HALÁLOS BÜNTETÉS.

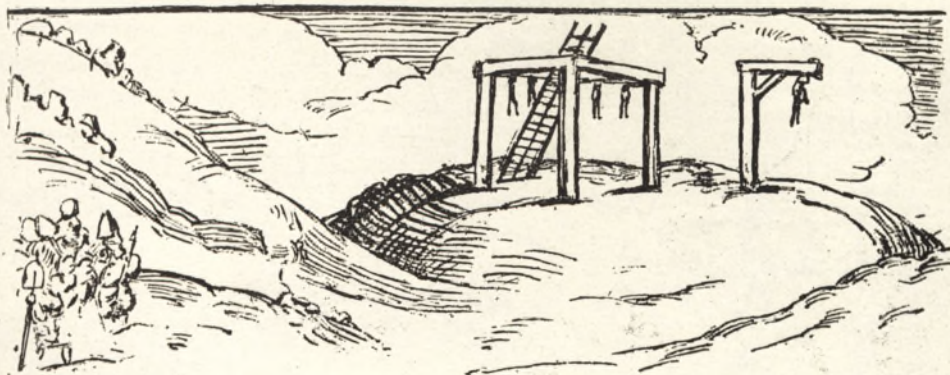

AKASZTÁS.

I.

Az akasztófákról általában. Az akasztás régi módja.

A megfojtás ősrégi időktől fogva szokásban van keleten. Alkalmazták ezt a büntetést a görögök, a rómaiak is.

60.

Egy és négy ágú akasztófa 1571-ből.

A zsidóknál a kivégzettek hulláit, elrettentő például, kiszokták volt akasztani a napra és ott hagyták naplementéig. De a megfojtás és a hulla kiakasztása két külön és egymástól független aktus volt, mert a más módon kivégzetteket is kiakasztották.

Az elítéltnak akasztófán való kivégzéséről azt állítják, hogy újabb szokás lenne. Constantinus Magnus római császárnak tulajdonítják, hogy a keresztrefeszítést, a Jézus tiszteletére eltiltván, helyébe az akasztófát hozta be.¹

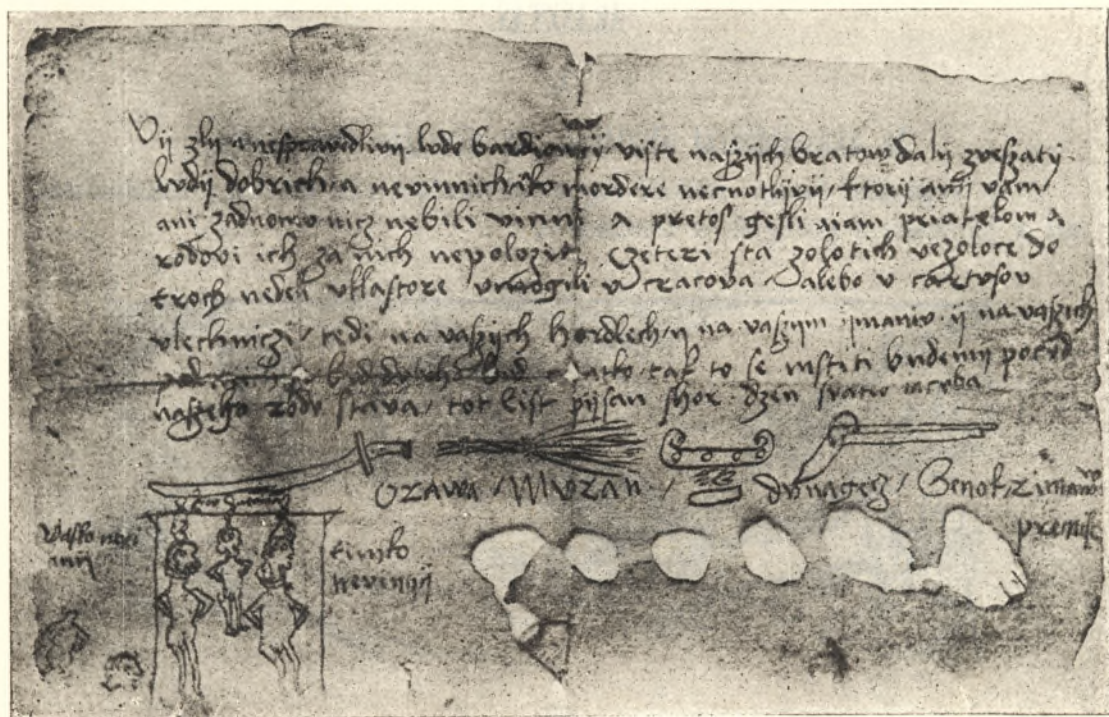
¹) Rud. Quanter: „Die Leibes U. Lebensstrafen Bei Allen Völkern Zu Allen Zeiten.“ Dresden. 1901. H. R. Dohrn. 179. és 180.

Jakobi Döpleri „Theatrum Poenarum.“ Sondershausen. 1693. II. k. 202.
Const. Magnus 282—337-ig élt.

Ha hitelt adhatunk Anonymusnak: az akasztás szokásos volt őseinknél, bejövetelük idejében már. Ő azt jegyzte föl ugyanis, hogy: „Hungvár Laborcz nevezetű ispánját Álmos vezér vitézei üldöztvén s elfogván, egy folyó mellett azon helyen fölakasztának.“ Továbbá, hogy a magyarok „Zobort a nyitrai vezért egy magas hegyre vivén, fölakaszták.“¹

Péter királyról tudjuk, hogy fölakasztatta az ellene összeesküdt főurakat.²

A nemtelen tolvajokat Szent László királyunk idejében akasztó-fára ítélték.³

61.

Fenyegető levél a XV. századból. Rajta egy két ágú akasztófa képe.

IV. Béla idejéből föl van jegyezve, hogy Lőrincz országbiró és mocsonyi ispán a szőrényi bánság védelmében legyőztvén a bolgárokat, sokat közülök fölakasztatott a Duna partján és a bánság nyugalma helyreállította.⁴

¹) Szabó Károly: „Béla Király Névtelen Jegyzőjének Könyve A Magyarok Tetteiről.“ Pest. 1860. Rát Mór. 21. és 49.

²) Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ Bpest, 1896. Athenaeum II. k. 39.

³) II. k. 2 f: Ha szolgát érnek lopáson rajta és meg nem válthatja magát ára szerint, vágják le az orrát. Ha pedig másod ízben fogják meg, akasztják föl.

II. k. 11 f: Ha szabad embert vagy szolgát lopáson kapnak, akasztják föl.

⁴) Szilágyi idézett műve II. k. 643.

Rudolf király idejében akasztással büntették azokat a katonákat, kik a nemesek és jobbágyok szekereit és lovait a saját személyük vagy portékáik szállítására céljából elvették.¹

A Hármaskönyv I. r. 15. cikkelyében pedig az áll, hogy a tolvajokat föl kell akasztani, a rablókat karóba húzni vagy kerékbe törni, a többieket (a gyilkosokat) pedig le kell nyakazni.

Akasztófával büntették a régi magyar jog szerint nemcsak a tolvajokat, hanem a katonaszökevényeket és rablóvezéreket is.²

Szóval: az akasztás szokásban volt hazánkban elejétől fogva.

Kezdetben bizonyára élőfák ágaira húzták föl a gonosztevőket. De alighanem ez volt a szokás később is nálunk. Két régi följegyzés legalább arra mutat.

Egyik, a mely 1291-ből való, így szól:

„Pervenit ad arborem platani, qui dicitur akasztofa.“³ (A platanus plátánt, vagy terebélyes fát jelent.)

A másik 1313. évi följegyzés ez:

„Una magna arbor Ilicis Akasztofa dicta.“ (Ilex = tölgyfa.)⁴

Abból, hogy kezdetben élőfák ágaira akasztották föl az elítélteket, az következik, hogy az akasztófa legrégebb alakja az egy ágú: Γ és a \mathbf{T} formájú.⁵

A két ágú: Π valószínűleg későbbi.

Az akasztófát sokáig fából és nem más anyagból készítették. Valamennyi ismeretes neve ezt mutatja. U. m:

akasztófa,
bűnfa,
háromfa és
törvényfa.⁶

¹) 1905. évi decr. 29. cz.

²) Dr. Márkus Dezső: „Magy. Jogi Lexikon.“ Bpest. 1900. Pallas. III. k. 897.

³) Wenzel Gusztáv: „Codex Diplomaticus Arpad. Continuatus.“ X. k. 60.

⁴) O. I. dipl. oszt. 1313/1393.

⁵) A \mathbf{T} alakú, két elítélt kivégzésére való akasztófa hazánkban ismeretlen. Másutt használták.

⁶) Törvényfa: Szlemenics Pál: „Magyar Fenyítő Törvénykönyve.“ 5 kiadás. 1832. Heckenast. 95.

Debreczeni ítélet 1657-ből: Az tanuk vallásibul ki tettzik, hogy az I. asszony (Kasza Pálné) ott is, hol ezelőtt lakott suspecta volt, itt is azon rosz cselekedetit tetézte gonosz életével az tanuk világosságra hozván derekassan keritőségét és orvságát, minek okáért mint keritőt kössék lófarkára, hordoztassék meg az törvény fáig s kösse fel Lengyel János.

Zoltai Lajos városi s. levéltárnok jegyzeteiből.

Törvényfa, bűnfa: Czuczor és Fogarasi „Magyar Nyelv Szótára.“ Pest, 1864. Emich G. I. k. 78.

Háromfa, háromfa virága: ugyanott II. k. 1424. Háromfa gyümölcse, címere.

„Magyarnyelv“ című havi folyóirat. A Magy. Nyelvtudom. Társ. megbízásából szerk. Szily Kálmán, Zoltai Gyula és Gombocz Zoltán. Bpest. 1905. „Magy. Nyelvtud. Társ.“ 2 füzet.

Ezek közül az első lesz a legrégebb. Használták ezt a kifejezést a mint látjuk, már a XIII. században.

„Akazthowhegy“ és „Akazto beerc“ elnevezés előfordul XIV. században kelt okmányokban.

Akasztfáról szó van még sok helyt. Többek közt a XV. század közepéből való Bécsi Codexben: „Az akazto fara akaztatéc : appentus est in patibulo.“¹

„Akaszthely“ kifejezést megtaláljuk az 1487. évből való Gyöngyösi Latin-Magyar Szótár-Töredékében: „Calvarie locus dictus: quod in eo dampnati capite truncantur: Nyak vagho helj: akazto helj.“²

A XVII. században hazánkban és valószínűleg másutt is, a két ágú akasztófa volt általános használatban. Ezt tanúsítja az a két ágú akasztófát ábrázoló tollrajz, a mely Kassa városának — egy 1652-ben hozott ítéletet tartal-

62.

Paradeiser ezredesnek és társainak kivégzése 1601-ben.

mazó — jegyzőkönyvének márgóján látható s a mely épen olyan mint a 61. számú — a XV. századból való — képünkön levő.³ De erre vall Gyöngyösi Istvánnak „Chariclia“ című költeményében előforduló „háromfa“ kifejezés is. Az illető versszak így hangzik:

¹) 54. lap.

²) Melich János. Bpest. 1898. Akad. 146.

³) A mely megfelel a Leonhart Fronsperger: „Von Kayserlichen Kriegsrechten“ című Majna m. Frankfurtban 1565-ben megjelent művében egy táborigény képen látható ábrának. Kétségtelen tehát, hogy a XV. XVI. és XVII. században a két ágú akasztófa szél-
tében használatos volt. A nélkül azonban, hogy az egy ágú kiszorította volna.

„Noha azt kívánom, karóban száradjon,
Avagy háromfára csakhamar akadjon.“¹

Háromfának pedig azért mondták az akasztófát, mert három gerendából állott, melyből kettő a földbe volt állítva, megfelelő távolságra egymástól, a harmadik gerenda pedig a másik kettőnek a felső végét kötötte össze.

A „háromfa“ elnevezést azonban jóval a Gyöngyösi kora előtt, már a XVI. század derekán használták. Megtaláljuk azt Tinódi Sebestyénnek „Eger vár viadaljáról való énekében“ ott a hol az áruló Hegedős hadnagy kivégzéséről van szó ekképen:²

„Hegedős Istvánt hivaták, megfogák,
Csöpögteték, erőssen megvallaták.
Parancsolának hogy fel akasztanak
Vár piacznán három fát állatának
Nyelve vallasa szerént³ fel akaszták
Az párttartók fülöket mind lecsapták.“⁴

A „három ágú palota“ gúnyos kifejezés szintén akasztófát és pedig 3 oszlopos vagyis 3 lábú akasztófát jelent.

Egy régi tréfás beköszöntőben van erről szó, melylyel Dr. Kayser Szilárd szabadalmi bíró ismertetett meg bennünket és a mely így hangzik:

„Jó napot, rossz szerencsét kívánok tenéked, te szőrös üstökű, fa-talpú, vékony tudományu, nem ékes szólású, mocskos emberi állat.

Áldjon meg a pápa, fosson le a kánya; hogy a juhászok társszekerevonójának a rúdja nyergelje meg a te s t, hogy még három hónapmulva is sírva szedegess forgácsot a bakonybéli erdő napkeleti részének zavaros öblében.

Mit hallgatsz mint a süket disznó a törökbúzában? Ha nem akard hogy bemocskoljalak, add meg a tartozásodat, te muskotály-szemű, istentől elrugaskodott, poklot túlnyargaló, kaján teremtés.

Vagy ha jobban tetszik a három ágú palota, segítsen oda a nagyszemű Jupiter. Én is ott leszek a temetéseden három szelindekkel. Holtod után holló üljön a púpudra és súgja a füledbe: amen!“

A háromfa elnevezésből meg nehány más adatból ítélve a XVI. és XVII.

¹) „Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai, melyeket egybeszedett. — —“
Dugonics András. Pozsony és Pest, 1796. Landerer. I. k. 279.

A szóbanlevő költeményt Gyöngyösi 1700-ban írta.

²) „Cronica Tinodi Sebestyén szöszése; Első részébe János királ halálátul fogva ez esztendeig Dunnán innét Erdél országgal lött minden hadak vesződelmek, revidedon szép nótákkal énekbe vadnak. Más részébe külömb külömb időkbe és országokba lött dolgok Istoriak vannak. Colosvárba 1554. esztendőbe.“ Eger vár viadaljáról való ének. Harmadik része. A 970. sortól kezdve.

³) = vallomásához képest.

⁴) = a pártütők fülöket lesütötték.

században nálunk rendszeren fából készítették az akasztófát,¹ mely az egykorú képek szerint néha egy, többnyire két ágú volt, vagyis egy avagy két oszlopból állott. 3 és 4 ágú akasztófára vonatkozó hazai adatot abból az időből nem ismerünk. Külföldi képet igen.

Abból a két századból kőből épült akasztófa emléke nem maradt. Valószínű, hogy hazánkban akkor — a XVII. század elején legalább — csak elvétve, inkább a városokban létezett kőből épült akasztófa. Erre vall Szabolcsvármegyének 1607-ben hozott azon státútuma, hogy minden város és falú határán 15 nap alatt akasztófát kell állítani.² Már pedig ennyi idő alatt csakis fából lehetett azt elkészíteni.

Később úgy látszik szélteben a kőakasztófa volt szokásos, vagy legalább az is nagyon gyakori volt. Történetírók, régiségbuvárok és más szavahihető öreg emberek sokan láttak még ilyen építményeket, melyeket az abszolút kormány az 50-es évek elején lebontatott.

Ezeka multszázadban még fönnállott — kivételesen 2, igen sokszor 3, rendszeren pedig 4 ágú — kőből épített akasztófák oszlopait fölülfagerendákkal kötötték össze.

Hogy szabályszerint minden helység határán kellett akasztófának lenni: azt nemcsak Szabolcs vármegyének hivatkozott és Szathmár vármegyének avval egyidőben, 1607-ben hozott státútuma³ és Gr. Eszterházy Antal kurucz generálisnak 1706-ban Veszprém vármegyéhez intézett rendelete,⁴ hanem Petőfinek „Okatootáia“ című 1847-ben írt költeménye is bizonyítja.

A költemény így szól:

— — Azzal vagdalkoznak némelly
Nem f'om millyen emberek,
Hogy ez országban nyilvános
Épületek nincsenek.
Mit? nyilvános épület nincs?
Hát az akasztófa mi?
S ezt bizony majd minden falu
Határában láthatni.

1) A XVII. század végén Németországban is csak itt-ott, kivált nagy városok mellett lehetett látni kőből épült akasztófát, vesztőhelyet.

Jacob Döpler: „Theatrum Poenarum — Oder Schau = Platz Derer Leibes U. Lebens = Straffen.“ Sondershausen. 1693. Heinr. Schönemarck I. k. 612.

2) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ III. k. második folytatása. 44.

3) „Ki kell hirdetni, hogy minden helységben akasztófát, kereket, láb- és kézvasat, karót kell a gonosztevők megbüntetésére készíteni és állítani, 12 frt büntetés terhe alatt.“ Kolozsvári és Óvári: „Corpus“ stb. III. k. 2. folytatás. 47.

4) „Intimálom a nemes vármegyének, hogy maga gremiumában minden falu és város határában akasztófákat erigáltasson és csináltasson, melyek sub poena mulctati két hét alatt mindenütt el is készüljenek.“

Thaly Kálmán: „Gr. Eszterházy Antal Kurucz Generális Tábori Könyve.“ Bpest. 1901. Magy. Tud. Akadémia. 8.

Ez a tömérdek akasztófa azonban korántsem azt jelentette, hogy a kivégzés nálunk mindennapos dolog volt! Nem az volt annak a rendeltetése,

Abbildung, welcher gestalt der Húngarische Haupt-Rebell Picaj neben 19 andern seinen Gehülffen zur wahrverdienten Straff gedogen und hingerichtet worden zu Arica den 28. Novembris. A. J. 672.

Geschichte der Lese.

Die Geschichte der Lese ist eine sehr alte und wichtige Sache. Sie hat sich im Laufe der Jahrhunderte sehr verändert. In der Antike wurde die Lese oft in öffentlichen Schulen gelehrt. In der Renaissance wurde die Lese wieder wichtiger. Heute ist die Lese ein wichtiger Bestandteil der Bildung.

Die Geschichte der Lese ist eine sehr alte und wichtige Sache. Sie hat sich im Laufe der Jahrhunderte sehr verändert. In der Antike wurde die Lese oft in öffentlichen Schulen gelehrt. In der Renaissance wurde die Lese wieder wichtiger. Heute ist die Lese ein wichtiger Bestandteil der Bildung.

Die Geschichte der Lese ist eine sehr alte und wichtige Sache. Sie hat sich im Laufe der Jahrhunderte sehr verändert. In der Antike wurde die Lese oft in öffentlichen Schulen gelehrt. In der Renaissance wurde die Lese wieder wichtiger. Heute ist die Lese ein wichtiger Bestandteil der Bildung.

Zusiden in Gölten, bey Wilhelm Algenbach, im Nymmen-Verder Umgang, 1673.

Pika Gáspár és 31 társának kivégzése 1672-ben.

hogy lépten-nyomon fölhúzzanak rá valakit, hanem az, hogy elrettentésül szolgáljon, hogy elijeszze az embereket a büntettek elkövetésétől.

A kőakasztófák 2 oszlopos alakját a mult században kivételesnek mondtuk, mert ilyenre vonatkozó adatunk csak kettő, illetőleg három van, a mint azt később látni fogjuk.

A 3 ágú vagyis 3 oszlopos típusra a XIX. századból négy példát tudunk.¹ Ezt a típust Veszprém vármegye 1751. évben hozott státútuma „szokásos alaknak“ mondja.

Adataink egybevetéséből arra a következtetésre jutunk, hogy hazánkban a XV. a XVI. és XVII. század rendszerint fából ácsolt akasztófáit idővel részben legalább, kőből épült akasztófák váltották föl és pedig eleinte valószínűleg két águak, azután három és utóbb négy águak.

64.

A nagyenyedi két ágú akasztófa.

Ugy látszik, hogy a XVIII. század derekán a három ágú volt divatban. Annak a századnak a második felében valószínűleg, a XIX. század első felében pedig kétségen kívül a négy ágú volt leginkább elterjedve. Utóbbi állításunk mellett számos teljes hitelt érdemlő szemtanú bizonyít, a kiknek előadásából 14 négy ágú akasztófáról szereztünk biztos tudomást.

¹⁾ Ezen négy akasztófa közül egynek, a pozsonyinak, csak alapja volt kőből, oszlopai fából voltak.

Képeink mutatják, hogy ezek a régi akasztófák nagyon magasak voltak, már csak azért is, hogy elrettentésül szolgálván messzire láthatók legyenek. Ez okból magaslatra szokták fölállítani vagy a városok kapui elé, a hol helyzetüknél fogva szembeötlők voltak. Állítják, hogy szabály lett volna, hogy az akasztófa olyan magas legyen, hogy egy lovas katona föltartott lándzsával ellovagolhasson alatta.¹

Az alkotmány magas lévén, létrán vitték föl az elítéltet a keresztgerendához, a melyről lecsüngő kötélből a hóhér hurkot vetvén nyakára, a létráról letaszította s így megfojtotta. Némely hóhér megfojtás helyett kicsavarta a

65.

Akasztóhám elűlről.

66.

Akasztóhám hátulról.

delinkvens nyakát² vagyis az első nyakcsigolyát a másodiktól a fej fölemelésével és félrefordításával elválasztván, a gerinczagyat megsértette. Minek

¹) Paul Swanfelder: „Die Todesstrafe Im Mittelalter.“ Bibliothek Der Unterhaltung U. Des Wissens. Stuttgart. Herm. Schönlem. Jahrg. 1882. III. B. 210—220.

A M.-Vásárhelyt 1854. márcz. 10-én kivégzett három székely vértanú (Horváth Gálfy, Török) számára fölállított akasztófa magassága 3 öl, több mint hatodfél méter volt. Kacziány Géza: „Magyar Vértanúk Könyve.“ Budapest. 1905. Vass József. 136.

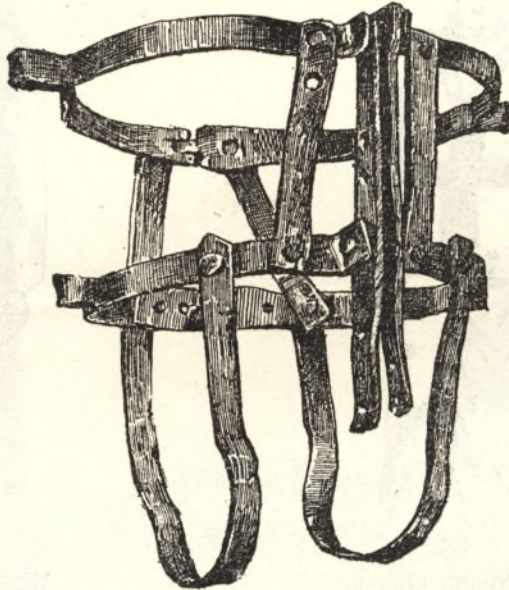
²) Hogy a nyak-kitekerés szokásos volt, tanú rá Petőfinek „A Zsíványság vége“ cz. költeménye, a melyben ez áll:

„Hogy kimulj, szikrát sem fáradsz magad,
Kitekeri a hóhér a nyakad.“

következtében agyhüdés folytán a halál azonnal beállott. A hóhérnak pribékjei az elítélt lábának kézzel vagy újabban kötéllel való húzása által segédkeztek.

Az akasztásnak erről a régi módjáról egy franczia forrás a következőket írja: „Az akasztófára ítéltnek három kötelet kellett nyakán viselnie. Kettő kis-ujj vastagságú volt, hurokkal ellátva, melylyel a szerencsétlent megfojtották. A harmadikkal a hullát dobták le az akasztófáról. Legelőször a hóhér ment fel a hátsó részen, azután egy kötéllel az elítéltet segíté magasra. Miután a gyóntató atya az utolsó vigasztaló szavakat elmondá, a hóhér eldobá az elítéltet térdével a létráról — úgy, hogy az függve maradt. Csakhamar azután megfojtá a hóhér a szerencsétlent.“¹

A mult század derekán már nem létrán hurczolták föl a kivégzendőt, hanem — egy külön kötelen — csigával húzták a magasba s a hóhér létrán mászott utána. Ehhez a csigán való fölhúzáshoz egy szíjból készült hámszerű

67.

Akasztóhám vasból. Elülről nézve. A sepsi-szt.-györgyi Székelymuzeumból. A készüléket adtak rá az elítéltre, melyen hátul egy karika volt s ahhoz erősítették meg a kötelet. A kötél a magasban levő keresztgerendára alkalmazott csigán volt keresztül húzva.²

¹) „A Vérpad Titkai.“ Pest. 1868. Lauffer. I. k. 42.

²) Lehet hogy már korábban használtak nálunk is ilyen készüléket, melyről Heinr. Rothern. 1748-ban megjelent művében azt írja, hogy „az elítéltre egy bizonyos erős szíjból való és csattos hámot vagy övet adtak rá, mely a lába közt megy át és a derekához erősítetik. Ezen az övön egy kapocs van, melybe a fölhúzó kötélnek egyik végét beleakasztják. Némely helyen az a szokás, hogy fönn a csigán átvont és a földig leeresztett kötélnek egyik végére egy keresztfát kötnek. Ezt a keresztfát hátulról az elítélt lába közé dugják és azután elülről keresztbe fordítják. E fölött a keresztfa fölött a kötelen, kissé ma-

A gróf Kreith Béla ereklye muzeumából való és a 65. és 66. sz. ábrán látható hámot¹ az aradi hóhér, a Haynau Gráczból magával hozott házi hóhérja² csináltatta Pesten.

Az itteni nyugalomba vonult hóhér adott hozzá mintának egy ócska, alighanem Brünmben készült akasztóhámot. Evvel az újonnan s arra az alkalomra készült hámmal akasztották föl Noszlopy Gáspárt, a magyar függetlenségi harcz egyik legtevékenyebb szerepvívőjét, meg Jubál Károlyt, a kiről azt állítják, hogy a siralomházban öszült meg és Sárközy Somát. A kivégzés 1853. márczius 3-án a ferenczvárosi akkori temető mellett történt, a hol a néző közönség számára tribün volt fölállítva, a melyre pénzért adtak jegyet!³

A székely vértanúkat: Gálfy Mihályt, Török Jánost és Horváth Károlyt szintén ilyen módon akasztották föl Maros-Vásárhelyt 1852. márczius 10-én.

68. Az előbbi vashám felöltve. Elülről. Ugyanaz hátulról.

Schuller pesti hóhér már a 40-es években használt hámot.

De korábban is szerepelt nálunk a fölhuzó hám és pedig 1839-ben, a boszniai határszél közelében egy kivégzés alkalmával, melyet a brünni hóhér, a Kozarek atyjának a testvérbátyja hajtott végre.

gassabban külön kötelékek vannak, melyeket a gonosztevő karja alá kötnek, nehogy a fölhúzáskor fölbukjék, vagy félre forduljon.“

„Der Peinlichen Prozesse Rechtsgelehrte Kunst.“ Leipzig. 1748. Johan Samuel Heinsius. 532—34.

¹) A Bott József állatorvos-gyepmester és özv. Kozarek Ferenczné tanúsága szerint.

²) A kivétel egy házban lakott Aradon.

³) Balázs Sándor az író mint szemtanú így beszélt el Kreith grófnak.

Sőt azt megelőzőleg 1837-ben, febr. 16-án, ilyen hámban öltöztetve húzták föl Sümegen Fekete Jóskát, a Sobri hires társát.¹

A Dobos Dezső gyűjtőfogházi tanító sok utánjárással összegyűjtött adatai szerint a Kozarek Ferencz bakó özvegye és Bott József arról tanuskodnak, hogy a 60-as években még ez a hámban való kivégzés járta. Ilyen módon, sőt épen ezen — a 70. sz. képünkön látható, fölül vasszerkezettel ellátott — törvényfán végezték ki Bogár Imrét 1863-ban, június 13-án Pesten, a régi lóversenytér mögött, a gyepmesteri telep mellett levő dombon. Paraszt kocsin vitték

70.

Egy ágú akasztófa, keresztgerenda helyett vas-szerkezettel.

ki az Üllei-úton. Mellette ült a pap, szemben vele két fegyveres őr. Nem volt megvasalva. Kezében virágbokrétát tartott. A nép virágot dobált feléje.

Mikor a menet a vármegyeházától megindult: meghúzták a Ferenczrendiek templomának lélekharangját. Az Ország-úton (a mai Múzeum-körúton)

¹⁾ A Fekete Jóskára vonatkozó adat forrása az Eötvös Károly „Emlékezések“ című műve. Második kiadás. 1904. Révai testv. 82.

át az Üllei-úton mentek végig. A József-fi-árvaház udvarán levő kis haranggal is harangztak neki utolsó útjára.¹

Szokás volt, hogy mikor a vesztőhelyre vitték az elítéltet: evvel harangozzanak „lélekváltásra.“

Tóth Mór² költői szavakkal, de az igazsághoz hiven emlékszik meg az alig 23 éves Bogár Imrének a vesztőhelyre való ünnepélyes kivonulásáról ekképen: „Hosszú kocsisor vonult ki az üllői úton, ki a gubasi puszta felé; az első fogaton ott ült a szép halovány Bogár fiú papjával oldalán. Kocsija telve koszorúval, útja hintve virággal, — az ablakok ezréből kíváncsi népség fejei kandikálnak a menetre, s zokogó hölgyek könyeivel vegyesen hullanak alá a koszorúk, a bokréták és virágok a halálra ítélt betyár elé.³

71.

Lélekváltás-harang (a bal felől való), az Üllői-úton levő József-fiú-árvaház udvarán.

Magas ƒ alakú akasztófákon de — hihetőleg időkimelésből — nem hárman végezték ki Székesfehérvárt 1858. márczius 19-én déli 12 órakor azt a 9 zsidót, a kit rablás és rablógyilkosság miatt rögtönbiróságilag ítélték el.

¹) Scharnbeck János nyug. magántisztviselő közlése, ki a Kálvin-térről nézte a kivonulást.

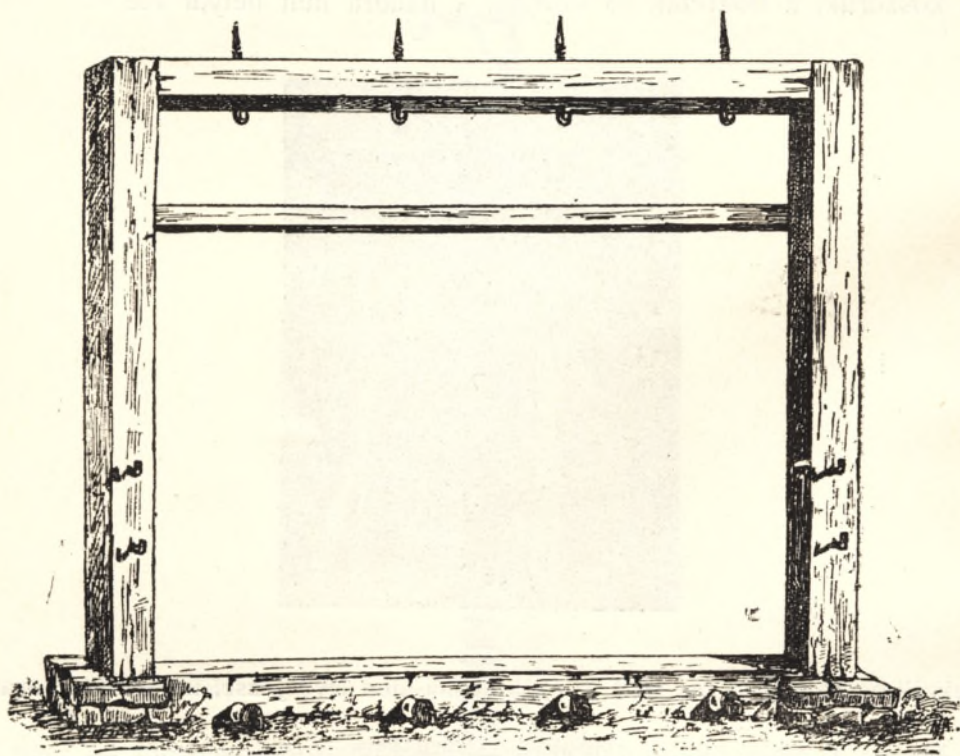
²) az 1905-ben elhalt nyug. kir. ügyész, a ki a gr. Ráday kir. biztos működés idejére Szegedre, a bűntények elbírálására 1869-ben kiküldött pestmegyei törvényszék mellé kirendelt két tiszti ügyész egyike volt. A másik dr. Edvi Illés Károly volt. Tóth Mór legutóbb Szolnokon szolgált mint kir. ügyész.

³) „A „Bogarak“ hatan voltak; az apa és öt fia, ők képviselték az utolsó betyár bandát nagy Magyarországon s elpusztulásuk után nem termett nyomukban senki.“

Tóth Mór: „Jó Madarak.“ Bűnügyi Elbeszélések. 1897. Karczag. Szödi S. 57. 85.

Kilencz akasztófát állítottak föl nekik, patkó alakban. Egyikük Kornberger hóhérrel, a ki őket kivégezte, megígértette, hogy sapkával a fején hagyja őt meghalni. Így kívánja a vallása. De bizony leesett szerencsétlen fejének a sapkája akasztás közben.¹

Utoljára szerepelt ilyen magas akasztófa és ez a hám 1865-ben Ó-Budán egy Takács nevezetű parasztember kivégzése alkalmával, a ki két társával egy Kecskeméti nevezetű gazdag embert gyilkolt meg. A szent-endrei vasút óbudai állomásától Aquincum felé vezető vasútvonal mentén levő dombon történt a kivégzés. Erre az akasztófa-dombra építették később a most ott látható Mária-kápolnát.

72.

Két ágú társas akasztófa.

Az akasztófának — a hámban való fölhúzására szolgáló és 70 sz. képkönyvön látható — vas szerkezete ma is megvan a Kreith gróf ereklye-gyűjteményében, ahova azért került, mert a Noszlopyék kivégzésénél is használták.

A 60-as évek elején az akasztóhám használata annyira meg volt a köztudatban, hogy a nép költészetében is nyomot hagyott.

Megtaláljuk azt egy puszta-földvári ballada végső strófájában.

¹) Hivatalos hirdetmény a kivégzésről és a Scharnbeck János közlése.

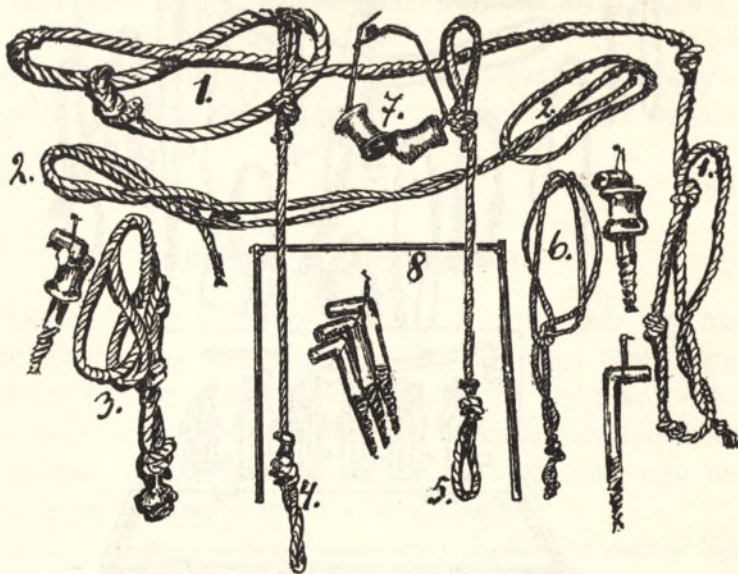
A ballada két utolsó verse így szól:

Jaj Istenöm, jaj a szögény raboknak!
Egy font kenyér, egy me'sző víz azoknak,
Egy font kenyér, hej de abba' sincsen só,
Az a Kasza Antal számára való!

Tégláséknál csinálják a kápolnát,
Kasza Antalnak a nagy akasztó fát,
Kasza Antalt ültetik föl a hámba,
Húzni akarják az akasztó fára.¹

Kasza Antal ugyanis 1862-ben, május havában gyilkosságot követett el, amiért elfogták és a makai törvényszéki fogházba szállították, a hol 2 év múlva, ítélelhozatal előtt meghalt.

A ballada róla tehát 1862-ben keletkezett.

73.

Akasztó-kötelek, csigák és csavarszegek.

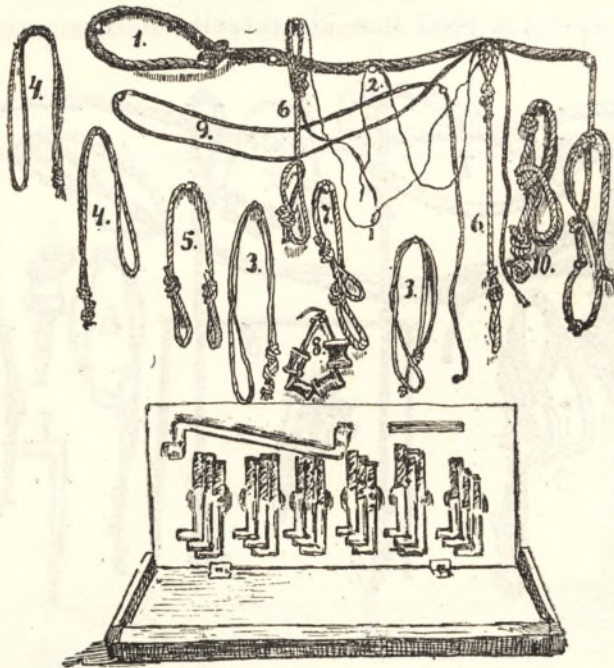
Az akasztóhám használata egyébiránt akkép történt, hogy az elítéltre a hámat ráadván, kezét a mellén keresztbe téve össze és lekötötték, azután a hámnak hátsó részén látható karikájához — a vízszintesen kiálló vasrúd végén levő kampón csüngő csigán a magasban átvont — kötél egyik végét hozzáerősítették és őt a kötélnél fogva fölvták. Ott a bakó a létrán állva, a faszlop tetejébe becsavart kampós szegbe beakasztott vékony kötél hurkát a

¹⁾ Kálmány Lajos: „Koszoruk Az Alföld Vadvirágaiból.“ 1877. Arad. Nyomt. Réthy Lipót. II. k. 81. lap. 30. sz ballada.

nyakára tette. Erre a hám kötelét megeresztették, hogy a test egész súlyával a szegbe akasztott hurkon csüngjön. Most a levegőben csüngő elítélt két lábát összekötő — harmadik — kötelet a pribékek az oszlop alján levő csigán átvonták és végét az oszlop oldalába becsavart kampós szegre rácsavarták.

Este a hullát levették a horgas szegről és ha nem temették el, akkor a vízszintes vasrúd végén levő kampóra akasztották, a nyakára tett aprószemű láncznál fogva. Azon függött aztán a holtest addig a míg enyészetnek indulván magától le nem hullott.

Ha egyszerre több egyén volt kivégzendő, akkor az ilyen egy ágú törvényfa helyett 2 ágú társas akasztófát állítottak föl és az elítélteket ugyanazon hámban rendre húzták föl és végezték ki. A kivégzés pedig így történt: Az elítéltet az egyik kampóba beakasztott kötelen hámban fölhúzták.¹ Mögötte

74.

Ugyancsak akasztáshoz való kötelek és egyéb készülékek.

a létrán fölment a hóhér és a magasban levő vízszintes gerenda felső részéből kiálló szegbe beakasztott kötélből készült hurkot az elítélt nyakába tette, kinek nemcsak a keze, de a lába is össze volt kötve. Utóbbi egy hosszabb kötéllel, melyet a két oldaloszlop alsó részét összekötő vízszintes gerendába

¹⁾ A Noszlopyék társas akasztófán való kivégzése alkalmával a hámban-fölhuzás nem a 72. sz. ábrán látható egyszerű kampón, hanem a 70. sz. képen bemutatott vas-szerkezeten történt. Ezt a vas szerkezetet az egyik áldozat fölhuzása és kivégzése után kivették és a következő számára becsavarták.

erősített csigán a pribékek keresztül húztak és a kivégzendő testét kinyújtották. E nyújtókötél végét az egyik álló oszlop oldalán levő szegbe akasztották be és a testet úgy hagyták este 7 óráig. (A kivégzés reggel, rendszeren 7 órakor történt.)

Este aztán a hulla nyakán levő kötelet vaslánczczal cserélték ki. Ezen csüngött az régebben addig, míg le nem rothadt. Utóbb azonban — a mint később látni fogjuk — már gyakran megtörtént, hogy este levették és elföldelték.¹

A társas akasztófa képen látható keresztléczet a kivégzés után szegezték föl avégett, hogy a hullákat a szél ne lóbálhassa.

A 67–69. számú képünk egy vasból készült fölhúzó készüléket (hámot) mutat, mely a sepsi-szent-györgyi Székelymuzeumból való. Czigány-kovács kezdetleges műve. Eredete ismeretlen.

Ugyanilyen készülék látható a müncheni Bajor Nemzeti Muzeumban. Ezt állítólag rabok viselték a börtönben és pedig akként, hogy a képünkön az emberi alak lába közt levő 2 félkör alakú pánt az illető egyén vállára jött. Nem valószínű. „Spanyol nadrágtartónak“ nevezik. Mi akasztó-készüléknek tartjuk úgy a sepsi-szentgyörgyi mint a müncheni vashámot vagy vasmellényt.

Castan Panopticumában Berlinben is van egy ezekhez hasonló készülék.

II.

A modern oszlop-akasztófa.

Az olyan akasztófát, a milyenről eddig szó volt, akár egy akár több ágú lett légyen, az jellemzi, hogy két főrészből áll: egy vagy több függőleges oszlopból és egy vízszintes keresztgerendából. Jellemző még az oszlop, illetőleg oszlopok magas volta is. A Maros-Vásárhelyt kivégzett székely vértanúk akasztófája pl. olyan magas volt, hogy a kivégzettek lába alatt egy magas ember czilinder kalappal a fején kényelmesen elsétálhatott.

Ujabban, a mult század közepe felé, keresztgerenda nélkül készült, egyetlen oszlopból álló alacsony akasztófát kezdtek használni, a melynek tetejébe egy horgas szeg van verve, illetőleg becsavarva és a melynek magassága, a föld színétől számítva 2—2¹/₄ méter.

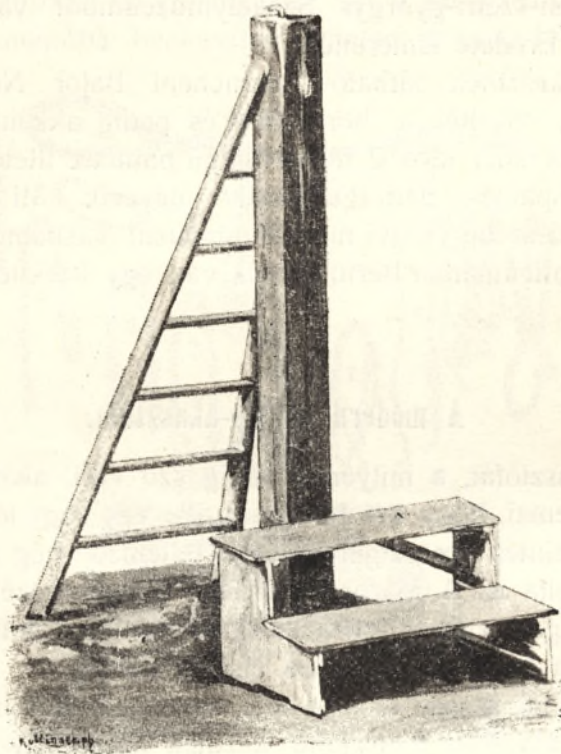
Az oszlop előtt levő két lépcsőjű zsámolyon fölmegy az elítélt s miután kezét-lábát összekötötték és a hóhér az oszlop mögé helyezett létráról² előre hajolva a kampós szegről lecsüngő kötél-hurkot a nyakába akasztotta, a két pribék elveszi lába alól a zsámolyt. A hóhér — mihelyt a hurok a kivégzendő

¹) A Bott József adatai.

²) Kornberger, Kozarek létrát használt, Bali is azt használ. Both ellenben mindig négy lépcsővel ellátott zsámolyról vagyis hágsóról dolgozott. Melyről egy alkalommal részeg fővel le is bukott.

nyakán van és pribékjei „le“ jelszóra a bokájára kötött s az oszlop alján levő csigán átvont kötelet meghúzták — a feje tetejére teszi egyik tenyerét, a másikkal az állát fogja és az egész fejet előre lenyomja s azután a fönnebb leírt módon a csigolyából kiemeli a fejet és kitekeri az elítélt nyakát¹ vagy pedig — a mint a Kármán Mátyás Budapesten, a gyűjtőfogházban 1903. július 31-én végrehajtott kivégzésénél történt — csak is a fej lenyomására és az áll leesésének s a nyelv kiöltésének megakadályozására szorítkozik. A hóhér az elítélt fejének előre nyomása után mindkét kezének négy ujjával állát tartja, hüvelykével pedig egyidejűleg szemháját fogja le. Ez alatt a két pribék oldalt állva, a lábára kötött és az oszlop alján levő csigán átvont kötelet folyton húzza-

75.

Oszlop-akasztófa.

A halál, ha a kivégzettnek nyakát szegték, a gerinczagyra a nyakcsigolya kiemelése által gyakorolt nyomás következtében agyhűdés folytán azonnal, — máskülönben a véredényeknek a hurok által való összeszorítása folytán az

¹) Az első nyakcsigolyának a másodikról való leemelése következtében a második csigolyának mintegy 1½ cm.-nyi, bütyökben végződő és az első csigolyába beékelt nyújtványa mulhatatlanul nyomást gyakorol a gerinczagyra sőt meg is sértheti azt. A nyomás egymagában is rögtön halált okoz. Tudjuk, hogy az agynak nem érintése de csak rázkódása is halált idézhet elő. A gerinczagy pedig sokkal érzékenyebb az agyvelőnél.

agyban előidézett vérpangás következtében szintén agyhüdés vagy pedig fulladás (szívhüdés) folytán, pár percz mulva — áll be.

Kozarek hóhér az előbbeni — már a rómaiak által praktizált¹ — módszert alkalmazta.² Bali pedig az utóbbit követi.

Bali azt állítja, hogy ő így tanulta. Lehetséges. Németországban a XVIII. század közepén szinte ezt a fogást alkalmazták.³ Kérdés, hogy ennek és a test csigas-kötélellemel való kihúzásának mi értelme van, ha a nyakcsigolya kiemelése nem történik meg? Hiszen megfullad vagy agyhüdést kap az öngyilkos is, ha föl-köti magát — minden asszisztencia nélkül is. Már pedig Kármánnak, a kit Bali végzett ki, gerinczaga érintetlen maradt és hullájának bonczolásából „vegyes fulladási és agyhüdesi halál“ állapított meg.

Az orvosi vélemény melyet fölkérésemre Dr. Neuwirth Dezső gyűjtőfog-házi orvos szerkesztett meg — ugyanis így szól:

„Vizsgált hulla jól fejlett s táplált, előzőleg teljesen ép és egészséges szevezetű középkorú férfi-é, aki akasztás következtében a bonczleletben felsorolt tünetekből következtetve (hasúri szervek vérbősége agyfelől, lágy agy-buroki vizenyő s nagyfokú agyvérszegénység másfelől) vegyes fulladási és agyhüdesi halállal múlt ki. A fulladási halál tünetei kevésbé lévén kifejlődve, következtethető, hogy az öntudatlan állapot azonnal és a halál az agy föltünő vérszegénységéből származó agyhüdes által rövid idő (2—3 percz) alatt bekövetkezhetett.“

Egyébiránt az, hogy a halál mennyi idő mulva következik be: az nem lényeges.

A fődolog: hogy az elítélt szenvedése lehetőleg rövid ideig tartson. A főkérdés tehát ez: a kivégzendő mikor veszti el öntudatát? Felelet: mihelyt a hurok a nyakára szorúlt. Mert a vérpangás az agyban azonnal beáll. Ezt pedig, vagyis az öntudatnak rögtön való megszüntetését, mind a két módszerrel egyformán ellehet érni.

A fej előre való lenyomásának tehát az a czélja, hogy a hurok az elítélt torkát minél jobban összeszorítsa és az öntudatlan állapot ennek következtében minél gyorsabban bekövetkezzék.

¹) Jacobi Döpleri: „Theatrum Poenarum.“ Sondershausen. 1603. Ludw. Heinr. Schöne-marck. I. k. 528.

²) Habár nem mindig; vagy talán nem mindenkor sikerült az neki. Ezt bizonyítja a győri eset, 1880. április 15-én, mikor Takács János, a kit fölakasztott s a kinek a halálát a törvényszéki orvos 6 percz mulva megállapította, a bonczoló asztalon magához tért és másnap reggelig élt.

A „Függettlenség“ cz. napilap 1880. évi április 16-iki száma.

Ez a nyakszegés vagy nyakkimarjítás különben nagy testi erőt igényelvén, bizonyára igen kétes sikerű vállalkozás.

³) Joh. Heinr. Rotthorn „Der Peinlichen Proesse Rechtsgelehrte Kunst.“ stb. Leipzig 1748. Joh. Sámuel Heinsius. 534.

Az elítélt kezének-lábának összekötözése és testének kinyújtása pedig arra való, hogy — kevésbé önkényes mozdulatait mint — öntudatlan ijesztő rángatózásait megakadályozza.

Szokás volt úgy a két lábú társas valamint az egy lábú és oszlopakasztófát a kivégzés után elégetni. Ez csak a mult század közepén innen történt persze, mert az előtt az akasztófa mint az elrettentés elvének eszköze intőjelül szolgálván, állandó volt.

Egy oszlopakasztófa még is fönmaradt 1860-ból a Kerepesi-úti fogháznál. Ezt a Berecz, Spanga, és Pitély kivégzéséhez 1884-ben, korhadt lévén, már nem használhatták és helyébe, erre a célra 3 újat készítették.¹ (Mindhármát egy időben, rendre végezték ki, spanyol fallal takarván el őket egymástól).

Özv. Kozarek Ferenczné arra kérdésre, hogy mit gondol, a régi magas akasztófák helyett miért hozták be az oszlopakasztófát? Azt felelte: „azért mert amazokon nagyon csúnya volt a kivégzés. A kivégzett kiöltötte nyelvét és egészen szederjessé vált az arcza. Aztán avval a kivégzéssel együtt járt, hogy sokáig csüngni hagyták a hullát és így történt meg, hogy az Ó-Budán 1865-ben kivégzett Takács holttestéről a ruhát mind ellopták. De még a kisujját is levágták, babonából.² Azóta nem is akasztottak föl többé olyan módon senkit.“

A következtetés helyes. A magas akasztófán való nyilvános kivégzés célja az elrettentés lévén, a nyelv kilógását, a szem kimeredését, szóval az arc ijesztő eltorzulását szándékosan nem akadályozták meg. A mikor avval a másokra nézve borzalmasabb, az elítéltre nézve hosszadalmassága miatt kegyetlenebb — kivégzési móddal fölhagytak: a humánizmusnak tettek engedményt. Ennek tulajdonítandó az is, hogy 1868-óta a kivégzés már bekerített helyen és a közönség kizárásával, illetőleg korlátozásával történik.³

Az oszlopakasztófának, Tóth Béla az ismert nevű író úgy tudja, hogy Mayer brünni hóhér lett volna a föltalálója.

Adatot erre nem találtunk. Csak annyit sikerült kiderítenünk, hogy már Schüch és Schüller mesterek (: az 1830-as 40-es években :) használták az oszlopakasztófát Brünnben, mielőtt Budán telepedtek le.

¹) A Bott József közlése.

²) A XVIII. században elterjedt babona volt, az akasztott ember hüvelykujjáról szóló. Ez a levágott hüvelyk szerencsét hoz és sok bajban orvosság. Tolvajok, gonosztevők használták főleg szerencséhezónak. Mikor a XVIII. század utolsó évtizedeinek hírhedt szélhámosát, Fux álnéven Róka Mihályt elfogták, tarisznyájában akasztott ember hüvelyk ujját találták. A „Pesti Hirlap“ 1906. jul. 27-iki száma: Öngyilkosság és mentés a régi Pesten.

Külföldön is ismeretes volt ez a babona. Hang Ferencz: „A Törvénszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey II. k. 6.

³) Az 1868. nov. 5-én kelt rögtönbirósági eljárási szabályok szerint.

Dr. Pauler Tivadar: „Büntetőjogtan.“ 1870. Bpest. Pfeifer. 3-ik kiadás. II. k. 477.

Kovách Ernő nyug. fegyintézeti igazgató, volt 48-as őrnagy 1843-ban kadét korában Belovárt, Horvátországban látott oszlopakasztófán való kivégzést. Két embert akasztottak föl. Ilyen akasztásnak 1847-ben is szemtanuja volt Bécsben a Spinnerin am Kreuz nevezetű téren.

Oszlopon szenvedett vértanú halált Rázga Pál Pozsonyban 1849. június 17-én.¹ Ilyenen működött Both bakó Aradon 1849. október 6-án. Woronieczky herczeg, Giron és Abancourt vértanukat is oszlopakasztófán végezték ki Pesten 1849. október 20-án, nemkülönb Csernyus Emmánuel, Szatsvay Imrét és gr. Perényi Zsigmondot az Ujépület mögött Pesten 1849. október 24-én. Ilyen akasztófa szerepelt 1853. szept. 2-án Pozsonyban Gasparics Kilitnek, valamint 1854. április 29-én Sepsi-Szt.-Györgyön a két székely vértanúnak Várady Józsefnek és Bartalis Ferencznek a kivégzése alkalmával.

Nálunk a fönnemlített 6 illetőleg 7 alkalommal való szereplése után nincs adatunk rá, hogy használták volna egészen a 70-es évekig, mikor a régi akasztófát egyszerre teljesen kiszorította.

Gr. Kreith Béla úgy mondja, hogy ezt az alacsony oszlopakasztófát „katonai“ akasztófának hívták, míg a régi magyar alkotmányok „vármegyei“, akasztófa volt a neve. — Czivil akasztófának is mondták. Németül emezt Hoch-Gerichtnek amazt pedig Halb-Gericht-nek nevezték, de Schnell-Galgen-nek is mondták.

III.

A négy ágú akasztófa.

Említettük, hogy a XIX. század derekán hazánkban négy oszlopos akasztófa sok állott még fön, míg az abszolút kormány azokat, mint a barbar kor maradványait le nem bontatta. Ezek alját rendszeren négyszögletű, 1—4 méter magas falépitmény képezte, melyen elől a város felől, többnyire ajtó volt. A fal négy sarkán emelkedett négy, szintén kőből, illetőleg téglából vagy fából készült oszlop.

Az ilyen építménynek négy ágú akasztófa volt a neve.

Tanú erre Petőfi, a kinek „Zöld Marczi“ című költeményében olvasni, hogy:

„Négy ágú épület a mely be sincs fedve,
Melly akasztófának vagyon keresztelve — — —
Négy ágú épület volt halálos ágya
S temetési dala varjak károgása.“²

Pesten, a Soroksári-út végén, a városból kimenet jobb kézre, a hóhéháza közelében egy dombon állott ilyen kőből épült akasztófa, melynek fala

¹) A Rázga Pálra, a Woronieczkyre és társaira, valamint a két székely vértanúra és a Gasparicsra vonatkozó adatokat Kacziány Géza: „Magy. Vértanúk“ cz. könyvéből vettük. Kiadta Vass József. 1905-ben. Bpsten. 46. 51. és 139.

²) Ujabb költeményei. Pest. 1858. Emich G. I. k. 189. és 191.

míntegy $2\frac{1}{2}$ m = 8 láb magas volt, a falra épített oszlopoknak a faltól számított magassága $1\frac{1}{2}$ öl = közel 3 méter lehetett. Az oszlopokat fa-gerendák kötötték össze, a gerendákon pedig vas-karikákon lánczok csüngtek. Ezekre akasztotta föl a hóhér az elítélteket. A lánczra lakatot is tett, nehogy levágják a hullákat.

A láncznak, mely azonban sokkal vékonyabb volt mint a hogy képünk mutatja, az volt a rendeltetése, hogy ha a kötél elszakadna, fönntartsa az elítélteket. További föladata pedig az volt, hogy a hulla elrettentő például, varjú, holló eledelül minél tovább logjon a törvényfán.

76.

A pesti négy ágú kő-akasztófa.

Előbb tehát kötélhurokkal fölakasztották az elítélteket, a létráról leölték, testét a lábánál fogva kihúzták. Evvel az akasztás megtörtént. Most jött aztán a biztonsági intézkedés a lánczozal, melyet a hóhér az elítélte nyaka köré tett s a végén levő horgot a lánczba beleakasztotta. Mondják, hogy a lánczra

lakatot is tett, nehogy a kivégzett hozzátartozói levehessék a hullát, melynek ott kellett függni, míg magától lehullott az alatta levő verembe, emésztő gödörbe, ahol aztán elföldelték¹ úgy a hogy! Minél kevesebb gonddal. Kitűnik ez a népdalból is:

„Jáger Jóska nagy betyár volt,
Míg a temetőbe nem volt.
Nyugszik már a föld gyomrába — — —
Jáger Jóska temetője
Kivan a lába belőle.“²

Milfajt Ferkónak a hullája a — kit a „talponálló bíróság“ ítéletére 1836. deczemb. 24-én akasztottak föl Veszprémben — éveken át látható volt az akasztófán.³

Ősrégi volt a szokás, az akasztott ember hulláját az akasztófán hagyni, az élők elrettentésére. Mózes I. könyve XL. részének 19. versében József a tömlöczben a faráo sütőjének álmát megfejtván úgy mond neki: Faráo megemlékezik a te fejedről és tégedet felakasztat akasztófára és a te testedet rólad leeszik a madarak.

A nép ma is mondja hogy: „akasztófán száradjon meg“ és hogy „fujjon el a szél a lába alatt.“

Költészete pedig festőileg írja le az akasztott ember hullájának szörnyű állapotát ilyenképen:

„— — Kár volna még nekem
A fán megszáradni,
Sárga bodor hajam
Szélnek elhordani;

Fekete két szemem'
Hollónak kiásni,
Vékony gyolcs gatyámat
Szélnek lebegtetni!“⁴

¹) Rud. Quanter: „Die Leibes U. Lebenstrafen.“ Dresden. Dohrn. 108. és 189. Rothern idézett műve. 532—534.

„Az akasztottak az akasztófán mindaddig hagyták, míg az idő viszontagságai hullájukat el nem enyészítették.“

Pauler idézett műve. II. k. 477.

A kivégzetteknek temetéséről szokásaink azt rendelik: ha lefejeztetett, a vesztőhelyen temetik el minden szertartás nélkül; ha felakasztott, kint hagyatik függni, míg le nem esik.

Szokolay István: „Büntető Jogtan.“ Pest. 1848. Heckenast. 450.

²) Vikár Béla kézirat-gyűjteményéből.

³) Eötvös Károly: „Emlékezések.“ Második kiadás. Budapest. 1904. Révay testv. 80.

⁴) „Magy. Népköltési Gyűjtemény.“ Uj Folyam. Szerk. Arany László és Gyulay Pál. Pest. 1872. Athenaeum. II. k. 21. lap 11. sz. ballada. Címe: A kanász.

Meg ekképen is :

„— — Kár volna még nekem
Akasztófán csüggni!

A göndör hajamat
Varjuknak kivájni,
Fekete szememet
Hollóknak kiszedni.

Szép piros orczámat
Napnak hervasztani,
Szép pamuk gatyámat
Szélnek lobogtatni!

Szép szattyán csizmámat
Szélnek összeverni,
Sárga sarkantyúmat
Szélnek megpengetni!“¹

Gyakran elé kellett fordulnia annak, hogy a hulla az akasztófán megszáradt, összeasszott, a helyett, hogy elrothadt volna. A közmondáson kívül e mellett bizonyít sok népdal.

Petőfire is hivatkozhatunk, a ki azt írja „A zsványság vége“ című költeményében, hogy :

„— — Lesz belőled, ugy hord a szerencse
Száraz fának száradó gyümölcse.“²

Egy ide vonatkozó külföldi példát is hozhatunk föl, mely szerint 1719-ben Wittenbergben egy Gottlieb nevű muskétást, a ki párbajban megölte egy bajtársát kötél által való halálra ítélték kimondván, hogy az akasztófán addig hagyassék, a míg leesik.³

De nem mindig és nem mindenütt volt az szokás, hogy a holttestet addig hagyják az akasztófán, míg magától lehull.

Gróf Hardegg Ferdinandot, a ki Győr várát a töröknek elhamarkodva föladta, a Landsknechteknek Bécsben összeült hadi törvényszéke 1595. márcz. 2-án arra ítélte, hogy gyónás és áldozás után a profosz adja át a hóhérnak, jobb keze, melylyel esküjét a keresztyénség kárára könnyelműen megszegte és a kapitulációt aláírta, vágassék le, azután kötéllel az ég és föld között föl-

¹) Endrődi Sándor: „Magyar Népballadák.“ Magy. Remekirók. 55. kötete. Budapest. 906. Franklin. 201.

²) Összes költ. Második kiadás. Pest. Emich G. 1848. II. k. 138.

³) Joh. Christ. Lünig: „Corpus Juris Militaris.“ Leipzig. 1723. Friedr. Lanckischens Erben. Anhang. 342.

akasztassék és addig fojtassék míg lelkét kiadja; a nap 3 napig süssön reá és csak azután oldják le és temessék el¹.

Paradeiser ezredesnek 1601-ben Bécsben kivégzett két bűntársa 3 napig függött.

Bogár Imrét, a kit 1863. június 16-án végeztek ki, szintén 3 napig hagyták lógni² és pedig lánczon.

De ez már kivételt képezett, mert a mult század második felében rendszeren reggeli 7 órától, mikor a kivégzés történni szokott³ naplementig hagyták függni a hullát a magas akasztófán,⁴ miután az abszolút kormány által behozott 1853. július 29-iki osztrák büntető perrendtartás, katonai mintára,⁵ így rendelte azt el s miután ezt a büntető perrendtartást a magyar büntető eljárásnak 1861-ben történt visszaállítása után is alkalmazták a gyakorlatban 1872-ig,⁶ sőt azután is.

Bogár Imrét rögtönbírótság ítélte el, holttestét azért hagyták 3 napig az akasztófán, míg más esetben este levették a hullát⁷ pl. a Hajagosét, akit Bogár előtt végeztek volt ki.

¹) Levágott jobb kezét örök emlékül egy vas rúdra tűzzék ki a bécsi bástyára, jószágait és várait kobozzák el.

Ezt az ítéletet II. Rudolf császár kegyelemből fővételre változtatta.

General-Auditor v. Sauer: „Die Entwicklung Des Milit.-Strafwesens.“ Organ des Wiener Milit. Wissenschaftlichen Vereins. Wien. 1872. Im Comission bei Carl Gerold 's Sohn. 101.

²) „A Függetlenség“ cz. hírlap 1882. febr. 2-iki száma.

³) — ha nem rögtönbírótság hozta az ítéletet, a mely 3 óra múlva végrehajtandó lévén, ilyen ítélkezés esetében gyakori volt a délutáni kivégzés.

⁴) Bott József állatorvos- gyepmester és özv. Kozarek Ferenczné közlése.

⁵) A katonaságnál régebben — a Hardegg és Paradeiser példájából láthatólag — a kivégzett 3 napig függött. A XVIII. század második felében azonban már csak napnyugtáig.

⁶) Dr. Finkey Ferencz: „A Magyar Büntető Eljárás Tankönyve.“ Budapest. 1899. Politzer Zsigm. 26.

⁷) A rögtönbírószági 1813. évi szabályok szerint, a kivégzett hullája mindaddig függve marad, míg a rögtönbírákoldás gyakorlása tart; az 1846-iki rögt. bir. szabályzat szerint 3 nap múlva, az 1862-ben kiadott ugyancsak rögt. bir. szabályok értelmében pedig a kivégzés napjának estéjén temetendő el.

Dr. Pauler Tiv: „Büntetőjogtan.“ II. k. 498.

Az 1868. nov. 5-én 6400. sz. a. kiadott — és az 1897. XXXV. t. cz. által életbeléptetett büntető perrendtartás hatálybaléptéig érvényben volt, azóta azonban érvénytelen — rögtönbírószági eljárás 28. §-a szerint: a kivégzetteknek holtteste, mihelyt a törvényszéki orvos a halált hivatalosan bizonyítja, eltakarítandó.

A rögtönbírószági eljárást először II. József szabályozta.

Az általa hozott szabályokat az 1790. ápr. 20-án 13004. sz. a. kelt helyt. t. rendelet hatályon kívül helyezte.

Az 1803. jun. 21-én és 1898. jul. 25-én kiadott helyt. t. rendelet egyes intézkedéseket tett ez ügyben, míg

De a magyar és osztrák büntető eljárást össze is zavarták, sőt úgy látszik néha egyiket sem respektálták, hiszen a Bogár Imre kivégzésekor, 1863. derekán már érvényben volt az 1862. december 12-én kelt rögtönítélő birósági szabályzat, mely szerint a hulla a kivégzés napjának estéjén eltemetendő s a Bogár holtteste mégis három napig függött.

Az igazságszolgáltatásban lábrakapott rendszertelenségből magyarázható meg a lehetősége annak, hogy 1880-ban a halálra ítélt Takács Jánost Győrött igen hamar levették az akasztófáról, minek következtében magához tért.

Az „Orvosi Hetilap“¹ így írja az esetet:

„Győrött folyó (április) hó 14-kén reggeli 8 órakor Takács János rabló-gyilkost felakasztották, minek megtörténte után 5 percz mulva Sikor tudor, törvényszéki orvos, a szívtáját tapintva és a látát vizsgálva, az akasztottat halottnak nyilvánította; 3 percz mulva a vizsgálat hasonló eredménnyel ismételtetett. A testet 10 perczig tartó függés után vették le az akasztófáról, s azután kocsira téve, gyors ügetésben a kórházba szállították (fölboncsolás végett.)² A kocsiról leemelés alkalmával, különösen a szájon légzés jelei látszottak, melyek levetkőztetés és asztalrafektetés közben egészen nyilvánvalók lettek, mit villamosság alkalmazása még fokozott. A mint a légzés, a szívverés és arcszín élénkült, nemkülönb a kezek és lábak megmozdultak, Schmid J. tudor, kórházi igazgató-orvos Takácsot betegszobába vitette, hol az alkalmazott élesztő eljárás mellett mindinkább magához tért. Úgy olvassuk, hogy

az 1813 jan. 29-iki 4783. sz. kir. leirat az őszeses ide vágó intézkedéseket rendszerbe foglalta.

Az 1837. május 10-én, 1840. jan. 20-án és 1846. május 19-én kelt helyt. t. rendeletek kibővítették azt.

1862. decz. 12-én 87781. sz. a. új szabályzat adatott ki.

Az 1867. aug. 21-én kelt min. rendelet az 1846-iki szabályokat léptette ismét életbe és 1868. nov. 5-én hirdettetett ki a legújabb szabályzat.

Pauler: idézett műve II. k. 491.

A rögtönbíróóság intézménye különben nagyon régi.

„Ha a tolvajok ellen rögtönítélő bíróságot kellett kiküldeni, a király bizott meg egy-két ispánt. Így történt az például, 1219-ben, midőn a Szeghalom vidékiek panaszt tettek a tolvajok elszaporodása miatt.“

Dr. Karácsonyi János: „BékésvármegyeTört.“ Gyula 1896. Nyomt. Dobay János I. k. 200.

Az 1800. febr. 4-én 2888. sz. helyt. t. rendelet szerint a rögtönbíráskodási felhatalmazás az ország nádorára bízott.

Pauler: II. k. 491. 1. jegyzet.

Megszüntette a rögtönbíróóság intézményét az 1897. XXXIV. t. cz.-nek (új perrendtartásnak) 27. §-a.

¹) Szerkeszti Markusovszky Lajos tr. főmunkatárs Balogh Kálmán tr. 1880. Khón és Wein könyvnyomdája. 371.

²) A vármegyházától, a hol az akasztás történt a külvárosban levő kórház közel 3 kilométernyi lehet.

Takács eszméletét nem nyerte vissza teljesen,¹ habár szemét többször felnyitotta és tagjait mozgatta. Estefelé őrjöngési roham lépett fel nála, mi miatt lekötözték őt. 15-én reggel 7 órakor meghalt.“

Ebből az alkalomból az igazságügyminiszter a következő kérdéseket intézte az orsz. közegészségi tanácshoz:

- a.) Helyesen járt-e el a törvényszéki orvos a halál megállapítása körül?
- b.) A galvanfolyam alkalmazása gyakorolt-e befolyást a feléledésre?
- c.) Minő rendszabályok által lehetne hasonló botrányos eseteket a jövőben elkerülni?

A tanács e kérdésekre a következőleg válaszolt:

a.) A törvényszéki orvos azt állapította meg, mit az adott körülmények közt megállapíthatott, mi által azonban annak lehetősége, hogy bizonyos külső behatások által az életműködések újból megindíttassanak, nincs kizárva.

b.) A tetszhalottnak feléledésére befolyást gyakorolt a testnek a bitófáról levétele után a rázatás sebesen vágató szekéren, továbbá a galvanfolyam alkalmazása. Már a rázatás maga is gyenge életjeleket idézett elő.

c.) Hasonló esetek elkerülése végett a felakasztott test legalább fél óráig bitófán függve hagyassék, s azután még két óra folyásig a kivégzés színhelyén őriztessék.²

Ennek az esetnek a hatása alatt bocsátotta ki az igazságügyminiszterium 1880. aug. 9-én 2106 sz. a. kelt rendeletét, mely a halálbüntetés végrehajtására vonatkozó eljárást szabályozza és a mely — a közegészségi tanács főnnebbi véleményes javaslatát elfogadván — elrendeli, hogy a kivégzett hulla azon időponttól fogva, melyben a törvényszéki orvos a segédorvossal egyetértőleg a halál bekövetkeztét határozottan konstataálta, még 30 perczen át az akasztófán érintetlenül hagyandó s csak ezután újabb orvosi vizsgálat megtörténtével emelhető le, 2 óra lefolyása előtt azonban onnan a hol a kivégzés történt, el nem szállítható, sem pedig fel nem bonczolható. Ezen intézkedést a halálbüntetés végrehajtása tárgyában 1900. nov. 14-én 6757. sz. a. kiadott rendelet fönntartván, az ma is érvényben van.

Visszatérve a láncznak az akasztásnál való egykori szereplésére — hivatkozunk Döplerre, a ki azt írja róla, hogy a kötéllel együtt vas lánczot tesznek a tolvaj nyaka köré s azt a két karja alatt a teste körül húzzák.³

¹) A „Függetlenség“ tudósítója szerint reggel 4 órakor teljesen eszénél volt. A kórházi igazgató orvos kérdésére: mit ihatnék, tejet-e vagy vizet? érthetően mondá: „vizet.“ E kérdésre: „Hát tej nem kell?“ ezt felelte: „Majd később.“ Hét óra után vonaglani kezdett s 7 óra 10 perczkor szívhűdés (más versió szerint tüdőhűtés) következtében meghalt.

A „Függetlenség“ 1880. április 16-iki száma.

²) Az „Orvosi Hetilap“ 1880. június 20-iki szám. 595.

³) „Theatrum Poenarum.“ II. k. 249. és 250.

A lánczczal való akasztásról szó van már V. Károlynak 1533-ban kiadott törvénykönyvében.¹

Az 1725 — 64 években Németországban hozott ítéletekben széltében előfordul, hogy a kivégzés az akasztófán „kötéllel és lánczczal hajtassék végre.“

De nem is kell olyan messze mennünk, hogy a lánczczal-akasztásra példát találjunk. Itt van mindjárt egy debreczeni ítélet, a mely 1662 július 8-án kelt és így szól: „Noha Sármány Istvánnénak ördöngösségéről, boszorkányságáról Biró Uram elegendőképpen nem bizonyíthatott, mindazáltal, orvgazdaságáról, tobzodásáról s több illetlen magaviseléséről is bőségesen bizonyított: azért mint nyilván való orvgazda kivitetvén lánczon fuladion meg.“²

Az akasztóláncz előfordul Kecskemét városának egyik 1781-ből való jegyzőkönyvében is, a hol ezt találjuk följegyezve:

„Ki kért arra, hogy Gózonyt (paráznaságért akasztották fel) az akasztófáról levágjad? — Öreg Salamon János ígért 100 frtokat, hogy vágjuk le, melyeket maga Gózony hagyott annak a ki levágja, de egy krt sem adott.

Kikkel vágtd le és miként? — Salamon Jánossal és Procsi Samuval. Estve 10 óra tájban öreg Salamon János befogott kocsijában, feltette lajtorjáját annakutánna kimentünk, de gondolván, hogy egy lajtorja el nem éri, Tánzos Gergely háza alatt levő lajtorjáját vittük el alattomban, azután kimentünk az akasztóházhoz Procsi Sámuel felment az összekötött két lajtorján, fejszét vett a kezében és a lánczot vagdalta, én pedig a kerítés tetején állottam a mint, hogy midőn leesett Gózony, az üngem újjába akadt a bakkancsa, majd magamat is lerántott az kerítésben akkor megrettentem és azolta nem szinte jól vagyok.“³

A pesti akasztófa melynek képén ott csüng a láncz, a város határán állott, de a vármegye tulajdona volt. A vármegye többszöri fölszólítás után sem vitetvén azt el: a városi hatóság lebontatta, az 50-es évek elején.

Képünk a Pékáry József nyug. rendőrfőkapitányi helyettes leírása után készült.

A hol a teherárú-szállítást a ferenczvárosi- és a Duna-pályaudvar között közvetítő u. n. Összekötő-Vasút a Soroksári-útat átmetszi, illetőleg viadukttal áthidalja, a vasúti töltés és a Magy. Olajrészv. társ. (Flóragyár) épületének kerítése között: ott van annak a dombnak egy kis maradványa, a melyen egykor a négylábú kőakasztófa állott. 300 lépésnyire esik ez a Soroksári-úttól, a honnan nézve pár méternyi magasnak látszik. Neki támaszkodik a vasúti töltésnek, melynek másik oldala mellett volt a hóhér háza. Tetejét akáczfák és bokrok veszik körül, oldalából homokot ásnak.

¹⁾ D. Joh. Christoph Koch: „Hals od. Peinl. Gerichtsordnung Kaiser Karls V.“ Sechste Ausgabe. 1815. Maasburg. 98.

²⁾ Debreczen város jegyzőkönyvéből kiírta Zoltai Lajos s. levéltárnok.

³⁾ Dr. Szilády Károly városi főlevéltárnok jegyzeteiből.

Ez a kis domb a végét képezte annak a néhány lépés szélességű és mintegy 50 méter hosszúságú földhátnak, a mely északi irányban, a város felé mélyen benyúlt a mostani olajgyár telkére. A belső végén, a hol most épület van, ott állott a kőakasztófa.

Mikor ezt az elhagyott helyet beépítették, akkor a földhátat, melynek a mellette létezett mélyedésből számítva 5 méter lehetett a magassága, csaknem egészen elhordták és a mellette volt mélyedést föltöltötték. (Az akasztófa helyén, a föld elhordása alkalmával több csontvázat találtak.) Az utat is emelték akkor mintegy 1½ méterrel. Szóval az egész környék képe megváltozott azóta.

Scharnbeck János nyug. magántisztviselő gyermekkorában, a 40-es évek végén sokszor megfordult ezen a vidéken. Atyjának fakereskedése volt itt. Jól emlékszik a régi akasztófára. Érdekes dolgokat beszél róla. Mondja, hogy a mellette elmenők közül akárhány megemelte a kalapját.

Azt is beszéli, hogy ő sokszor látta Bothot a hóhérmestert az akasztófa dombon keresgélni. Egyszer megkérdezte és megtudta tőle, hogy a nép akasztás alkalmával pénzt szokott dobni a hulla lábához, babonából. Ő is kikeresgült aztán néhány pénzdarabot a futó homokból.

Bott József állatorvos gyepmester (a ki így írja a nevét) az öreg Both mester fia, szintén tud erről a szólásról. Azt mondja, hogy egy oda terített zsebkendőbe dobták a pénzt. Néha 30 forint is összegyűlt, mert volt ám, a ki nemcsak krajczárt meg garast, hanem ezüst pénzt, huszast is adott.

Nagyon valószínű, hogy az adományozók a kivégzett lelki üdvéért mondanó misére szánták ezt a pénzt. A pribékek azonban borraivalónak vették.

Öreg emberek beszélik, hogy ilyen pénzgyűjtés történt később is, a 60-as évek elején, a Hajagos kivégzésekor, meg 1863-ban, mikor Bogár Imrét fölakasztották az Üllei-út végén.

A népet persze nem engedték egészen közel a kivégzéshez. A messziről dobált pénzből pedig sok félre esett, elgurult; sokat meg betapostak a homokba.

Ezeket keresgélte az öreg Both.

Szegeden a szabadságharcot megelőző időben létezett régi akasztófáról azt mondja Tömörkény István író, a Somogyi-könyvtár és a városi muzeum igazgatója, hogy embermagasságú kőfallal ellátott, ugyancsak négy kőoszlopos építmény volt. Az oszlopokat fölül ezen is fahevederek kötötték össze. A hevedereken vaskampók voltak, a kampókról lánczon lógott a tetem. Az akasztás kötéllal történt ugyan, de a kötelet a hóhér eladta „orvosság gyanánt”¹⁾ s azután lánczczal helyettesítette az akasztott emberen.

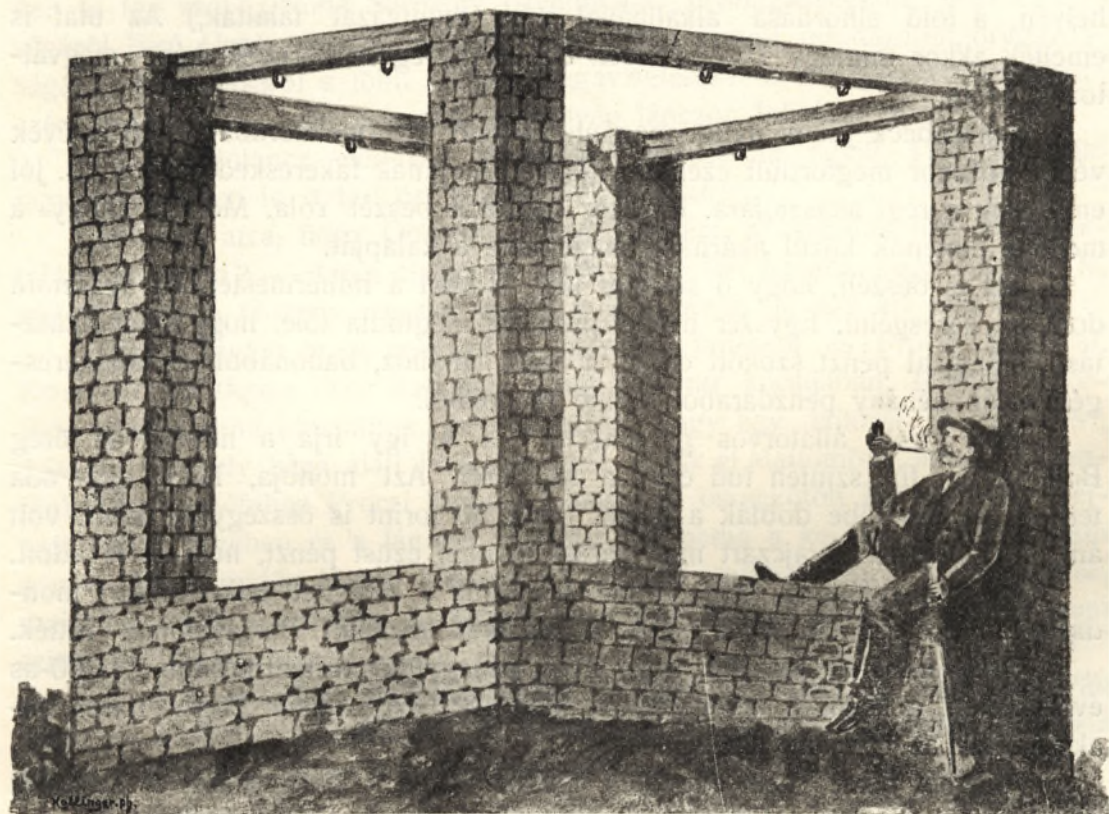
¹⁾ „Szerencsét hoz,” azt is tartják felőle. A Kármán Mátyás köteléből mi is láttunk művelt úri nők tárczájában egy-egy darabkát, melyet mindig maguknál hordanak.

Tudunk rá esetet, hogy a 60-as években az akasztófa fáját is eladták a pribékek a népnek, nemcsak a kötelét. Szegeden történt. Népdalban is mag van örökitve az ilyen babona:

Ajtó nem volt rajta, létrán mentek föl a falára. A gyepmesteri tér mellett, a rókusi nyomáson állott. 1861-ben bontották le.

Helyét most egy kőkereszt mutatja.

Tömörkény igazgató egy 48-as öreg honvédtől hallotta, a ki a városi muzeumnál felügyelői minőségben van alkalmazva: hogy ő még látta rajta mint gyerek 1836-ban a Kongó betyár tetemét logni, de nézete szerint nem

77.

A pelsüci törvényfa.

ez volt az utolsó akasztás, azt hiszi, hogy egészen a 40-es évekig akasztottak ezen a törvényfán. 1863-ban volt ugyan akasztás, Sömböry Czifra betyárt akasztották, de ez már a mostani rend szerint történt, bár még nyilvános volt. Ez volt az utolsó nyilvános kivégzés.

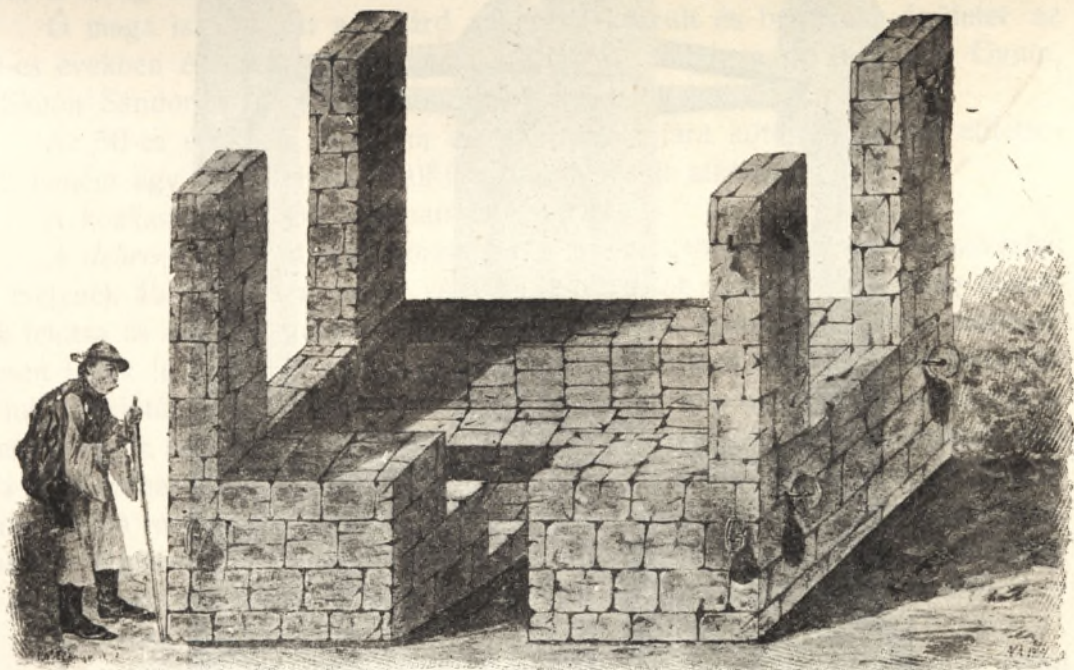
„Ha érzed fogad fájását,
Járd körül az akasztófát,
Szakíts egy szálkát belőle,
Piszkáld meg a fogad véle!“

Endrődi: „Magyar Népdalok.“ Budapest. 1903. Franklin. 264.

A kivégzettek addig maradtak rajta, míg le nem zuhantak a téglafal által képzett gödörbe.

Az utolsó szegedi hóhér bizonyos Szlubasz nevezetű cseh ember volt. 1830-ban vagy 1832-ben végezte az utolsó, pallós által történt lefejezést, egy jó barátját egy kávéházi marqueurt kellett kivégeznie, a ki a Bruckner-kertben megölt egy borbélyt. A gyilkos, kit Popának hívtak, nemes ember volt, azért kapott pallóst és nem kötelet.¹

A szemtanúk leírása nyomán megszerkesztett többi 4 oszlopú törvényfát ábrázoló képünk egyike a Gömör és Kis-Hont vármegyebeli *Pelsütz* mezőváros határán fennállott akasztófát ábrázolja. A kép a Lehoczky Tivadar tör-

78.

A nyitrai akasztófa.

ténetíró és régiségbúvár vázolata után készült. Az akasztófa méretei: falmagasság mintegy 70 cm., oszlopmagasság 2·50 m., oszloptávolság 2 m., oszlopvastagság 60 cm. — Ezen sem volt ajtó.

A *hódmező-vásárhelyi* akasztófa, a város történetírójának Szeremley Sámuel ev. ref. lelkésznek tanúsága szerint a város szélén állott, a szentesi útfélen. Az 50-es években bontották le. -Ez is négy oszlopos volt és téglából épült. Oszlopai, melyekből fölül, az összefoglaló gerendák rendszerint hiányoztak négyszögűek voltak és közvetlenül a földből emelkedtek ki. Fala nem volt. Ez tehát némileg elüt az általunk ismert többi négy ágú akasztófától. Az oszlopok teteje cseréppel volt befödve, a téglából rakott kapufélfák módjára.

¹) A Tömörkény igazgató adatai.

A pesti, szegedi, debreczeni, pelsüci, hódmező-vásárhelyi és a nagyszebeni akasztófák között lényeges szerkezeti különbség nincsen. Ezekhez hasonló volt a kassai és komáromi, továbbá a sátoralja-ujhelyi¹ meg a kecskeméti, nemkülönben a kalocsai és az árvamegyei Kis-Biszterecz község-beli törvényfa is, mely utóbbinak romjai megvannak még.

A nyitrai négy oszlopos akasztófa azonban már más szerkezetű, a mennyeiben keresztgerendái nincsenek. (Nagyon valószínű azonban, hogy eredetileg

79.

A nagyszebeni akasztófa.

voltak és csak később modernizálták.) Ezen az akasztófán a gerendák helyett mindenik kőoszlopon, kívül 2—2 horog volt.

A hóhér belül, a felső lépcsőn állott s onnan kihajolva akasztotta az elítélt nyakába a hurkot. Pribékjei a falon alatt levő csigán átvont kötélnél

²⁾ A Sátoralja- Ujhely határán létezett törvényfa a Lovag Myskovszky Viktor tanár emlékezetéből papírra tett vázrajza szerint épen olyan volt, mint a pesti akasztófa. 1851-ben még fönnállott.

fogva húzták meg az elítélt összekötött két lábát. A négy oszlopon 8 horog lévén, egyszerre 8 embert lehetett fölkötni.

Képünk a Juhász János nyugalmazott fegyőr, volt csendőr előadása nyomán készült, ki a 60-as években jelen volt, mikor két kőművest fölakasztottak erre a törvényfára. — Juhász ugyanilyen akasztófát látott annak idejében Tatán is.

A *n.-szebeni* törvényfát illetőleg Dr. Cserni Béla gyulafehérvári főgimnáziumi tanár és régiségbúvártól úgy értesültünk, hogy annak fallal kerített négyszögű területének közepén a földben egy ajtóval elzárt mély gödör volt, hova a kivégzettek hulláit bedobták.¹

Ő maga is látta ezt a szilárd anyagból készült és bevakolt épületet az 50-es években és látta rajta azt a fekete táblát, melyre a gr. Andrassy Gyula, a Simon Sándor és meg egy más hazafi neve föl volt írva.

Az 50-es években már nem erre az akasztófára kötötték föl az elítélteket, hanem egy más helyen fölállított, fából ácsolt alkotmányra.

A kőakasztófát 1856—58-ban lebontották.

A *debreczeni* kőből épült törvényfa, a melyet „törvényháznak“ is neveztek és melynek ábráját Zoltai Lajos városi s. levéltárnok rajzolta meg² öreg emberek leírása és levéltári adatok alapján — 1754-ben épült. Alapkövét ünnepélyesen tették le, mely alkalommal Szeremley szénátor ékes alkalmi beszédet tartott. Tekintélyes és szilárd épület volt. Mégis, a nép nyelvén élő hagyomány szerint, egyik oszlopa már a múlt század elején kidőlt. Egy ártatlanul fölakasztott embernek az átka fogta meg. Hiába rakatta föl a tanács, ugyanazon oszlop megint összeomlott. Háromszor is összeomlott az átok súlya alatt. Ekkor a téglából épült akasztófának összes anyagát kótyavetyére bocsátották. A ki megvette lebontotta és házat épített belőle magának.³

1855-ben történt ez, a polgármester rendeletére.

A vastag téglalapfal magassága több volt egy ölnél; egy-egy oldal szélessége 2 öl, az oszlopok magassága 1½ öl. Ezeket vastag tölgyfa-gerendák kötötték össze. Nyugati oldalán ajtó volt, mely a „törvényház“ belsejébe vezetett. Ezen az utolsó akasztás 1844. július havában történt, a mikor Vitéz Miskát kivégezték.⁴

Kassa városának is 4 ágú kőakasztófája volt, a mint említettük. Ezt illetőleg hivatkozunk Kukovszky Károly kassai műlakatosra, a régiségek lelkes és hivatott kutatójára.

¹) A katonai térképen a várostól északra (Zone 27. col. XXX.) a Stadt Ws= Stadt-Wiesé-n látható ezen jegy, † melynek közelében volt a kőből épített akasztófa.

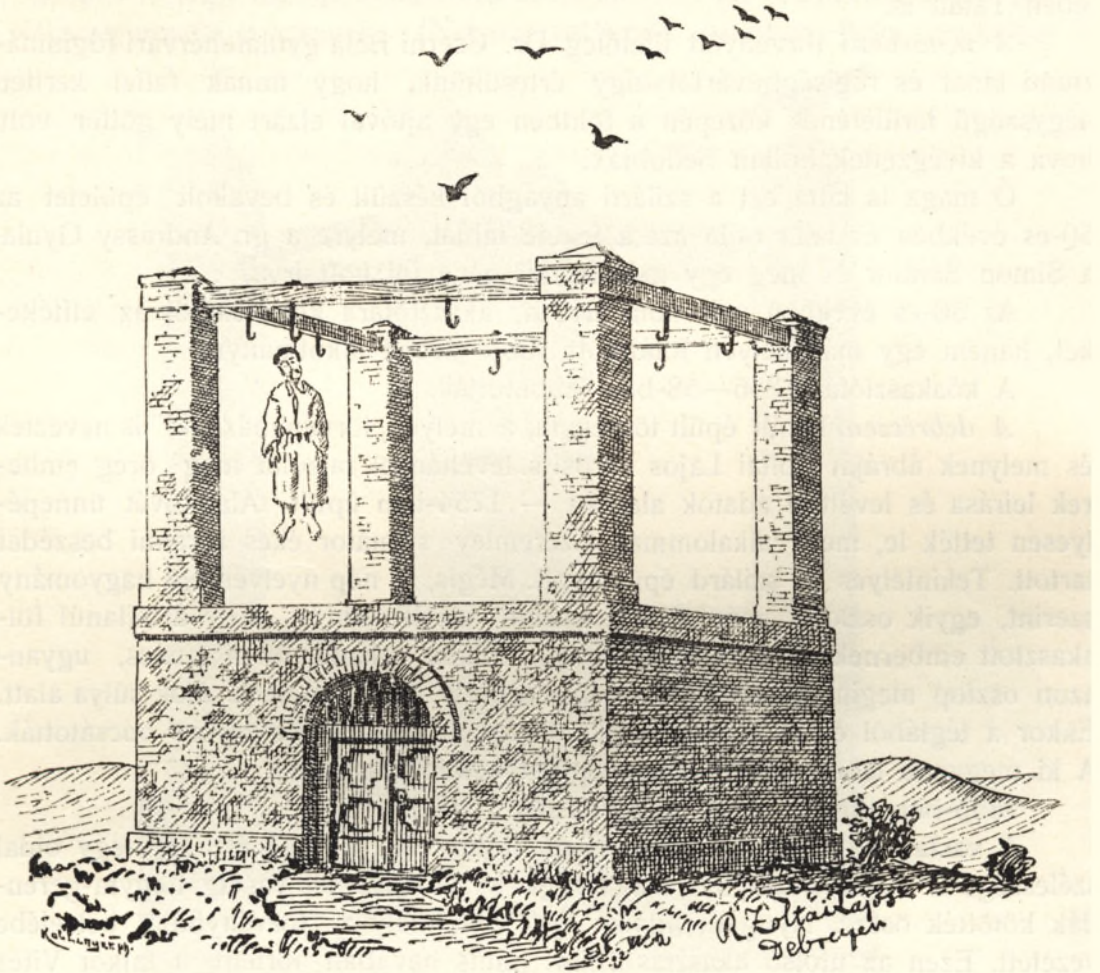
²) és a mely a mai Telegdi szálló mellett levő várad-utcai kaputól déli irányban menve épen 1000 ölnyi távolságban a régi váradi és pályi ország-útak között állott.

³) Zoltai Lajos: „Régi Bűnesetek És Bűnügyi Költségek“ című czikke a „Debreczen“ 1904. június 29-iki számában.

⁴) Zoltai Lajos v. levéltárnok szíves közlése.

Ő jól emlékszik erre az épületre, le is rajzolta emlékezetből. Épen olyan volt mint a debreczeni. A város felől való északi oldalán ennek is ajtaja volt, csak úgy mint a pestinek.

A központi temető közelében, az u. n. Akasztófa-hegyen állott. 1845-ben ott függött még rajta egy akasztott ember hullája. Lebontását a tanács abban

80.

A debreczeni akasztófa.

az évben határozta el, de azt csak 1847-ben foganatosították, mikor István nádor ott járt. Boltozott emésztő gödör nem volt alatta. A lehullott tetemnek gödröt ástak s abba temették.¹

A debreczeni akasztófa leírásánál láttuk, hogy alapköve letételének, hogy megadták a módját.

¹) A Kukovszky Károly adatai.

Komáromban ez az aktus még nagyobb ünnepélyességgel történt és pedig 1761. július 10-én. „Már előző nap a tanács felhívta a lakosokat, hogy minél számosabban jelenjenek meg az ünnepélyen, nép szószólójának (tribunus plebis) pedig kiadatott a rendelet, hogy a felavatás szertartásáról gondoskodjék. A következő nap elindult a díszmenet a városházától az akasztófához. Elöl ment a magistratusból kettő zászlóval, utána az összes czéhek jelvényeikkel és zászlóikkal, 6—6 oszlopot formálva, nagy csendben ünnepies komolysággal követte őket az egész magistratus szintén jelvényeikkel, vezetőjük a városi kapitány volt a dobosokkal és trombitásokkal; a tanács után ment a város hadnagya egy dobossal. A város végénél az egész menet kocsira ült s úgy mentek a kijelölt helyre, hol a főbíró rövid, de megható beszéd után leteszi az alapkövet. Lőn ezután a doboknak meg a trombitáknak nagy harsogása egy teljes órahosszig, s miután a derék trombitások és dobosok eleget tettek a zenekedvelő magistratus és publikum érzékének, kiosztották a czéhek tagjai között a végzendő munkákat, azután ugyanolyan rendben, hogy jöttek, visszatértek a városba.¹

Ennek az akasztófának a költségeit — 1243 forint 91 $\frac{1}{2}$ dénárt — fele részben a város, fele részben pedig a vármegye fizette.² Tehát közös jószág volt.

Négy oszlopos épület volt az a komáromi akasztófa és mintegy 9 négyszög ölnyi területét kőfal vette körül.

A kőfal 1 $\frac{1}{2}$ öl magas, 3 láb széles volt és vakolatlan téglából készült, az egyik oldalon ajtónyílással.

Az oszlopok a sarkokban állottak s a falra is ráépítve, azon 1 $\frac{1}{2}$ öl magasra emelkedtek. Az oszlopok között fagerendák voltak beillesztve s ezekre történt az akasztás olyképen, hogy az áldozat arczzal a közönség felé állítatott. A följutás közönséges létrán történt.

Emésztőgödör alatta nem volt. A hullát hihetőleg a temető árkában földelték el.

Az akasztófa lebontásának ideje nem állapítható meg hitelesen. Tanúk azt állítják, hogy a nádorvonali erődítmények építése alkalmából a kérdéses domb is kincstári tulajdonba került s a lebontás ekkor, 1844—1847 évek között történt.

A meghallgatottak³ valamennyien láttak itt akasztást s azt állítják, hogy a bejárattól jobbra eső oszlopnak a külső sarkán az utczai lámpákhoz hasonló beillesztéssel egy vasból kivert disznófej volt látható, mely a szájhagyomány szerint zsidók akasztására szolgált.

A *kecskeméti* akasztófáról, a fönnebb közölt vallomáson kívül, egyéb följegyzés is maradt fönn egy 1768. évi tanácsi jegyzőkönyvben, mely az építés költségeit sorolja föl, következőképen:

¹) Takáts Sándor: „Lapok Egy Kis Város Multjából.“ Komárom. 1886. Ziegler Károly 15.

²) Komárom város jegyzőkönyve. 1761. aug. 28-áról.

³) Farkas Géza városi tanácsos adatai, ki ezeket a Rózsa Pál ácsmester, Jóba Károly és Molnár Ferencz öreg komáromi polgárok egybehangzó vallomásából merítette.

„1768. 22. 9-bris akasztófát építő kőműveseknek 146 nap- szám térszen	--- --- --- --- --- ---	89.18
A gerendák csinálása	--- --- --- --- --- ---	3.—
Szegedi mesternek czeremóniáért	--- --- --- --- --- ---	16.40
A vasas ajtó munkájával és pléhivel	--- --- --- --- --- ---	10.—
18 f. ólom a sarkakat beönteni való	--- --- --- --- --- ---	3.36
32 f. vas, az ajtón	--- --- --- --- --- ---	2.55
35 f. tábla vas borítani az ajtót	--- --- --- --- --- ---	7.—
500 fejes szeg a borításhoz	--- --- --- --- --- ---	1.—
32 m. téglà à fl. 6	--- --- --- --- --- ---	192.—
133 mérő mész	--- --- --- --- --- ---	113.03
20 öl terméskő fundamentomba	--- --- --- --- --- ---	25.—
Az ajtóféltre 4 darab faragott pesti kövek	--- --- --- --- --- ---	4.30

Summa 468.02

Asztalos munka és deszka --- --- --- --- --- --- 1.30

Ezen kívül a téglà és mészfordó szekerek.

Item. Téglà és mész adogató napi számosok és malter csinálók.

Item. 16 nap alatt minden napra kőműveseknek 7 pint bor.

Item. Deszkák, állások, meszes ládák.“

Ebből a költségjegyzékből kitűnik, hogy az akasztófa belsejébe vaslemezsel borított ajtó vezet. De az is kitűnik, hogy építésénél illetőleg fölavatásánál a szegedi hóhérnak is volt szerepe.²

A polgármesteri hivatal fölkérésünk folytán több öreg városi lakos kihallgatásával megállapította, hogy a szóban levő törvényfa szabályos négyszögben úgy volt fölépítve, hogy először annak alapját a körülbelül 2 öl magas kőfal képezte s ennek a kőfalnak a 4 sarkára volt ráépítve a mintegy 2 öl magas kőoszlop.

Az akasztófának a keleti és annak szemben levő oldalán álló 2—2 kőoszlopát, körülbelöl a kőfal színével egy magasságban 1—1 fagerenda kötötte össze. (Lásd a túrócz-szent-mártoni 3 ágú akasztófát). A kőoszlopok tetején nem volt gerenda. (Eredetileg kellett hogy legyen).

Tóth Gergely, a róm. kath. egyházközség 89 éves nyug. gondnoka, kecskeméti ház-, szőlő- és földbirtokos emlékezete óta ezen akasztófát, akasztásra nem használták.

Az egész akasztófa téglából volt építve. A vakolás nyomai láthatók voltak úgy a falon, mint az oszlopokon.

Ajtaja a kőfalnak nem a város felé eső részén, hanem keleti oldalán volt. A kőfal által körülvett területen nem létezett emésztőgödör.

¹⁾ Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

²⁾ A vesztőhely ünnepélyes föllállításában része volt a hóhérnak is.

Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey. II. k. 15. és 16.

A régi tanácsi jegyzőkönyvekből megtudjuk azt is, hogy „a város alsó részén levő nyomásra helyezett kőállvány s közönségesen úgynevezett „akasztófa“ bizottmányüléssel megsemmisíttetni és eladatni rendeltetvén — 1854. augusztus 27-én közárverés útján 71 pf. kézpénz fizetés mellett eladott.“

Kalocsán 1857-ben, mikor a közlegelő fölosztatott, akkor bontották le a közönséges téglából épített négy ágú akasztófát. Négyszögletű oszlopai voltak ennek is. Az oszlopok magassága a földtől számítva $2\frac{1}{2}$ öl lehetett. El volt látva falkerítéssel s azon egyik oldalon nyílással illetőleg ajtóval.¹

A *Kis-Bisterecz* fölött emelkedő dombon létezett akasztófáról — a Kmét András — időközben nyugalomba vonult — plébánostól nyert értesülés szerint — 83—86 éves öreg emberek azt állítják, hogy négyszögletes kőoszlopai magas kőfalból emelkedtek ki, a mely a helység felől eső északi oldalán erős ajtóval volt ellátva és hogy alatta — romjaiban ma is meglévő — boltozatos pincze volt.

Kérdés, hogy ez az ablak nélkü! szűkölködő pinczeszerű sötét odú mire volt jó?

Az öregek azt tartják, hogy a delinkvenseket ott kínozták. Tehát kínzókamra lett volna. A mi épen nem valószínű, mert a vattatáshoz tartozó kínzás a bíróság épületében történt, a büntetés súlyosbitására szolgáló kínzást pedig az ítélet végrehajtásakor nyilvánosan, szabad téren hajtották végre. Emésztőgödör volt ez a boltozatos üreg bizonyára, olyan mint a nagyszebeni akasztófa alatt levő. A boltozat teteje tehát a földszínel körül-belül egyenlő magas volt, úgy hogy a körfal ajtaján bemenne az ember arra lépett. A boltozat közepe táján pedig egy vízszintes csapó-ajtó kellett hogy legyen, a hullák bedobására.

Kőoszlopaik fönn, ennek a törvényfának is fagerendák kötötték össze. De — az öreg emberek előadása szerint, kik egy cigánynak ezen az akasztófán történt kivégzésénél jelen voltak — az oszlopok oldalába, a gerendák alatt vashorgok voltak befalazva, melyekre a kivégzendőket akasztották. Így tehát a bisterecki törvényfa is akképen volt modernizálva mint a nyitrai, a melyről fönebb megemlékeztünk.

A közölt leírások egybevetéséből és az ábrák méreteiből megállapítható, hogy a 4 ágú, fal nélkül és alacsony fallal épült akasztófák oszlopaik a földszínelől számítva, az $1\frac{1}{2}$ ölet alig haladta meg. Míg a körfallal ellátott ilyen építmények magassága $2\frac{1}{2}$ —4 öltre tehető.

A fal rendszeren $1\frac{1}{2}$ öl magas volt, de létezett alacsonyabb és magasabb is; hossza 2—3 öl volt.

A négy ágú akasztófák divatja különben jó régi. A 3. számú képünkön látható kőfallal ellátott négy oszlopos építmény 1571-ből, illetőleg 1565-ből való. Ennek azonban oszlopai fából voltak.

¹) Hang Ferencz ügyvéd, kincstári jogképviselő és főszentszéki ügyész adatai.

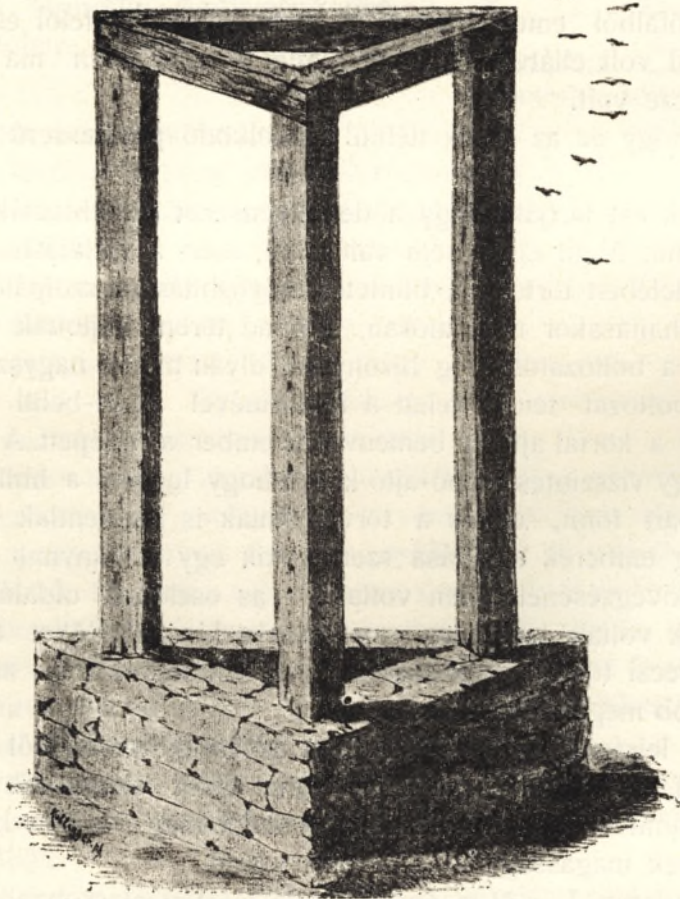
Későbbi időben az oszlopokat kőből építették.

Természetes tehát, hogy az ilyen tartós anyagból, sok költséggel készült épületet a kivégzések módjának változásához könnyű szerrel hozzáidomították, a helyett hogy lebontották és helyébe újat építettek volna.

IV.

A három ágú akasztófa.

A négy oszloppal ellátott akasztófa ismertetése után bemutatjuk a három oszlopos típus változatait.

81.

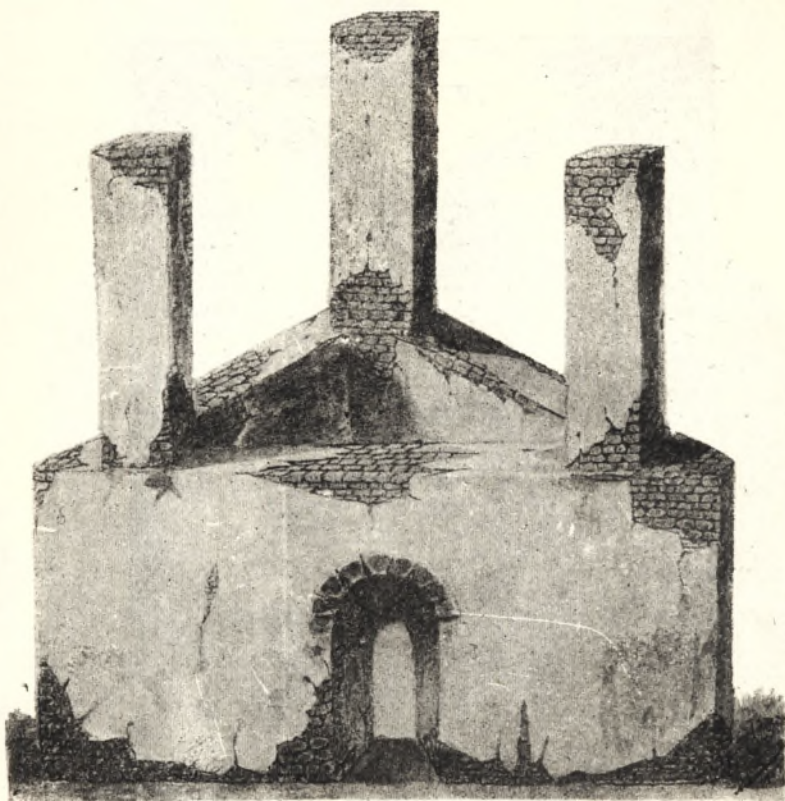
A pozsonyi három ágú akasztófa.

Ezt a típust, a mint az akasztásról szóló I. fejezetben fönnebb említettük, Veszprém vármegye az 1751-ik évben hozott státútuma „szokásos alakúnak“ mondja, ekképen írván róla:

„Elhatározott, hogy a városi lakosok szélső házához tagadhatatlanul igen közel levő vesztőhely távolabb helyre, jelesen az u. n. Látóhegyre állíttassék és ott kőműves-kézzel, a segédszolgabíró úr fölügyelete alatt a szokásos három oszlopos alakban állíttassék föl.“¹

Ebből arra kell következtetnünk, hogy a XVIII. század közepén hazánkban leginkább a három ágú akasztófák voltak elterjedve.

Mint ennek a típusznak általunk ismert legrégebb hazai képviselőjét a *pozsonyi* akasztófa rajzát mutatjuk be először is, melyet Batka János pozsony-

82.

A korponai akasztófa.

városi levéltárnok talált meg kicsinyben egy régi, 1782. körüli időből való városi tér rajzon. Batka levéltárnok nézete szerint valószínűleg a XIX. század első felében hordták le ezt a törvényfát, melyet az ács-, kőműves-, lakatos-, asztalos- stb. czéheknek kötelessége volt ingyen fölállítani.

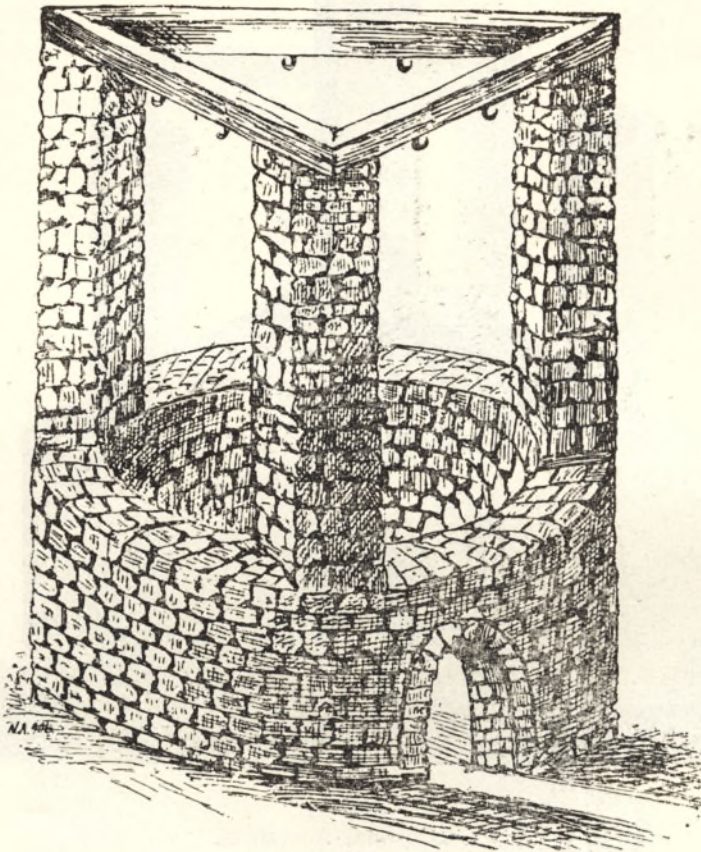
Lehetséges, sőt valószínű, hogy ez volt az az 1486-ban fölállított „új

¹) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum“ V. k. első fele 582.

akasztófa,“ „melynek alját kőműves munka képezte“ s a melyről említés van téve Ortvy Tivadar „Pozsonyváros Története“ című művében.¹

Ettől eltérő volt a *korponai* három ágú akasztófa, melynek szintén közreadjuk a Kmeř András nyugalmazott berencsfalusi rom. kath. lelkész adatai nyomán készült ábráját.

Eltért pedig ez attól abban, hogy a pozsonyi alkotmánynak kőalapja alacsony lévén, nem volt rajta ajtó, míg a korponainak a város felől való keleti oldala ajtóval volt ellátva. De eltért abban is, hogy a pozsonyi akasztófának oszlopai fából voltak, a korponainak ellenben kőből.

83.

A zalaegerszegi akasztófa.

Megegyeztek azonban a tekintetben, hogy mindkettőnek az alja háromszöget képezett.

Ellenben a *zalaegerszegi* akasztófának köralakú volt a falazata. Ennek rajzához Kovách Ernő volt 1848/49-iki honvédőrnagy nyug. fegyintézeti igazgató szolgáltatta az adatokat és vázlatot.

¹⁾ Megjelent Pozsonyban 1898-ban. II. k. második rész. 141.

A törvényfák 3 ágú típusának és a köralakú változatának régisége mellett bizonyít az a körülmény, hogy az 1632-ben történt lützeni csatának Merián Matyástól való rézmetszetű képén egy köralakú, három oszlopos, kőből épült törvényfa látható. A melynek hasonmása a zala-egerszegi akasztófa.¹

84.

A turóc-szent-mártoni akasztófa.

A *Turóc-Szt.-Mártonban* létezett akasztófa, szerkezetét illetőleg megfelel a zala-egerszeginek, de elüt úgy attól, mint a többiektől óriási méreteinél fogva. Mert — a fáradhatatlan régiség kutató nyug. berencsfalusi plébá-

²⁾ Marczali Henrik: „Nagy Képes Világtörténet.“ VIII. k. 476.
Merián Mátyás 1593—1650-ig élt.

nos szerint — körfalának magassága 4 méter (jó 2 öl), oszlopainak magassága mintegy 5·30 meter (2 öl 4 láb) volt!

Szembeötlő rajta, hogy minden oszlop alján üreg van. Nagyon valószínű, hogy ezekbe az üregekbe dugták be a gerendák végeit, a melyekre deszkákat fektettek, hogy az így képezett padozatról dolgozhassanak a pribékek, kivégzések alkalmával.

Ajtaja a város felől levő, délnyugatra eső oldalán volt.

V.

A két ágú akasztófa.

Az eddig leírt valamennyi kőből épült törvényfától elüt az *egri akasztófa* a mely két oszlopos lévén: tipussza bizonyára régibb mint a három és négy oszloppal ellátott többi-é.

„Az egri vesztőhely, az „Akasztófa“ — írja Türk Frigyes okl. főgimnáziumi tanár — „a város déli határán, a Hatvani (ma: Deák Ferencz)- út végén, az országúttól kifelé menet, balra eső, gyepes emelkedésen állott. Fara-gott vagyis kinagyolt homokkőből (ryolithból) volt építve. Én még láttam, rozzant állapotban. Négyszögű területe kőfállal volt bekerítve, melynek magassága másfél öles lehetett; nyugati oldalán ajtaja volt. A körfalon, belül 2—3 sírhely. Ennek a belső területnek a hossza 2 ölre, szélessége 1½ ölre tehető. A körfal eredetileg fecskevakolatú volt, de az én időmben már le volt arról málva minden vakolat.

Azóta végkép eltűnt ez a vesztőhely, a mennyiben a katonaság tölteny-raktára épült ottan. A helyét azonban a nép ma is „Akasztófa“ néven ismeri.

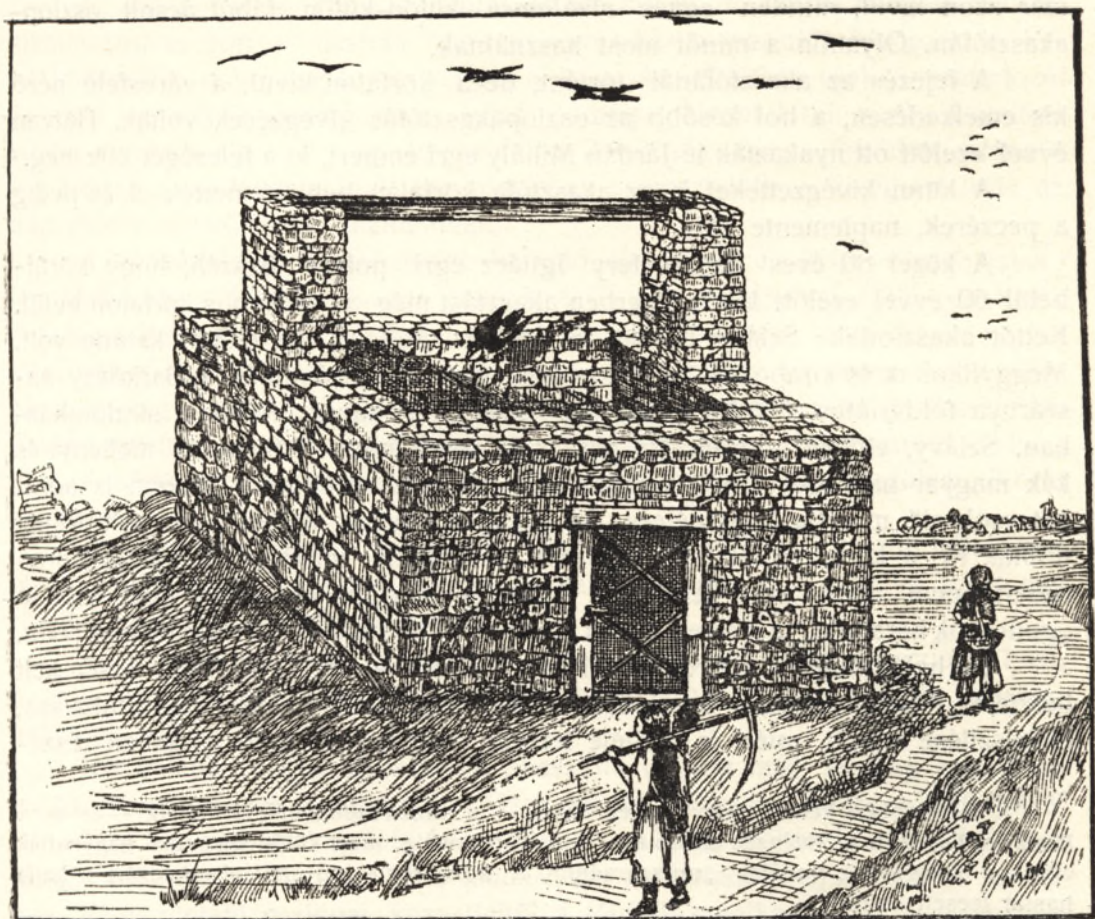
Öreg emberek, mint szemtanúk beszélnek, hogy a kőfalazat északi és déli oldala közepén öl magas, két kőoszlop volt, melyek „úgy állottak, mint a kémények“. Ezeken nyugodott egy gerenda, melyen az akasztóhorgok voltak. Régente rajta hagyták száradni a kivégzettek. Néha három is lógott az akasztófán. A szél összeverte, csörgette vázaikat. „A varjú fészket rakott egyiknek a koponyájában.“²

¹⁾ Az Egre Akasztófa“ című, a „Hevesmegyei Hirlap“ 1905. január 22-iki számában megjelent cikkében és a szerzőhöz intézett leveleiben.

²⁾ Ez a fészekrakás valószínűtlen. Mert a csontok az őket beborító és összetartó lágyrészek elrothadásával széthullanak. Ez a széthullás szabad levegőn levő hullánál rothadás esetében egy félév alatt, megszáradás, mumifikálódás esetében pedig — a mi ritkábban fordul elő — pár év alatt okvetetlenül bekövetkezik. A koponya ellenben a földben évtizedekig sőt tovább is ellentáll az enyészetnek. A szabadban is sok év kell, míg varratjai szétnyílnak. Így tehát mielőtt szétnyílna és a varjú a belsejéhez hozzáférhetne — le-hull az akasztófáról.

Különben varjúfészkek el sem fér az emberi koponyában. Arra pedig, hogy ha nem is beléje, de rá rakja fészket a varjú az akasztott ember fejére: nincs neki semmi szüksége. Sokkal védettebb helyet, szilárdabb alapot, szóval jobb alkalmatosságot talál ő ennél magának!

Arnóthi (Szabó Ignác) is megemlékezik az egeri akasztófáról az „Erki pap“ cz. művében¹ mondván: „Hajdanában minden oly város határában, mely pallós-joggal birt, ott mereszkedett a büntető igazságszolgáltatás végrehajtásának elrettentő jelvénye, az — akasztófa. Eger város déli részén is meresz-

85.

Az egeri két ágú kő-akasztófa.

kedett egy ilyen négyszög-alkotmány kopasz oszlopaival, melynek romjai pár évtized előtt még láthatók valának.“

Erről Türk tanár fölkérésünkre a következő további adatokat közölte velünk:

„Az egeri akasztófa körfalát valami 30 éve bontották le. A körfalon belül levő terület 3 □ öl volt; a köfal vastagsága két láb lehetett. Az akasztófa két

¹) Eger. Kiadja Blay István könyvtáros 1893. Második kiadás 69.

oszlopa a körfalra rá volt építve. Ennek a két oszlopnak a tetejére rá volt fektetve (és nem volt beleépítve) a gerenda. A hóhér létrát támasztott hozzá és úgy dolgozott. Horog nem volt rajta¹; az akasztókötél volt a gerendán áthurkolva.

Félszázaddal ezelőtt még a körfalon belül történt az akasztás, később már azon kívül, minden egyes alkalomra külön-külön fából ácsolt oszlop-akasztófán. Olyanon a minőt most használnak.

A fejezés az akasztófánál történt, de a körfalon kívül, a városfelé néző kis emelkedésen, a hol később az oszlopakasztófas kivégzések voltak. Hatvan évvel ezelőtt ott nyakazták le Járdán Mihály egri embert, ki a feleségét ölte meg.²

A künn kivégzetteket is az akasztófa körfalán belül temették el és pedig a peczérek, naplemente után.

A közel 80 éves Szentpétery Ignác egri polgár beszéli, hogy körülbelül 60 évvel ezelőtt látott Egerben akasztást még az oszlopos körfalon belül. Kettőt akasztottak: Szláv Lászlót és Molnár Mihályt. Az előbbi katona volt. Meggyilkoltak és kiraboltak egy korcsmárosnét. A síralomház a Barkóczy-kaszárnya földszintes részében volt. Az elítéltek 3 napig voltak a síralomházban. Szláv, előkelő származású ifjú, a ki fehér inget, ibolyaszínű mellényt és kék magyar nadrágot viselt, virágot osztogatott a nézőknek. „Nekem is adott két csokrot“ mondja Szentpétery. Az asztalon feszület mellett tálcza volt. Pénzt dobtak rá, a kivégzendők lelki üdvéért mondandó misére. Molnár komoran nézett, nem adott szót senkinek. Mikor a vesztőhelyre vitték őket, szólt a „gonoszok harangja,“ a merre a menet elhaladt: a barátoknál és a nagytemplomban.

„A halálbüntetés kihirdetésétől az elítéltnak — az 1701. aug. 11-én kelt helytartó tanácsi rendelet szerint — 3 nap engedtetett vallási vigasztaltatása, előkészítése végett, miért is melléje lelkész rendeltetett; jobb tartásban része-

¹) Régebben kellett, hogy legyen horog — a mint a szemtanúk is állítják — és azon lánccal is, legalább a kivégzés alkalmával s azután sokáig, mert különben nem hagyhatták volna a kivégzettek hulláját „rajtszáradni.“ A kötél rövid idő alatt elrothadván, a hulla hamar leesett volna.

²) Az 50-es években még fordult elő lenyakazás. A gróf Kreith Béla muzeumában levő régi pallóssal — a ráerősített eredeti okmány tanúsítása szerint — 1853-ban Ujvidéken fejezték le Szabó Ferenczet. Az okmányt a cs. kir. államügyész állította ki a bakó részére, ki egyetlen csapással ütötte le az elítélt fejét.

A lenyakazás nálunk nem bárdal történt, mint Poroszországban ma is szokásos, hanem pallóssal, vagyis hosszú egyenes két élű karddal. A kivégzendő nem tőkére tette a fejét, hanem letérdelt vagy alacsony hátu székre ült. Ilyen szék látható a pozsonyi muzeumbeli büntető eszközöket ábrázoló képünkön. Az ilyen hóhérszéknek néha a két első lába hosszabb volt a többinél. A két hosszú lábat beásták a földbe, hogy a szék szilárdul álljon.

Poroszországban ma tőke helyett ágyhoz hasonló készüléket használnak a fővértelhez. Bajorországban a guillotinnak egy rézsútos késsel ellátott Fallbeil nevezetű alakja használatos.

sült; hozzátartozóinak látogatását fogadhatá; s hazai szokásunk szerint ez idő alatt a közönség szemléletének (síralomházban) kitétetett. Negyednap lelkésze kíséretében, a vesztőhelyre vezették, hol a végrehajtás vasár- és ünnepnapok kizárásával, bírósági tag jelenlétében, az ítélet ismételt kihirdetése után, nyilvánosan a hóhér által, újabban kötéllel eszközöltetett.“

Az 1853. évi — 1861-ig nálunk is érvényben, de azután is egész 1872-ig alkalmazásban volt — osztrák büntető perrendtartás szerint a kivégzés az ítélet kihirdetése után, másodnap reggel történt. Az elítélthez csak hozzátartozói és azon személyek bocsáttattak, kiket önmaga kívánt látni, s zárt kocsiban vitték a vesztőhelyre. A végrehajtás fölött 2 bírósági biztos őrködött, utána a tett leírása az ítélettel együtt nyomtatásban szétosztatott; a kivégzett teste az nap este a vesztőhelyen eltemettetett.¹

A honvédségnél a kihirdetést harmadnap követi az ítélet végrehajtása.² Így történt az a Lakatos István csendőr kivégzése alkalmával 1885-ben, kinek a halálos ítéletet febr. 21-én d. e. 11 órakor hirdették ki és 23-án reggel $\frac{1}{2}$ 7 órakor hajtották azt végre. Mikoris az elítélt halála 12 percz mulva állapított meg orvosilag s azután a hulla még $\frac{3}{4}$ óráig hagyatott az akasztófán. Ezután levették azt és koporsóba tették (a nélkül hogy fölbonczolták volna.)

A rögtönbírósági szabályok az elítéltnak a halálra való készülésre 3 órát engedtek.

Érdekes, hogy Kassa városának 1652-ben és 1653-ban hozott ítéleteiben olyan rendelkezés foglaltatik, hogy az ítélet másnap 8 órakor — tehát egy rövid nap mulva — végrehajtandó.

Körmöcbánya város tanácsa is akként ítélkezett 1608. márczius 21-én, hogy a Pastirikh Miculesz kerékbetörése, ha a hóhér az nap megjön, másnap hajtassék végre.

Két kőlábas vagyis kőoszlopos akasztófa létezett még *Dévény* határában is. Az 50-es években bontották le. Oszlopai téglából gömbölyűre voltak építve.

Egy két ágú kőakasztófa képe látható „A hires Fehér Bandi Története“ című, 1866-ban a Bartalits Imre kiadásában megjelent ponyvairodalmi terméken. Négyszögletű oszlopai közvetlenül a földből emelkednek ki és szabadon állanak, fal nem veszi körül őket. A négyszögletesre faragott összekötő gerenda két vége — melyen egy akasztott ember lóg — az oszlopokba, tetejüktől egy jó arasznyira van beépítve.

Tudomásunk van egy fából készült, de kőből épült lábazattal ellátott két ágú akasztófáról, a mely *Temesvárt* az időben, egy tisztáson állott. A 70-es évek végén látta még azt Dr. Kayser Szilárd szabadalmi bíró. Tölgyfából volt ácsolva. Lábazata mintegy méternyi magas, oszlopainak köze csaknem 3 méter, magassága $4\frac{1}{2}$ méter lehetett.

¹) Pauler idézett műve. II. k. 477. és 478.

²) Bajorországban is ez a szokás.

Az akasztófa kimeszeléséről és arról, hogy az elítéltet arczzal észak felé kötötték föl: nem maradt följegyzés, de fönmaradt a hagyomány és pedig a nép költészetében.

Az ide vonatkozó egyik népdal így hangzik:

„— — Arad alatt kimeszelték azt a fát,
Melyre Dorkót s Horvát Palit akasztják.“

A másik:

„— — Függet már Kovács ég és föld közt
Éjszakkal fordulván szemközt;
— — Veri a szél a bokáját,
Lebegteti szél gatyáját.“¹

Az elítéltnak arczzal észak felé való fölakasztása nem volt általános szabály, mert azt tömeges kivégzések alkalmával, a mi 3 vagy 4 ágú akasztófán történt, nem lehetett volna megtartani.

Megjegyzendő, hogy Aradon a régi vármegyei ingóságok között, a vármegyeház újjáalakítása alkalmával egy régi fa-akasztófa találatott, a mi arra mutat, hogy azt esetenként állították föl.² Lehetséges, hogy azt használat előtt minden alkalommal bemeszelték.

Kecskemét városának egyik régi jegyzőkönyvében, egy akasztással való büntetés följegyzése alkalmából meg van örökítve, hogy főbenjáró ügyben a tanúk a vádlott fejére tették kezüket és úgy mondták el hittel megerősített vallomásukat:

1659. Die 10. July. Mi convocatus becsületes esküdt fogott személyek becsületes kecskeméti tanácsbeli urainktól az ökegyelmek törvényes székire, előnkben hoztanak egy Csorba István nevű tolvajt, melyet mi examinálván, maga nyelve vallása előttünk, hogy ő ásta meg Hegedűs János uram házát és jószágát ellopta és maga megmutatta annak utánna, hova tőtte, úgymin ház fedelében úgymint a pénzt, ezüst jószágot penig az város árkának az partjában elröjtette volt. Maga nyelve vallása után, kezeket fejére tevén, Hegedűs János uram, Szabó György és Sárközi János uraim hitökkel megerősítették, hogy nyilván ő volt a tolvaj, maga adta elé az ellopott pénzt. Mi lelünk ismereti, Isten szerint azt deliberáltuk felőle, noha az házmegásásért országunk törvénye szerint, megtöretvén, kerékre tételt érdemelne, de romlott hazánknak állapotját meggondolván, köttessék föl az akasztófára, vegye gonoszt életének jutalmát, annak előtte is sok gonoszágot cselekedett.³

¹) Kálmány Lajos: „Koszoruk Az Alföld Vadvirágaiból.“ Arad. 1877. Nyomt. Réthy Lipót. I. k. 39. és 52.

²) Csűrös Imre várm. levéltárnok közlése.

³) Dr. Szilády Károly közlése.

Ez a vádlott fejére való kéz-rátétel előfordul Mózes III. könyvének XXIV. részében, a 14. versében:

Vidd ki a káromlót a táboron kívül, és a kik hallották a káromlást, kezeket tegyék fejére, azután az egész sokaság verje agyon azt kövekkel.

VI.

A hóhér.

A miként Rómában külömbség volt a becstelennek tartott carnifex között, ki azon büntetéseket hajtotta végre, melyeket csak rabszolgákra és idegenekre szabtak ki, tehát a keresztfeszítést és a kínzást — és a lictor között, a ki csak polgárokon hajtott végre ítéletet: azonképen Németországban is külömbséget tettek lassanként a bakó (Scharfrichter) és a hóhér (Henker) között.

A *bakónak* jutott a nem megbecstelenítő, a gonosztevővel való sajátkezű érintkezést nem igénylő halálos büntetésnek, a lefejezésnek a végrehajtása és a többinek csak is a fölügyelete; a *hóhérnak* maradt ellenben — a ki a bakó alatt és rendesen annak szolgálatában állott — a végrehajtása a megbecstelenítő büntetéseknek, az akasztásnak, fölnygelésnek, megégetésnek stb.-nek és a kínzásnak és ehhez járult rendszerint, az evvel szükségszerűleg épen nem kapcsolatos *gyepmesterség* üzése is.

A német birodalmi törvények szerint, a bakósággal nem járt becstelenség, de a köz-előítélet hosszú időn át többé-kevésbé együvé sorozta a bakót a hóhérral és a gyepmesterrel, megtagadta tőle a városi polgárjogot, megkülömböztető ruhát rendelt neki és a templomban külön, s az úrvacsoránál az utolsó helyet jelölte ki számára.

Németországban a bakók egykor holmi czéh-félét alkottak és remeklésük egy elítéltnek sikeres lefejezéséből állott, a miben ők fölakasztott állatokon gyakorolták magukat.¹

De — a középkorban — külön társadalmi osztályt is képeztek, melynek tagjai csak egymás között házasodhattak s a hivatás apáról fiúra szállott.²

A mester ismertető jele vörös palást és széles pallos volt. (Fronspergernek „Von Kayserlichen Kriegsrechten“ című 1566-ban megjelent művében a katonai hóhér karddal az oldalán van lerajzolva.)

Arról nincs adatunk, hogy hazánkban a bakót a hóhértól megkülömböztették volna. De azt tudjuk, hogy egykor a közönség azt, ki a kivégzéseket teljesítette, becstelennek tartotta. Erre vall a helytartó tanácsnak 1756. május

¹) Brockhaus : „Convers. Lexikon.“ 13-te Aufl. Leipzig. 1886. XIV. k. 302.

²) Pallas Nagy Lexikona. IX. k. 289.

13-án kelt azon rendelete, mely a hóhérok gyermekeit a közönségesen azokra háritott becstelenség alúl fölmentette.¹

Azon szabály mellett, hogy a hóhér becstelennek tartatott — szól a következő kivétel, melyet Debreczen város státuált abbeli határozatával, hogy Frey János Gáspár hóhért a pestis alatt (1739.) tanúsított sikeres orvoslásaiért Károly császár és király kiváltság-levélénél fogva a tisztos polgárok közé fölvette.²

Pedig — azelőtt 100 évvel legalább, 1638-ban — a debreczeniek anynyira utálták a hóhért, hogy reverszálisba foglalták abbeli ígérétét, hogy „ennek utánna — az piaczon semmiféle eledelhez nem nyúl.”³

Az is igaz, hogy az akkori hóhér részeges, garázda és mocskos szájú lévén, természetes, hogy nem örvendhetett népszerűségnek. 1639-ben újból reverszálist vettek tőle, a mely így szól:

„Én Lengyel János debreczeni Perdo, noha sok illetlen cselekedetimet halált érdemelnék, de mivel az Tisz. Tanács keönyörgésemet meghalgatta és elébbeni keotésem nem büntetvén, meghkedgyelmezet, keöteom az ide aláb meg irt conditiokra magamat; — — mellyeket ha violálnék akar mi részeiben is, minden kegyelem nélkül halállal büntettesem.

1. Hogy fegyvert, chiakant pallost nálam nem hordozok, senkihez nem ütök, sem nem vágok, és megh nem sértek, hanem pallosomat az Csiszár-nál tartom és az mikor az szükségh kívánnyja, olyankor viszem el onnan, annak utánna is mégh helyre viszem és kezéhez adom.

2. Az Piaczon sem kenyérhez, sem az mészárszékben hushoz, sem akarmi eledelhez nem nyulok.

3. Az Plengéren levő veszszeökel senkit nem sujtolok és nyelvemmel senkit nem szidalmazok s gyalázok.

4. Hogy azon hitem szerént, mellyel az Perdosághnak tisztire magamat keöteleztem, ez beöcsületes Debreczen városában, holtigh szolgállok az Perdosággal, soha el nem szökeöm, ha penigh hitemet hátra hadnám és el mennék, akar hol és akar mi nével nevezendeö helyben találtassam, kézhez adatassam és kegyelem nélkül halállal büntettessem.”⁴

¹) Pauler „Büntetőjogtana.“ II. k. 477.

²) Debreczen v. közlevéltárának régi mutató könyvéből kijegyezte Zoltai Lajos segéd-levéltárnok.

³) 1638. 6. May. Obligatio Cornificis Joannis Lengyel. Lengyel János keöti feyére magát, hogy ennnk utánna szokása szerént nem részegeskedik, senkit nem szidalmaz, sem gyalázatos szókal nem illet, az piaczon semmiféle eledelhez nem nyul, fegyvert, chiakán és egyebet magával nem hordoz, hanem mindeneket megh becsülvén, magát jól viseli. Ha szinte valaki ö neki ellene találna szólni ys eö mindazonáltal azzal nem vetekedik — — hanem Biró Uramnak adgya értésére. Küleomben cselekedvén, tulajdon feje essék el érette.

Zoltai Lajos jegyzeteiből.

⁴) Debreczen v. jegyzőkönyve. 1639. jan. 29-ről 203. l. Zoltai L. jegyzeteiből.

Nemcsak a hóhér volt fölesketett szolgája a törvényhatóságnak,¹ hanem a segédje is. Kiténik ez Debreczen város jegyzőkönyvéből, a hol 1650. aug. 3-iki kelettel ez áll:

„Nota. Udvarhelyszéki Székely István szabad akarattya szerént Lengyel János Perdóhoz hittel kötelezi magát, megesküvén az tellyes Szent Háromság Istenre, hogy az teorvényi szolgaságban híven s igazán el jár, és mind holtighlan szolgál abban az tisztben, sohová magát nem kötelezi, sem Ur sem Város sem penig refugium háta megé, sem hadakban sem penig efféle szolgálatra sehová, ha penig vagy el szeöknék, vagy alattomban magát máshová kötelezné, egy szóval, minden nével nevezendő helyekreöl, mint hiti hagyott szolgát haza hozassák és hogy holtig Nemes Debreczen városában az teorvényi szolgaságnak ellene nem mond: hanem azt igazán continuallya erős hites kötelessége szerint. Et licet juxta hoc juraverit, tamen nem teöltött sok üdöt: eléb állott.“²

Láttuk, hogy a hóhért régen becstelennek tartották, meg utálták is. Később azonban a közönség ellenszenvé alább hagyott. Az utolsó szegedi hóhértól, Szlubász Józseftől legalább, ki a XIX. század 30-as éveiben élt, a polgárok nem idegenkedtek. Ez nem lakott künn a sintérházban. Ott, az akasztófa környékén csak a legényei laktak. Neki magának benn a városban volt a lakása. Törve beszélt magyarul, alighanem cseh származású volt. Rendesen el járt a kávéházba is. Leányát czéhbéli rendes mester, egy késes vette feleségül.³

A hóhérok kválifikációjáról tudomásunk szerint, a legrégebb hazai intézkedést az 1814. évi július hó 5-én 17812. sz. a. kibocsátott helytartó tanácsi rendelet tartalmazza, a mely meghagyta, hogy a halálítéletek biztosabb végrehajtása tekintetéből kellő képességgel bíró hóhérok állandósíttassanak.⁴

Nálunk később sem kívántak tőlük egyebet, minthogy írni-olvasni tudjanak és hogy gyakorlati jártassággal bírjanak.

Minden hóhér 2 segédet tartott, kiket kitanított és a kivégzésekhez magával vitt. Ezek segédkeztek neki. Ha beteg lett, akkor ügyesebbik segédje helyettesítette őt és a kivégzés sikeres végrehajtásáról a bírósági kiküldött az ő részére állította ki a szókasos tanusítványt. Üresedés esetében a pályázó segéd szolgálati bizonyítványa mellett az ilyen tanusítvánnyal is igazolta gyakorlati képességét.

Czéhet a hóhérok hazánkban nem alkottak. A legényeiktől sem követeltek meghatározott idejű gyakorlatot.⁵

¹⁾ Czigány Gáspárt is föleskették hóhérnak 1637-ben. Debreczen v. jkőnyve. Zoltai L. jegyzeteiből.

²⁾ Ugyanonnan.

³⁾ Tömörkény István közlése.

⁴⁾ Szlemenics Pál: „Magyar Fenytő Törvénykönyvé.“ 5. kiadás. Pest. Heckenast. 266.

⁵⁾ Bott József közlése.

Újabbán, a halálbüntetés tárgyában 1880. aug. 9-én 2106. sz. a. kiadott igazságügymin. rendelet 3. pontja akként intézkedik a kvalifikációról, hogy „halálos ítélet végrehajtására csak oly egyén alkalmazható, a ki hiteles okmányokkal képes igazolni, hogy ily eljárást már korábban is önállóan és sikeresen teljesített. Más alkalmas közeg hiányában a budapesti kir. ügyész kere sendő meg az itteni hóhér kiküldése végett.“ Az 1900. évi nov. 14-én 6757. sz. a. kiadott rendelet pedig azon intézkedést teszi, hogy a hóhér kiküldése végett minden esetben a budapesti kir. ügyészség keresendő meg. (Mivel egy hóhér van az országban a ki állami szolgál s vele a budapesti kir. ügyészség rendelkezik. Régebben is kevés volt. Rendesen a fővárosban lakó megyei hóhért kérték ki a vidékre is).

A hóhér — a ki egyszersmind gyepmester is volt — rendes évi javadal mazásban részesült, a mely régebben már, 400 frt. fizetésből állott.¹ 1857. decz. 1-től ehhez 100 frt. napi díj-átalány és 120 frt. lakpénz járult.

Ezenkívül működési díjat is kapott, a mi az 1777. október 13-án 5449. sz. és 1819. jul. 13-án 19200. sz. a. kibocsátott m. k. helyt. t. rendeletek által ugyanazon összegben állapított meg, mely a katonai végrehajtásoknál azelőtt is dívatban volt. Ezek a díjak a következők:

Egyszerű lefejezésért és akasztásért, a kivégzettek től	
fejenkint	--- --- --- --- --- --- --- 12 frt.
Az elítélt nevének akasztófára függesztéséért	... 6 frt.
Öngyilkosnak bizonyult büntettes eltemetéséért	... 6 frt.
Ha az elítélt a vesztőhelyen kegyelmet nyert, de a hóhér	
a végrehajtáshoz szükséges eszközöket már meg-	
szerezte	--- --- --- --- --- --- --- 6 frt.
Ha a végrehajtás helye a hóhér lakhelyétől távol volt,	
távolléte idejére naponkint	--- --- --- 3 frt.
Ez esetre mindenik segédének kik a végrehajtásnál	
használtatnak	--- --- --- --- --- 1 frt. 30 kr.

Ezen felül a hóhér és segédei viteldíja a közkinctár által megtérítendő.²

E díjszabás 1835-ben némileg módosult, a mennyiben a hóhér napi díja 3 ról 6 frtra emeltetett, segédeinek pedig „felakasztási díjul egy fejtől, egynek-egynek“ 3 frt. állapított meg és kimondatott, hogy egy holttestnek levétele és eltakarításáért 6 frt. jár.³

¹) Ma is annyiból illetőleg 800 koronából áll. Altiszti állásban van.

²) Szlemenics. 269.

Az árak konvencziós pénzben értendők. Egy konv. forint = 105 o. é. krajczár. Az o. é. forintot 1857-ben hozták be. Azelőtt több mint 100 évig konv. pénz járta.

³) Pestmegye központi számvevője által Kornberger részére, hiv. használatra 1870. junius 10-én kiállított díjszabás.

1870-ben még ez a módosított díjazás járta.

1872-ben a hóhér kivégzési díja 15 frt. volt és ha rendes székhelyén kívül történt a végrehajtás, a szabályszerű mértföldpénzen kívül segédjeivel együtt 3 frt. élelmezésben részesült.¹ Ezen díjakat az 1874. április 4-én 7626. sz. a. kelt I. M. rendelet is megtartotta.

A Szepességben „eleinte mindenütt, hol pallós-jog gyakoroltatott, hóhérral is találkozunk. Későbbben külön alkalmazott hóhért csak a megyénél, a XIII. városi területnél és Lőcse, Késmárk városokban találunk, hol a halál-ítéletek rendesen végrehajtottak. Ha más pallós-joggal bíró város hóhérra szorult, azt kikölcsönözte magának onnan, a hol volt. Így p. o. Gnezda városa febr. 9-én 1696-ban egy tolvaj elítéltet fel akart akasztatni. E célra Késmárktól kérte ki magának a hóhért. Ment érte két városi hajdú, kik a késmárki bírónak ajándékol 1 tallért vittek és az ottani két hajdút 1—1 itcze borral megvendégelték.

Miután a hóhér dolgát Gnezdán elvégezte, kapott 12 frtot és két hajdúból álló kíséretet hazafelé.

A XIII város, mely nem egyenkint, hanem összesen a kerületben gyakorolta a pallós-jogot, egyenkint volt megadózza a kerületi hóhér fizetésére. Ezen adó 1517-ben 13 frtban lett megállapítva, mely minden várostól évenként beköveteltetett.

Sőt a XIII város egy időben a lőcsei hóhérra is fizetett, hogy azt használhassa szükség esetében. Így köteles volt minden városi gróf a körülmetélés előestéjén e célra 10 tallért, 100 denárral számítva, Lőcsére beküldeni.

1579-ben Lőcse városa meghatározta az egyes tételeket a halálnemre tekintettel, melyet az elítélt szenvedett. És ezeket a tételeket mihez tartás végett Christel Benedek városi grófnak ily határozatokban küldte: Ha a hóhér saját kardjával végez ki valakit, kap 2 frtot, ha pedig országos karddal történik a kivégzés 1 frtot. Felakasztásért jár neki 2 frt. Két forint jár neki még, ha a bűnöst tüzzel égeti, kerékbetöri, nyársra húzza, négy részre vágja, vagy ha egy élő személyt karóba húz. Vízbe fullasztásért kap 1 frtot. A kivégzés ténye után még azonkívül 75 dennárral fizettetett.

Ugyanazon fizetések jártak a hóhérnak akkor is, ha a bűnös már el lett ítélve, de kegyelmet kapott.²

A hóhér javadalmazására vonatkozó régiebb adatok:

Pozsonyban a XV. században a hóhér rendes heti bért, 200 dénárt ka-

¹) Az 1853. évi osztr. bünt. perr. és a 60-as évek gyakorlata valamint az 1872. jun 5-én kelt erre vonatkozó min. rendelet szerint.

Pauler idézett műve. II. k. 478.

²) Weber Samú: „Ujabb Adalékok Szepes Megye Történetéhez.“ Bpest. 1905. Hornyánszky V. 116. és 117.

pott s azonkívül „udvari öltönyt“, czipőt és borraivalót is. Utóbbi fejében egy hétre 100 dénárt.

Az akasztás díja --- --- --- --- --- 1—3 frt. volt.

A nyakazás-é és a máglyán való megégetés-é --- 1 lira = 240 dénár.¹

Debreczen város stáútuma 1571-ből:

A tanácsos urak által határozottatott, hogy a halálra ítélt emberek ruhái ekképen osztassanak el: a felső ruha a város szolgálkat illeti; az alsó ruha pedig és a csizma a hóhért.²

Körmöcbányán — az 1614. évi számadásokból következtetve — a hóhér a városnál csak félévig szolgált, a másik félévet valamely szomszéd városban töltötte. Azaz, közös költségen tartották őt s míg az egyik városban tartózkodott, a másikban csak megkeresésre jelenhetett meg egy-egy szerepre. Lakása a városon kívül, a vesztőhelynek közelében volt, a várostól délre fekvő Galgensberg és Fernkreuz között folyó patak mellett, a hol most a gyepmester lakik.

Fizetése egy hétre --- --- --- --- --- 1 frt volt.

Egy keréketörésért 1614-ben kifizettek neki --- 2 frtot.

Segédjeinek azon alkalomból --- --- --- 1 frtot.³

Békés megyei stáútum 1716-ból: A gonosztevők megzabolázására Szeghalom helyiségben börtön építése rendeltetik el, annak foganatosítása szolgálbíró urnak komolyan meghagyatik; mely alkalomból Pocsay Ferencz hóhérnak évi fizetés rendeltetik. Abaposztóból készült köpeny (Clamis), dolmány, nadrág; fekete kalap, két pár csizma, 5 pozsonyi mérő búza, 12 magyar forint kézpénz.⁴

Baranya megye stáútuma az 1721-ik évről:

A hóhér díja fővételért — — — — — 6 frt.

Egy ember felakasztásáért ugyanannyi.

Gonosztevők, kerítőnők és más tűz által elemésztendő személyek megégetéséért — — — — — 10 frt.

Keréketöréseért — — — — — 12 frt.

Kiherelésért — — — — — 3 frt.⁵

Szegeden a hóhér 1724-ben legényével („stekenknet“) együtt 166 forint évi fizetésben részesült és minden kivégzés után borraivaló járt neki. Egyéb-ként a gyepmesterségből is volt jövedelme.⁶

¹) Ortvy Tivadar: „Pozsony Város Tört.“ 1900. Pozsony. Stampfel Károly bizom. II. k. Harmadik rész. 196. és 197.

²) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ III. k. 2-ik folytatás. 459.

³) Wagner Ede v. levéltárnok jegyzetei a város régi jegyzőkönyveiből.

⁴) Kolozsvári és Óvári hiv. műv. 276.

⁵) Ugyanaz. V. k. első fele. 348.

⁶) Tömörkény István adatai és Reisner János: „Szeged Története.“ Szeged. 1900. Nyom. Engel Lajos. III. k. 130.

Debreczen városa pallós joggal birván, állandó hóhért tartott, a kinek évi konvencziója a XVIII. század első felében elébb 90 utóbb 100 magyar forint és 6 pozsonyi köből búza, ugyanannyi árpa és 12 szekérfa volt. Természetbeni lakást is kellett adni a „mesternek“, mert különben az ilyen megvetett foglalkozású egyén aligha kap házat bérben a városon.

Ezért a konvenczióért köteles a mester a vallani vonakodó, a tagadásban levő vádlottakat torturával beismerésre kényszeríteni.

A büntetések végrehajtásáért külön díjazásban részesült. Mert az ítéleteket, a mikor azok nem a „két ajtajúra“ (tömlöczre) vagy nem pénzbírságra szólottak, ő hajtotta végre.

A megvesszőzés és bilyogzás díja volt — 48 denár.¹

Kézeltágás, nyelvkimetszés, akár a megégetés és lenyakazás-é — — — — — 1 frt 02 dénár.

Az akasztás-é — — — — — 1 frt 02 dénár.²

Kecskemét városának nem lévén hóhérja, 1725. márczius hó 9-én a budai hóhérrel, Hamberger Sándorral kötött szerződést, az akasztás, lefejezés, keréktörés vagy bármi névvel nevezendő egyszerű kivégzés díját személyenként 10 frtba állapítván meg.

Ha azonban az elítélt boszorkányt vagy más valakit nemcsak lefejezni, hanem megégetni is kellett: azért 15 frt. járt neki.

A kisebb vagy nagyobb kínzás, kiseprűzés, orr- és fül-levégás, hátégetés stb. díja személyenként 3 frt. volt.

Ezen kívül tartozott a tanács kíséretet adni melléje, a mely őt Budáról elhozza, tartozott őt ellátni étellel és ital helyett neki napjára 40 krt. fizetni és haza is kísértetni.³

Közép-Szolnok vármegyében a gyepmester (carnifex) évi fizetése 1793-ban 24 r. forintot tett ki.⁴

Kecskemét város jegyzőkönyvében a XIX. század elejétől két följegyzés olvasható, a hóhér díjazására vonatkozólag:

1819. június 7: „A közelebb tartott tettes Úri szék által publicáltatott Halálos Ítéletnek fogantba való vétetése az eddig is gyakorlott mód szerint a helybeli Tanács provisiojára hagyatván, minek utánna a halálos Raboknak Exequáltatásokat V. fiscalis Simonyi János úr tellyesítvén, ezennel szóval referalta volna, hogy mind a két rabot Pestről hozatott Hóhér Zieber Ferentz tökéletessen expedialta, az említett Hóhérnak az Inassainak fárttságok meg jutalmaztatások eránt kérdés tétetett; mely czélből a Hóhér személylyessen elő hivatván arról: hogy

¹) 100 denár tesz egy arany forintot.

²) Zoltai Lajos: „Régi Bünesetek És Bűnügyi Költségek.“ A „Debreczen“ cz. hírlap. 1904. június 28-iki számában.

³) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

⁴) Dr. Petri Mór: „Szilágy Várm. Monogr.“ I. k. 348.

mi volna kívánsága Directio kedvéért megkérdezett: s ennek következtetésben maga ugyan két főért 150 fkal, két Inassai pedig fejenként 20 ftal a Város cassájából kielégíteni, egyszersmind a nevezett Hóhérnak kéréséhez képezzék arról, hogy az Executiót pontosan tellyesítette, Részére Bizonyosság Levél hiteles formában kiadatni rendeltettek.“

1824. május 27: „Volfsteif Leopold Szegedi Mester minekutánna a mai napon Pantza Kovács Antal gyilkosnak fejét jeles móddal s egy csapással elmetszette, kérte fáradságának jutalmát 24 for. pengő pénzbeli forintokban kifizettetni s egyszersmind a jól végrehajtott executionul bizonyosság Levelet kiadatni, minden előfordulható esetekben kész és hűséges szolgálatját ajánlván.

Volfsteif Leopold mesternek, minekutánna 20 forintok V. czédulában Honorarium képpen resolvaltattak, mind ennek, mind 24 pengő pénzbeli forintjainak kifizetése Perceptor Boldog Antal Urra bizattatik, haza szállíttatása eránt való gondoskodás surrog: második Biró Muzsly József Urnak ajánlatván.¹“

Fönnebb említettük azt az 1571-ből való debreczeni státutumot, mely szerint a halálra ítéltnek alsó ruhája és csizmája a hóhért illette.

Franciaországban a hóhérok „előbb csak azon öltönyökkel rendelkezhetek, melyeket az elítélt derekán alól viselt; későbbben az elítéltnak egész öltönyével szabadon rendelkezhetek.”²

Ez úgylátszik általános szokás volt, mert a magyar szabadságharcz levetése után az abszolút kormány által kivégeztetett vértanúk ruhái is mind a hóhér birtokába jutottak.

De nemcsak általános, hanem ősrégi is volt ez a szokás, hiszen a Jézus ruháit is maguknak tartották meg az ő hóhérai. János evangyéliista mint szemtanú azt írja erről, hogy:

„A vitézek azért, mikor megfeszítették volna Jézust, vevék az ő ruháit (és négy részre oszták, mindenik vitéznek egy részt) az ő köntösét is. Vala pedig az ő köntöse varrás nélkül való, felitől fogva mindenestől szőtt. Mondának azért magokban: Ne hasogassuk ezt el, hanem vessünk sorsot reá kié legyen“³

A hóhérok régen egyenruhát is viseltek, legalább a kivégzések alkalmával — a mint említettük.

Karaffának zöld ruhás hóhérai és pribékjei voltak, számszerint harminczan.⁴

¹) Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok közlése.

²) „A Vérpad Titkai.“ Pest 1868. Lauffer. I. k. 84.

³) János evangyélioma XIX. részének 23. és 24. verse.

A Jézus alsó ruhái, a mit négy részre osztottak: négynél mindenestre kevesebb darabból állottak. Tehát ezeket földarabolták. A daraboknak hasznát alig vehették. Vajjon nem babona céljára kellett az azok nekik?

⁴) Szeremley Sámuel: „Az Eperjesi Mészárszék.“ Prot. Theolog. Könyvtár. Szerk. Kovács Albert. XIII. k. Magy. Prot. Egyháztört. Monographiák. Bpest. 1880. Franklin. 112.

A körmöczbányai hóhér ruhája piros volt.¹

A pesti hóhérok kivégzésekkor — úgy mondják — magyar szabású piros ruhát viseltek.²

A Kornberger egyenruhája kék színű volt, ezüst zsinórral. A 60-as években — Tömörkény István író úgy tudja, — hogy olyan gyász-magyar ruha járta, mint a melyet a temetkezési vállalatok szolgálói hordanak. Kozarek már fekete szalonruhában „működött.“

Szegeden a régibb hóhér viselet piros köpenyből állott s fejtételnél a piros posztó is a szerelvények közé tartozott.³

Az abszolút kormány a hóhért tisztviselői rangba emelte és fekete pantalonba, sárga gombos piros frakkba öltöztette. A nadrágon arany paszomány vonult végig. Az egyenruhát piros tollbokkrétával ellátott fekete, pofonvágott kalap egészítette ki.

A régi hóhérok voltak Pesten a 30-as és 40-es években Schuller és Schüch Pál.

Utóbbi végezte ki Leski Éva férj. Varga Józsefnét gyermekgyilkosság miatt, pallóssal Kalocsán 1842. október 3-án.⁴

Ezek egyszersmind gyepmesterséget is folytattak úgy Pesten mint Budán, mivel az ők idejükben nem volt hóhér.

1849-től kezdve pesti hóhér a brünni származású Both Ferencz és budai hóhér a győri születésű Kornberger Mihály, a Schuller egykori legénye volt. Kornberger 1867-ben bekövetkezett haláláig szolgált.

Both 1860-ban Bécsbe, onnan Brünnbe ment, a hol 1881 vagy 1882-ben halt meg. 1880-ban, 80 éves korában még működött Lembergben egy kettős katonai kivégzés alkalmával.

Kornbergeret követte Kozarek Ferencz „m. k. hóhér“ vagyis „állami“ hóhér, mert hivatalali elődjei „városi“ vagy „megyei“ alkalmazottak voltak.

Utódja 1885-től kezdve Bali Mihály, a ki már nem lakik a fővárosban.

Mondják, hogy Kornberger hazafias érzelmű ember lévén a vérbíróság által 1849-ben halálra ítélt honfiak kivégzését megtagadta és hogy arra Both Ferencz önkényt vállalkozott volna.

Nem tudjuk, hogy mi alapja van ennek az állításnak, de annyi tény, hogy Both 1849-ben jött be s hogy a magyar vértanuk kivégzését mind ő

¹) Wagner Ede levéltárnok közlése.

²) A hóhérok ruhája Németországban is többnyire piros volt és kalapjukon bizonyos jelvényeket viseltek. Rövid kardot is hordhattak, melynek markolatán sárga és vörös szalag csüngött, ismertető jelül.

Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey Nánd. és társa II. k. 7. Ugy tudjuk, hogy a hóhéroknak jobb felől kellett kardjukat viselniök.

³) A Tömörkény István adatai.

⁴) Hang Ferencz: „A Törvényszéki Teremből.“ Bpest. 1874. Tettey II. k. 137.

teljesítette, míg Kornberger, a ki szintén folyton működött, abban az időben kizárólag gonosztevők kivégzésével foglalkozott.

A kivégzések és bizonyos másnemű büntetések végrehajtásával hivatalból foglalkozó személynek, a hóhérnak, legrégebb magyar neve, tudomásunk szerint „a bitó“ volt, a mint azt a „Pellengér“ című fejezetben láttuk.

Nevezték őt „bakónak“ vagy „bákónak“ is.

A „mester“ név is használatos volt,¹ míg a „gyepmester“ elnevezés alatt inkább a „sintért“ értették.

A „perdő“ kifejezés Debreczenben volt szokásos.²

A „hóhér“ vagy „hóhár“ németes név már a XVI. század elején divatos volt.³ Sőt nyomát találjuk ennek korábban is: a XV. század második felében.⁴

A „hohár“ alakot a XVIII. század kezdetén, sőt 1801-ben is használták még.⁵

A Páriz — Pápai féle szótár 1801. évi kiadásában a hóhér és bákó kifejezésen kívül előfordul még a „hengér“ (németül Henker) és a „börtön“ elnevezés is.

A „hengér“, „henger“ névvel Debreczen város jegyzőkönyveiben a XVII. század első felében gyakran találkozunk. De nyoma van annak a XVI. századból való irodalmunkban is.

A nép ajkán ma is él még ez a szó. Pl. a „Szabó Orzsika“ című régi népballadában:

- — „Aj a gödör készen, tövissel berakva!
- Segesvári hengér a kezét megfogá,
Gödörhöz hurczolá.“⁶

¹⁾ A XVIII. század kezdetén. Thaly Kálmán: „Gr. Eszterházy Antal Kurucz Generális. Tábori Könyve.“ 1706—1709. Budapest. 1901. M. Tud. Akadémia 670. 686. 687. és 743.

²⁾ A „perdő“ valószínűleg a latin praedo-ból alakult, a mely Páriz-Pápai szerint koborlót, tolvajt, ragadozót vagyis modern kifejezéssel rablót jelent.

³⁾ Jordánszky-Codex. 1516 és 1519 év. Pesti Gábor: Nomenclatura Sex Linguarum. 1538.

⁴⁾ Melich János: „A Gyöngyösi Latin—Magy. Szótártörredék.“ Bpest. 1898. Akad. 70. és 164. lap. „Apparitores: Hoharok: vel: poroslok: waras szolgál. Carnifex: hohar: Gylkos. Carnificina: pelenger pyach: nylvan való hely: holoth az hoharoktol Emberek olettethnek.“

Ez a szótártörredék az 1487-évből való.

⁵⁾ Thaly Kálmán: „Ocskay László.“ Bpest. Magy. Tud. Akad. 1880. 761. és 765.

A Páriz—Pápai szótárának 1801. évi kiadása.

⁶⁾ Endrödi Sándor: „Magyar Népballadák.“ Magy. Remekirók 55. kötete. Bpest, 1906. Franklin. 34.

Más példa a „Bándi Urfi“ czimű népkölteményből:

„Lelkem édes anyám!
Milyen álmot láték — —
Üsse guta, fiam,
Azt a te álmodat:

Két sing veres sinor —
A te piros véred;
S két fekete holló —
A te két hengéred!“¹

A XVII. század elején széltében „börtönnek“ vagy „bertennek“ nevezték íróink a hóhért.²

A mai értelemben vett börtönt Páriz—Pápai fogháznak és tömlöcznek mondja.

„Tömlöcz (temlöcz, tömlec, temnec) úgy tudjuk, hogy a legrégebb neve a börtönnek. Eléfordul már a XIII. század harmadik tizedéből való Halotti Beszédben ekképen:

„Vimádjomuk ez szegény ember lilkiért kit úr ez nopun ez homus világ timnöczébelől mente.“

Tótúl a tömlöczöt úgy mondják, hogy: temnica (olvasd: temnyicza) Tma=sötétség. Temni, a, e=vak. Temnica=megvakított, elsötétített.

Székelyföldön a börtönt „büdünek“ is hívják, Kecskeméten meg épen „büdösnek“ mondják.³

Ugy a sötét mint a бүдös név nagyon talál a régi börtönre, a mely bizony sötét és бүдös lyuk volt — nem is olyan régen!

1847-ben még Pozsonynak és Pestnek földalatti börtönei voltak, a hova nap soha be nem sütött és a hol a csupasz földön, összezsúfolva, a lehető legnagyobb rondaságban és nyomorban sínylődtek a szerencsétlen rabok.⁴

Szabolcs vármegye fogházainak celláit Széchenyi 1845-ben „büzhödt lyukaknak“ nevezte.⁵

És hány börtön volt még az országban, a mely ezt a nevet megérdemelte és a melyben bizony méltán kesergett a szegény rab ekképen hogy:

¹) Endrödi Sándor „Magyar Népköltemények.“ Magyar Remekírók 55. kötete. 1906. Franklin. 92.

²) Szarvas és Simonyi: „Magy. Nyelv. Tört. Szótár.“ Bpest 1893. I. k. 233.
A börtön „tömlöcztartót“ is jelentett egy 1634-iki forrás szerint. Minek az az egyszerű magyarázata, hogy a hóhér rendszeren tömlöcztartó is volt egyszersmind.

³) Szinnyei József: „Magyar Tájszótár.“ 1893.—1896. I. k. 380. II. k. 426.

⁴) Ritter Appert: „Die Gefängnisse, Spitäler, Schulen, etc.“ Wien. 1851. I. k. 229. és 246.

⁵) Ifj. Dombóváry Géza: „Fenyítő Elj. És Büntetési Rendszer Pestmegyében a XIX. Század Első Felében.“ 1906. Bpest. 296.

„A tömlöcz feneki
Az én vetett ágyam.
Annak két oldala
Az én háló társam.

A tömlöcz teteje
Takarózó párnám,
Kigyók, békák szeme
Világító gyertyám!“¹

II.

KERÉKBETÖRÉS.

A fennmaradt hazai régi orsz. törvényekben sokféle halálos büntetésről van szó pl. akasztásról, lefejezésről, vízbefulladásról, megégetésről, megkövezésről, karóbahúzásról — de a kerékbetörés ott nem fordul elő, csak a Hármaskönyvben, a fönnebb idézett helyen. De azért bizonyára szokásban volt az

*L'œil toujours surveillant de la guinee Africain
D'avait entièrement le duel d'une contrée.*

*Lors que tenons l'épée, et la Balance en main
Belle rage et pour le volour inhumain.*

*Qui guette les passions, les meurt, et s'en vante,
Puis: lui-même devient le sujet d'une vaine.*

86.

Kerékbetörés.

nálunk is még az Árpád-házi királyok korában. E mellett szól Selmeicz városának IV. Béla király korában (1235—70.) szerkesztett „Városi És Bányajogkönyve“, illetőleg annak 19. pontja, a mely ekképen hangzik:

„A kit tolvajsággért vagy rablásért elfognak és valóban rábizonyúl, azt akasztják föl. A kit rabláson és gyilkosságon érnek, azt hurczolják meg és törjék kerékbe.“²

¹) Endrödi Sándor: „Magyar Népdalok.“ Bpest. 1906. Franklin. 158.

²) Wenzel Gusztáv: „Árpádkori Okmánytár.“ Kiadja a M. Tud. Akadémia. 1862. Pest. III. k. 213.

A későbbi időben gyakran alkalmazták ezt a büntetést. Bártfa város ítéleteiben nyoma van annak 1574-ből és 1586-ból. Szathmár megye 1607-ben stáutumot hozott arról, hogy: ki kell hirdetni, hogy minden helységben akasztófát, kereket, láb és kézvasat, karót kell a gonosztevők megbüntetésére készíteni és állítani, 12 frt. büntetés terhe alatt.¹

A kerékbetörésnek, a mint képeink mutatják, több módja volt. Ugyanis:

1. Kerékre fektetve és rákötözve vasbottal törték össze, törték bele a kerék küllői közé az elítélt tagjait. Vagy

See here of Canons why in Sordra,
So many Men are made to endure
That, like a human's striding drop,
So far as about of Devils they are,
Who thus cut to, terrours, fallen, humbly.

Scopping their souls with bits & Chimes,
Throwing 'em from the spires down
To all the furies in the town,
Here all the devils flock together,
Like a me & Paul, 'treat of a feather.

Leaving their strife, they've gone to bed,
Drest down to play in fire & blood,
Thus when the beggars are at play,
They flock must surely go to bed,
The awful cause of in those times.

It's never, & it's never, are from,
That god-forsaken are punished by
So left, in error, and in Yelony,
So much for every, murther, and so,
Look at the blood you find out here.

An emblematic print on the SOUTH SEA.

87.

Kerékbetörés.

2. a csupasz földre avagy
3. fahasábokra, vagy pedig
4. egy X alakú fakeresztre fektetve és lekötözve súlyos kerékkal illetőleg kalapáccsal ütve végezték ki a bűnöst.

Olyan kereket is használtak, a melynek fala élesre volt faragva, de olyat

¹) Kolozsvári és Óvári: „Corpus Statutorum.“ Budapest. Akadémia. III. k. 2-ik folytatás 47.

is, melynek falából egy jó tenyérnyi széles és arasznyi hosszú vaspengé állott ki. Evvel vagdalták inkább mint törték össze az elítélt testét.

Valószínű, hogy az első módszer a legrégebb, legalább nálunk. Ez a kifejezés „keréketörés“ arra vall. Azonban, hogy ez a módszer hazánkban szokásos volt-e? Arra nincs adatunk.

De arra van, hogy a kerék helyett más szerszámot is használtak: a „csonttörő tuskót.“

Mert a korponai, ma is meglevő „lomihnat“ (=csonttörő) nevű tuskónak ez kellett hogy legyen a rendeltetése. Méreteinél (60 cm. hosszú és 18 cm. széles) valamint 6¹/₂ kg.-nyi súlyánál fogva is megfelelt annak a célnak. (97. számú kép).

Kivégzésre használt kerék hazánkban — tudomásunk szerint — csak egy maradt fenn, mely a pozsonyi városi muzeumban látható. Ez 40 cm. hosszú és 7¹/₂ cm. széles vaspengével van ellátva. Súlya 13¹/₂ kg. Átmérője 110 cm. A kerék agyának átmérője 18¹/₂ cm.

A bécsi városi muzeumbeli 119 cm. átmérőjű kerék olyan mint a pozsonyi. Pengéje 42 cm. hosszú, 6 cm. széles és 2—3 mm. vastag és tompa, nem éles. A kerék feje meg van vasalva. A neve: Brechel. 1786-ban használták utoljára.

A müncheni bajor nemzeti muzeumban levő kerék pengéje éles.

A Castan Panopticumában Berlinben 2 kerék van. Egyik 110 cm. átmérőjű. Vaspengéje kisujjnyi vastagságú és tompa. Schlagradnak nevezik. Egy schweizi kolostorból való.² A másik 1 méter átmérőjű. Ennek nincs pengéje, de a fala egész kereken élesre van faragva.

A nürnbergi germán muzeumban látható kerék 93 cm. átmérőjű. Fala egy 80 cm. hosszú vaspánttal van megerősítve.

Valamennyit jellemzi, hogy a kerék agya nincs kifurva és hogy a közönséges szekérkerék módjára egy sincs megvasalva.

Az elítélt tagjainak összetörését ha fölülről kezdték, enyhébb büntetés volt, mint az alúlról való megkezdés, mert úgy hamarabb bekövetkezett a halál illetőleg az öntudatlan állapot, mivel az első ütéssel a nyakára vagy a mellére sujtottak a szerencsétlennek. Míg az alúlról való keréketörést a kivégzendő lába szárán, alsó karján kezdték és czombján meg felső karján folytatták.

Döpler német kriminálista tüzetesen ír a keréketörésről³ ekképen:

A rómaiak a keresztény vértanúkat gyakran úgy törték kerékbe, hogy elébb vas rúddal lábukat és más tagjaikat összetörték, aztán a kerék küllői közé

¹) Lásd a 95. és 96. számú képet.

²) Az utolsó keréketörés Németországban 1837-ben Berlinben történt.

³) fönnebb hivatkozott 1693-ban illetőleg 1697-ben megjelent művében. II. k. 317.

húzták és fonták s végül testüket a keréssel együtt karóra tették föl, a melyen néha még jó ideig éltek és kínlódtak, mielőtt kiadták lelküket.

Irja továbbá, hogy „kivégzés után Németországban is kerékre tették vagy fonták a testet elrettentő például. Néha a gonosztevő, bizonyos fontos okoknál fogva olyan kegyelemben részesül, hogy elébb levágják a fejét, azután testét a kerékre teszik és a fejét fölébe tűzik.

Nagy kegynek tekintetik az is, ha a keréketörés fölülről lefelé történik, úgy hogy az ilyen nyomorult ember a földön fekvő, kötéllel erősen kihúztatik, azután az u. n. jászolba kell hogy harapjon, most tehát a keréssel való egy ütással egész szája fölszakíttatik, nyakszirtje széttöretik, azután hanyat fordítatván melle és szíve összeroncsoltatik és így a kintől annál hamarabb megszabadul. A további ütések karjára és végül lábára kapja.

88.

Keréketörés. Pika és társainak kivégzése 1672-ben.

A keréketöréshez a bakónak 2 kerék kell: egy, hogy az elítélt megtöressék és az ilyen aztán félretéttetik, ez igen könnyű, nincs agya. A másikra, mivel a test rátéttetik, négy karika jön, hogy szét ne essék, négy vasszeg, mindenik egy rőf hosszú, kettő a jászolhoz, egy a fejhez és a lábhoz. Két jászól, egy egyszerű és egy kettős. Egy kilencz rőf hosszú oszlop, mire a kerék ráfekszik, két rőf a földbe jön és egy fél rőf hosszú szeg a fej megerősítésére.”

Ilyen volt a kerékbetörés Németországban a XVII. század végén.

Hogy mikép hajtották azt végre a rákövetkező század derekán: azt a Rothern leírásából ismerhetjük meg:¹

„Ha az ítélet kerékre szól, a kerékbetörés fölülről lefelé értendő. „Ez így történik:

„Az elítéltet először is arczra fektetik és egy alúl széles, felül azonban megélesített fát tesznek a nyaka alá, a melyet tőkének hívnak, mire a hóhér a kerékkal hátul a nyakaszirtjére üt. Azután megfordítják őt a hátára és a mellére, továbbá a karjára és végül a lábára sújtanak. Midőn azonban a karját és lábát zuzzák össze, mindenüvé a hova ütés jön, bizonyos jászolt tesznek alája, a mely 2 drb fából áll, a melyek kissé domborúak és fölül ki vannak élesítve, alúl azonban szélesek és egy keresztküllővel össze vannak foglalva és jól megerősítve, hogy kitartsanak és jól megfeküdjenek. Ezeket a jász-

89.

Horát és Kloskát kerékbetörik 1785-ben.

lakat tehát alúl teszik, hogy a kerékkal való ütés a jászolba, és pedig a két fa közé essék. Ha mind ez így végrehajtatott, végezetül a megtört testet a másik a végre föllállított kerékre fonják.

Néhol a gonosztevőt hanyat fektetik. A fejéhez fölül czöveket vernek, a melyen lyuk van, azon a gonosztevő nyakába akasztott kötelet keresztül húzzák, és mihelyt a hóhér a kerékkal mellére sújt, a pribék erősen meghúzza a kötelet, hogy a gonosztevőt megfojtsa.

¹) Joh, Heinr. Rothern: „Der Peinl. Processe Rechsgelehrte Kunst“ stb. Leipzig. 1748. Sam. Heinsius. 534.

Az alúlról való keréketörés hasonlóképp két arra készített kerékkel történik és a gonosztevőnek előbb a lábára, azután a karjára, erre a mellére s végül a nyakszirtjére ütnek.“

A kisebbik kerékről, melylyel a kivégzés történik azt írja Rothern, hogy ott a hol ütnek vele, kissé ki van élesítve.

A két leírás összehasonlításából kitűnik, hogy Németországban a XVII. század végén a kevésbé barbár büntetés, a fölülről való keréketörés csak kivételesen fordult elő, míg a XVIII. század közepén már az alúlról való keréketörés képezett kivételt. És hogy a fölülről való törés enyhítése az előző század végén csakis a nyakszirtra-ütéssel történt, a XVIII. század derekán azonban e mellett a megfojtás is szokásba kezdett jönni.¹

Franciaországban a keréketörést rendszeren fakeszthen hajtották végre akképen, hogy „az elítéltet szétfeszített lábszárakkal és karokkal, két darab szent-andrás keresztalakú fára kötötték; minden tag alatt üres tér találtatott. A hóhér ezután egy másfél láb hosszú kalapáccsal összetördelte az elítélt karjait, czombjait, lábszárait és mellét. Majd egy kisebb szekérkerékre kötöttetett, a karok és lábszárak a derék felé hajtatták, feje pedig az ég felé fordítottatott, s ilyen helyzetben kellett meghalnia.² Sokszor kimondták a bírák, hogy az elítélt, mielőtt csontjai összezuzattak volna, megfojtatott.“

Ez az előzetes „csöndben és titokban“ való megfojtás Franciaországban „retentumnak“ (jus vagy talán auxilium retentum?) neveztetett.³

Lássuk most, hogy a keréketöréssel való büntetést miképen hajtották végre nálunk?

Bodó, XVIII. századbéli kriminálistánk szerint⁴ a keréketörést nem a lábbon, hanem a nyakon kell kezdeni. És pedig humanizmusból.

De ez nem szabály volt, hanem csak jó tanács, mert Horát és Kloskát a XVIII. század végén alúlról kezdve törték kerékbe.

Egy másik, újabbkori kriminálistánk⁵ azt írja erről, hogy „a keréketö-

¹) Több példából tudjuk, hogy a mellre ütés is előfordult enyhítésképen.

²) 1700-ban Franciaországban Chaubard Coelestin Péter lelkészt a meggyilkolt Siadoux nevű olajgyáros fiai életveszélyes fenyegetéssel rákényszerítették, hogy a gyónás titkát elárulván nevezze meg a gyilkost. A lelkészt ezért arra ítélték hogy tagjai egyenként töressenek szét kerék által s azután „még élve“ máglyán égettessék meg.

Az ítélet azon pontja, hogy még élve vitessék máglyára, sokak könyörgésére módosítottatott.

„Pitaval Azaz Világhírű Bűnesetek Tára.“ Pest 1868. Emich G. II. k. 296.

³) „A Vérpad Titkai.“ Emlékiratai a hét nemzedéken keresztül Párisban hóhéroskodó Sanson családnak. Pest. 1868. Lauffer Vilmos. I. k. 50. II. k. 130. 139. és III. k. 144.

⁴) Math. Bodo: „Jurisprud. Crim.“ Pozsony 1751. Landerer. Art. XLVII. Pars. I. §. XXIX.

⁵) Szlemenics Pál: „Magy. Fenyítő Törvénykönyvében.“ 5. kiadás. Pest. 1872. Heckenast. 94.

rés kétféleképpen szokott végrehajtatni, a mint t. i. a tagtörés vagy a lábaknál vagy a mellnél, vagyis, a mint mondani szokták, kegyelemütéssel kezdetett. Az előbbi mód a büntetésnek súlyosbitásául szolgált.“

Utóbbi szokásosabb volt.¹

Ezt az utóbbit alkalmazták a Szegedínecz Pero és társainak kivégzése alkalmával 1736-ban. „Szegedínecz Petrus másképp Pero, Sebestyén János, Pásztor András és Szillassy István fölülről lefelé elevenen kerékbe törtetett,

*Hóra und Kloschka die Anführer Wallachischer Rebellen — Ein großes Trauerspiel
des achtzehnten Jahrhunderts* *best. Lebens aufst.*

zu sehen in Ungarn bei Herrn Johann Strickmann.

90.

Hóra és Kloska kivégzése.

mely alkalommal mindazonáltal mindeniknek Ő Császári Felsége legkegyesebb kegyelméből a kegyelemütés megadatott olyképen, hogy a többit épenséggel nem érezték.“³

Vegyük most rendre a példákat.

Körmöczbánya város tanácsa által 1599. decz. 13-án hozott ítélet: Mivel Khöler Menyhárt Pfeiffer Ferencz pajtását és felebarátját szándékos gonosz-ságból és gonosz sovárgásból és kártékony fegyverrel mármint csákánynyal

¹) Pauler Tiv.: „Büntetőjogtan.“ 3. kiadás. I. k. 164. 3. jegyzet.

²) Joh. Ferd. Miller: „Epitome Vicissitudinum etc. De Urbe Budensi.“ 1760. Buda. 144. Lásd a 98. sz. képet.

³) Kurtze Beschreibung wie das von Ihro Kaiserl. Majestät allergn. ratificirte End-Uhrtheil v. denen im 7. 1735. aus Ober-Hungarn eingebrachten Tumultanten den 4-ten April des 1736. Jahres exequirt worden. Ofen. Gedr. u. zu finden bey Joh. Georg. Rottenstein.

gyilkos és rablómódjára halálosan leütötte, pénzét a mit nála talált elvette és őt holtan az erdőben hagyta. Így már zsvány legényekkel máskor is rabolt vallomása szerint. Azért mivel Khöler isten parancsa és az ötödik és hetedik parancsolat ellen cselekedett és embervért ontott, Isteni és emberi jog és törvények szerint halálra kell hogy ítéltsék, úgy hogy tagjainak megtörése által kerékkel kivégeztessék és nyilvánosan rátétessék.

A szepesi XIII. város ítélőszéke 1605-ben Lesketsch Lukácsot, a ki urát, kinél két évig szolgált, agyonütötte és a hóba elásta és a ki kőpad nélkül bevallotta tettét, mentségül hozván föl a meggyilkolt feleségének csábítását paráznaságra, ki megígérte neki a házasságot is, ha urát láb alól elteszi — keréketörésre ítéltek. Az ítélet rajta február 17-én végre is hajtatott.¹

A körmöczbányai városi tanács 1608. márczius 31-én akként ítélkezett, hogy Pastirikh Mikulás sokszoros gyilkosságért szánon elébb a kamaraházhoz azután a városház elé és a kapun kivitessék és izzó fogóval szaggattassék, azután künn a Wetter-Creuznál keréketörössék. „És pedig ha a hóhér ma este meg jön, tovább kínoztassék és a holnapi napon kivégeztessék.”²

Körmöczbányai ítélet 1614. jul 10-éről: Miután Matusch Schengo Isten parancsa és szava ellen nagyot vétkezett minthogy a rablók közé elegyedett, másokat is elcsábított, azoknak kapitánya és útmutatója volt — — — saját kezével 6 személyt siralmasan és kegyetlenül meggyilkolt — — — végeztessék ma ki, akképen, hogy először a szégyenfánál hátából 3 szij hasittassék, azután a távoli kereszthez vitessék, ott keze és lába, szívére való ütés nélkül, megtörössék neki és végül elevenen horogra akasztassék, jól megérdemelt büntetéséül, másoknak pedig intésül és elrettentő például. Mindezt igazság szerint.

Körmöczbányai ítélet 1617. május 26-áról: Sententia. Minthogy Winter Mertusnak mindkét a szépszerivel való és a szigorú vallatásnál is őszintén beismerő vallomásából úgy találtatott — — hogy a szent nagy Pünköstünnepen a becsületes és emberséges Hurst Benedek polgárt — — gyilkos módon megtámadta, azután — — őt fejszével hátulról leütötte, reá még két ütést tett és így meggyilkolta, Azonfelül pénzét és ruháját rabló módon magához vette — — Annálfogva az Érdemes Biró ur és Tanács azon ítéletet hozza hogy — — fönnemlített Winter Mertus — — kerékkel, tagjainak megtörése által kivégeztessék, és azután nyilvánosan rátétessék. Még pedig az ő sokszoros esdeklő kérésére ez a büntetés kegyelemből enyhíttessék tehát ugyanis először két keze a melyet a fejsze mellett eszközül roszra használt, és azután szíve töressék össze és végül a többi.

¹) Weber Samú: „Ujabb Adalékok Szepesmegye Történetéhez.“ Bpest. 1905. Hornyánszky. 112.

²) Körmöczbánya v. jegyzőkönyvéből. A Wagner Ede v. levéltárnok közlése.

Körmöczbányai ítélet 1629. márczius 1-ről: Sententia. Minthogy Modor Matusch — — nemcsak sok lopást követett el — — hanem különböző helyeken a szabad királyi országúton más gonosz legényekkel hallatlan rablásokat vitt végbe, négyet siralmasan meggyilkolt — — és — — gyújtásban is gonoszul segédkezett — — Ennélfogva az Érdemes és Igenbölcs Biró ur és Tanács ítéli hogy nevezett M. M. kivégeztessék, úgy és akképen hogy a szégyenfánál testből 3 szij hasittassék, izzó fogóval melle és karja megszagattassék a vesztőhelyre vitetvén lába és keze alúlról fölfelé egész föl megtöressék, és végül élve kerékre tétessék.¹

91.

Előkészület a kerékbetöréshez. A képen két darab „kettős jászol“ látható.

Kassa város tanácsa 1653-ban a következő Sententiát hozta: Noha ez Dorgay Péter az Istennek szent parancsolatit semminek tartván és ez világi magistratusoknak kemény büntetésektől sem félvén, még ennek előtte is háztörése és az nemes városnak hó pénzével való elszökése miatt az halált megérdemelte volna, mindazonáltal az gyalog sereg esedezésére s kezességére, annak felette kemény reversalisára akkor az nemes tánács élete megjobbításának reménysége alatt életét ex gratia megengedte. Nem hogy penig azután Istenéhez tért volna s azon nemes tanács könyörületességről megemlékezett

¹) Körmöczbánya város jegyzőkönyveiből. A Wagner Ede levéltárnok közlése. Ugy ezek, mint a fönnebb közölt onnan vett ítéletek eredeti szövege német nyelvű.

volna, de ujonnan elhagyván az nemes város vártáját, házat tört és az n. város hó pénzével másodszor is elszökött, amint ezen gonosz cselekedetét a tanúk behozták s maga sem tagadhatta. Azért az nemes tanács törvény szerént látván meg gonosz cselekedetét, ily sententiát mondott ellene, hogy most innen vitessék az bertenházban s Istenével és felebarátjával meg akarván békélleni hivassa lelki pásztorát s dolgairól disponáljon. Holnap¹ pedig nyolcz óraker hóhér kezében adattatván és vétke az szokott helyen kikiáltatván, vitessék ki az akasztóhegyre s töretessék kerékben, hogy így mind az Isten törvényének mind pedig ez világi törvényeknek elégtétele legyen Isten irgalmazzon lelkének.²

(Az ítéletet tartalmazó jegyzőkönyv márgóján egy pallós s a kerék tetta-rajza. A kerék oszlopra van föltéve ép úgy mint a 94. sz. ábrán.)

A debreczeni tanács sírrablás ügyében 1657. jul. 7-én a következőkép ítélkezett: Veszely János házánál meg is találtatott a sírból föl ásott, az holt testről el fosztott öltözetekben — — — sem együgyü kérdezéssel, sem pedig processusban vött felelet által nem tagadta az I. Veszely János, hogy ő Complices nem volt volna az sír fölbontáskor, és hogy ő volt egyik társ cir-

92.

Kettős jászol a Castan Panopticumából Berlinből.

caló és vigyázó; most is pedig csak gratiat kér, complicesi meg vallásában is állhatatos volt és most is az, nem mutat másra, hanem Eördög Istvánra, Kucsár Jánosra, Kocsora Péterre, és Erdélyi Jánosra. Azért ubi rerum testimonia adsunt etc. Maga nyelve ezer tanuja, maga nyelvével vallja. Annak okáért torturáltassék meg és a temetőnél két keze vágattassék el, onnét vigye a hóhér az törvényfához, két kezeit szegezze a törvény fához; két szárait törje kerékbe, azután üsse fejét el, testét vesse kerékre a hóhér.

Igy vegye el jutalmát Istentelen gonosz cselekedetinek!³

Körmöcbánya város tanácsának 1658. junius 1-én hozott ítélete: Ez a

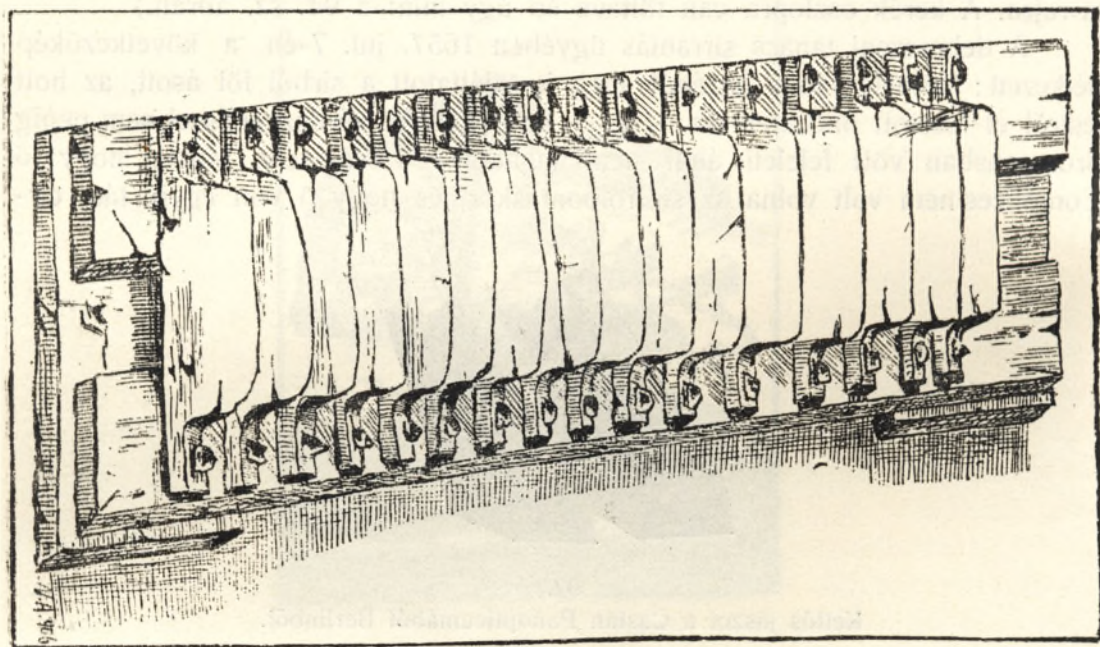
¹) Tehát csak egy napot töltött a siralomházban.

²) Kassa város jegyzőkönyvéből, Kemény Lajos v. levéltárnok közlése.

³) Zoltai Lajos jegyzeteiből.

jelenlevő, bélai születésű Faschso Mikulás a ki — — más gonosz és rabló legényekkel együtt két éven át rablásra adta magát — — különböző személyeket kirabolta — — egy németet agyonlőtt; mely gonosz és gyalázatos tetteivel kegyetlen halálra ugyancsak rászolgált volna. Az itten való városi tanács azonban azon enyhítést akarja alkalmazni hogy ő Fascho Mikulás felől lefelé töressék meg kerékkel és utoljára a szíve zuzassék össze.

A szepesi XIII. város ítélőszéke Iglón 1659. április 2-án egy rablót keréketörésre ítelt, a ki özv. Mathisnénál éjjel betört, négy fejszecsapással az asszonyt agyonütötte, egy gyermeknek a bölcsőben szintén az életét kioltotta és 1000 forintot rabolt.¹

93.

Nagy jászol a nürnbergi várban.

Körmöczbányai ítélet 1659. novemb. 8-áról: Sententia. Ez a jelenlevő budweissi születésű Divisch Pál elítelt — — amikor Neuhäuselből a börtönből elszökött a nyilvános utonállók közé elegyedett és — — nemsokára segített egy kádárt kirabolni — — azután 3 héten át különböző útas embereket megtámadott — — mely gonosz zsványos gazzetteivel minden törvény szerint gyalázatos halálra ugyancsak rászolgált volna. Az Érdemes Tanács azonban tekintve hogy nem volt sokáig a rablók között, és továbbá a Ferencz-rendi Atyák közbenjárására halálának enyhítésére rést akar engedni, ennél-

¹) Weber Samu: idézett műve 113.

fogva kimondatik, hogy neki D. Pálnak a vesztőhelyen kerékkal legott a szive zuzassék össze és azután csonttörés nélkül kerékre tétessék.¹

Miskolcz városában 1681-ben, Kerékgyártó Lakatos Istvánra nézve, ki a templomot föltörte „az dominus actor procatora kívánta, hogy az bűnös, a Tripartitum Decretum első részének 15-ik títulusa és országunknak több erős törvényei s érdeme szerint elsőben hóhér által erősen megkinoztattván, lófarkán meghordoztassék másoknak példájára, teste kerékkal megrontattván ugyan kerekre vetessék.“ Itéltetett: „ — — Hóhér által tüzes fogóval megfogdostassék és ugyan mások példájára feje vétettessék.²

A legutolsó kerékbetörést hazánkban, tudomásunk szerint 1785-ben febr. 28-án,³ Hóra és Kloska lázadókon, Gyulafehérvárt hajtották végre temérdek sokaság jelenlétében, mert 4 vármegyéből minden faluból 6 embert rendeltek oda.⁴ Az ítélet tartalma szerint előbb Kloskának, azután Hórának teste alulról fölfelé kerékbe töretett, mely azután négy felé vágatott, szivök, bélök ott egy bitófa alá elásatott, fejök pedig s testök négy darabja azon helységekbe küldetett, hol általuk legtöbb kegyetlenség s gonoszság követetett el, s ott az utak mellett kerekre felfüggesztettek, hogy a népnek látványul s elrettentő tanúságot szolgáljanak.

A kivégzést egy szemtanú, Gábri József gy.-fehérvári tanár ekkép írja le: „Kloska legalább is husz ütést kapott, minekelőtte kiokádta volna lelkét. Hórát, a míg Kloska törettetett kerékkal, két hóhér inas kötözve, fenállva tartotta, — hogy nézze, mely iszonyú halállal kell meghalni gyilkos társának. Kloskát elvégezvén, s félrevetvén, Hórát ágyába fektették, s lekötözvén, ordítások között törni kezdték kerékkal lábait, de negyedik ütés után Eckhard úr⁵ parancsolatjából mellét kezdték ütni és így nyolcz, kilencz ütés után megdöglött.“⁶

A hazai példák közlése után térjünk vissza a két német írónak Döplernek és Rothernek a leírásában említett eszközökre u. m. a főkére és a jászolra.

¹) Körmöczbánya város régi jegyzőkönyveiből. A Wagner Ede v. levéltárnok közlése.

²) Dr. Szendrei János: „Miskolcz Város Története És Egyet. Helyirata.“ 1890. Miskolcz. Forster Rezső. Nyom. III. k. 534.

³) A minősített halálbüntetés (melyhez a kerékbetörés is tartozott) az 1814. évi május 15-iki rendelet által eltöröltetett s csak két büntetés nemére u. m. pallós és kötélre szorítottatott.

Kassay Adolf: „Büntető Magy. Jogtan.“ Pest. 1848. Kílian György. 11.

⁴) Ez a kivégzés Dr. Cserni Béla főgimnáziumi tanár és ismert régiségbúvár közlése szerint a Kutyamál nevű szőlő fölött levő dombnak délre eső legmagasabb részén történt, a melyet a legrégebb idő óta Akasztófa-Dombnak (Galgenberg) hívnak. A katonai térképen a várostól délre. Zone 21. col. XXIX. alatt megtalálható.

⁵) A kivégzéshez kivezényelt katonatiszt.

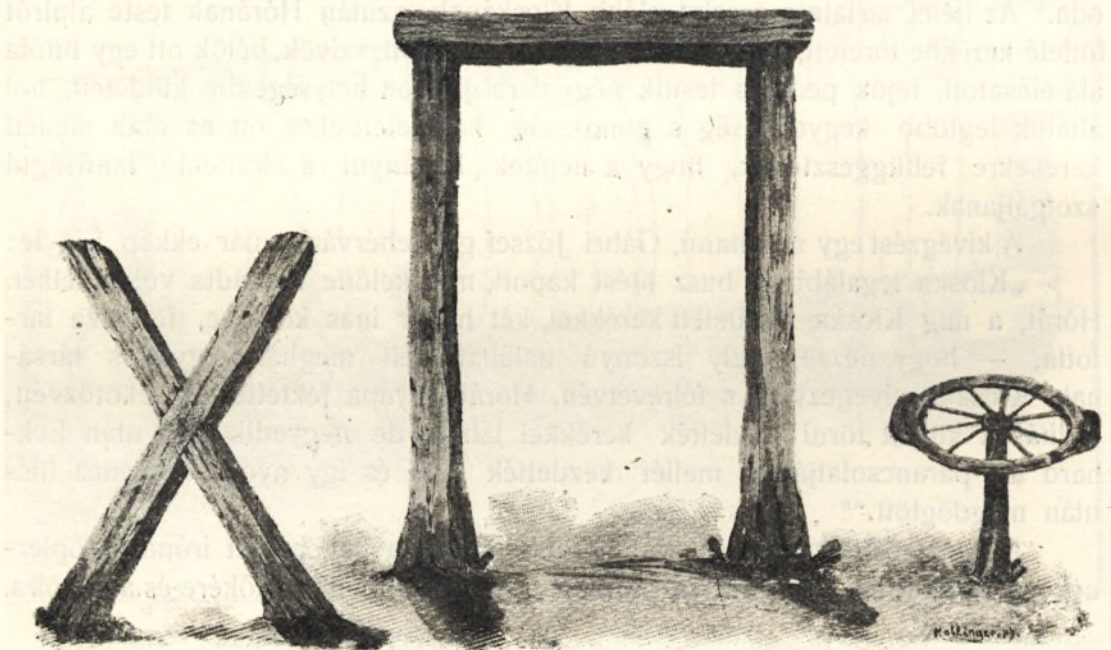
⁶) Szilágyi Ferencz: „A Hóra Világ Erdélyben.“ A „Budapesti Szemle“ új folyama 1867. VIII. k. 177. és 178.

A két leírás egybevetéséből kitűnik, hogy azt a háromélű fadarabot, melyet az elítélt nyaka illetőleg feje alá tettek „tőkének“ vagy „egyszerű jászolnak“ hívták, annak a készüléknek pedig, a mely két, alúl összefoglalt háromélű fából állott „kettős jászol“ volt a neve.

Ilyen kettős jászol látható a 91. és 92. sz. képen.

De létezett más változata is a jászolnak (93. sz. kép), a melyet a nürnbergi várban mutatnak,¹ a mely jó 2 méter hosszú és a melynek élére állított és kiélezett keresztdezszkáira az elítéltet végig fektették és pedig bizonyosan szétvetett lábbal és kezét feje fölé kinyújtva, mert csak így lehetett őt azon a készüléken keskenységénél fogva, (67. cm.) elhelyezni.

A hazai keréketörést ábrázoló egykorú képeken nem szerepel háromélű jászol: sem egyszerű, sem kettős.

94.

Győr-Szt-Mártoni törvényfa a keréketöréshez való keresztel és kerékkal.

Az 1672-beli kivégzést négyszögű fa-darabokon, sima falu kerékkal hajtották végre. Az 1785-belit szintén, a mennyire a fa-darabok alakja a képen kivehető.

Az 1735-ből való képen az elítélt csupasz földön fekszik és a kerék falából kiálló vaspengével ellátott kerékkal végzik ki. Az ilyen kerékhez kettős jászol nem is igen volt szükséges.

Kovách Ernő nyug. fegyintézeti igazgató — a ki jöllehet 80 éves, szellemi képességeinek, emlékező tehetségének teljes birtokában van — beszéli,

¹) a melynek hitelességében, fölötte keskeny s ennél fogva czélszerűtlen voltán kívül nincsen kimutatható okunk kételkedni.

hogy gyermekkorában, 1832-ben vagy 33-ban látta, hogy Győr-Szent-Márton közelében egy dombon az akasztófa mellé oda volt állítva egy fa-kereszt, melynek az volt a rendeltetése, hogy a kerékbetörésre ítélt gonosztevőket ráfektessek és rákötözzék a kivégzés alkalmával. A kereszt mellett mintegy méternyi magas karóra föltüzve a kerék is ott volt, melylyel a kivégzést végrehajtották. A kerék 2 pengével volt ellátva. Hallotta meglelt emberektől, hogy az elítélte 6—8 ütést szoktak mérni, míg meghalt. Rendszeren a lábán kezdték az ekzekucziót és a karján folytatták. Végre a mellét zúzták össze. Az ítéletben azt is kiszokták mondani, hogy hány „töréssel“ kell a kivégzést végrehajtani.

A fakereszt és a kerék télen-nyáron, állandóan ott volt az akasztófa mellett, elrettentésül.

A Kovách Ernő — szájhagyományon alapuló — értesülése szerint tehát a keresztbetörést rendszeren az elítélt lábán kezdték és mellén végezték. Pauler ellenben azt állítja,¹ hogy szokásosabb volt, hogy „a tagtörés a mellnél, fejnél kezdessék meg.“

Mind a két állítás megállhat egymás mellett, csak hogy nem általánosságban. Egyik bíróság gyakrabban alkalmazta az egyik, másik bíróság a másik módszert. Oká is volt rá a súlyosabb vagy kevésbé súlyos esetek többsége szerint. De láttuk a fönnebi példákból, hogy ugyanazon bíróság is hányféleképen váriálta a kerékbetörést az esetek és egyének különbözőségéhez képest. Arról nem is szólva, hogy korszakonként az általánossá vált szokások is változtak.

Döplernek fönnebb idézett azon állítására, hogy a rómaiak idejében a kerékbe tört szerencsétlenek, karóra tűzött kerékre téve még jó ideig éltek — egy szörnyű példát tudunk a későbbi időből, Németországból. Ugyanis holtseini Kaltzow János Józsefet — a ki művelt ember volt s a ki 3 feleségét és 2 gyermekét birvagyból meggyilkolta — 1760. október 9-én tehénbőrön a vesztőhelyre hurcolták, mellét útközben tüzes fogóval ötször megcsipték, jobb kezét levágták, szájon ütötték, azután alulról fölfelé kerékbetörték és így élve kerékre fonták. Ezek után negyed napig élt még a kereken, elkövetett súlyos gonosztetteit sokszor megbánván és Istentől azok bocsánatát kérvén.²

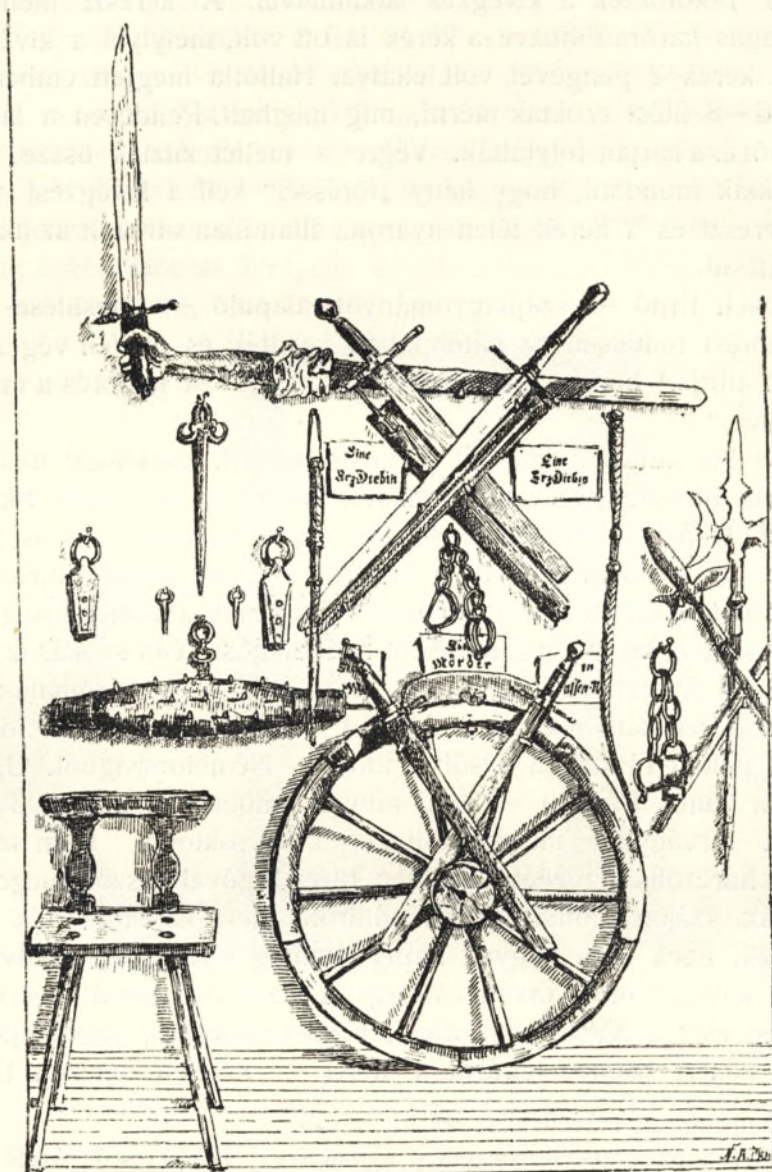
Az ilyen eset a XVIII. századbeli, Németországban végrehajtott kivégzések általunk ismert számos leírásából³ ítélve — kivételt képezett. De régebben

¹) Fönnebb idézett művében az ott írt helyen.

²) Egy Berlinben 1761-ben megjelent nyomtatvány (kivégzésről szóló értesítés) a budapesti nemzeti muzeum régi büntetésekre vonatkozó nyomtatv. gyűjteményében.

³) Ezeket a leírásokat, kivégzésről szóló értesítéseket, melyek az ítéleteket is magukban foglalják minden bizonynyal hatósági intézkedésből nyomtatták ki és osztották szét a nép között, mert hiszen statárium esetében ma is így történik illetőleg a közelmúltban így történt az nálunk is, mivel a bel- és igazs.-ügymin. által 1868. nov. 5-én 6400. sz. a. kibocsátott rögtönbírósi eljárás 29. §-a elrendeli, hogy a halálos ítélet végrehajtása után „a tény rövid vázlatá az ítélet rövid tartalmával kinyomassék és a törvényhatóság területén szétosztassék.“

gyakran előfordult, hogy az elítélt nem halt meg a törés alatt (mert olyan módon és szándékkal törték meg, hogy azután még sokáig kínlódjék.) Más német író is e mellett tanúskodik.

95.

Büntető és kínzó eszközök a pozsonyi muzeumban. Köztük egy pengével ellátott kerék.

Quanter az előbbinél még sokkal szörnyűbb esetet hoz föl,¹ mondván, hogy 1581-ben Bergkesselben egy kerékbetörött a törés után még a kilencedik napig élt és hogy kínjainak meghosszabbítására naponta erősítő italt adtak neki.

¹) „Die Leibes U. Lebensstraßen.“ 129.

Franciaországban láttuk, hogy az elítélteknek rendszerint túl kellett élniök a keréketörést.¹

Ezek az adatok és a körmöczbányai 1629. márczius 1-én kelt főnnebb közölt ítélet egybevetve Döplernek két ízben is hivatkozott értesítésével valószínűvé teszik azt — a mit különben egész határozottsággal is állítanak² — hogy nemcsak a rómaiak idejében, de azután is sokáig az volt a szabály, hogy az elítéltnak túl kell élnie a keréketörést. Ebből pedig az következik, hogy a keréketörésnek eredeti célja az volt, hogy az elítélt szerencsétlen minél hosszabb ideig tartó kínlódás után adja ki lelkét.

A keréketörés tehát a keresztre-feszítéssel testvér-büntetés volt, ennek úgy szólva egy változatát képezte.

A két büntetés között való hasonlatosság szembeötlő, kivált ha a keréketörésnek azt a módját tekintjük, mely szerint keresztalakú fára kötözték le a kivégzendőt és vasdoronggal vagy kalapácsal, nálunk kerékkel törték meg tagjait.

Köztudomású, hogy a rómaiaknál a kit keresztrefeszítésre ítélték, azt is rákötözték vagy szegeztek a keresztre és rendszerint ott hagyták a míg lassú halál vetett végett kínjainak, néha azonban a keresztrefeszítés büntetésével az elítélt csontjainak megtörése is együtt járt, a mit bunkós bottal vagy kalapácsal hajtottak végre.³

A két büntetés t. i. a keréketörés és a keresztrefeszítés között csak annyi a lényeges különbség, hogy az egyik büntetés az elítélt tagjainak megtörésével kezdődött, a másik pedig avval végződött.

A keréketörés különben maga is régi keletkezésű büntetés, a mely a rómaiaknál már Cicero korában (106—43. Kr. e.) szokásos volt.⁴ A phoeniciai

¹) Egy példa erre: 1714. febr. 5-én. S. Jean-Baptist arra ítéltetett, hogy az általa elkövetett apagyilkosságért elégtételül izzó fogóval megcsipdestetvén, két keze levágtván és élve keréketörésvén: kerékre téve adja ki lelkét.

Gayot de Pitaval: „Causes Celebres Et Interessantes.“ La Haye. 1735. Jean Neaulme. XVII. k. 174.

²) „A középkorban Németországban szokásossá vált keréketöréssel való büntetés eredetileg abból állott, hogy a büntetettnek tagjait, előbb lábaszárát és alsókarját, azután czombját és karját súlyos kerékkel összezúzták és megtörték, mire őt még élve kerékre tették és ezt karóra tűzték föl, úgy hogy a szerencsétlen néha több napig élt.“

Brockhaus: „Convers.Lexikon.“ 13-te Aufl. 1886. Leipzig. XIII. k. 455.

³) Ez nem okozott még halált, de a csontok megtörését mindig kegyelemdöfés vagy ütés követte, a mely véget vetett az elítélt életének. (Jézus meghalt a kereszten, csontjainak megtörése azért maradt el). A csonttörés egy neme volt a büntetés súlyosbitásának olyan esetekben, mikor annak a ki fölfeszítettett a halálát siettették és ez mintegy pótlásul szolgált a máskülönben reá várt szenvedések helyett.

Alfred Edersheim: „The Life And Times Of Jesus The Messiah.“ London. 1900. II. k. 15. fejezet 582—620.

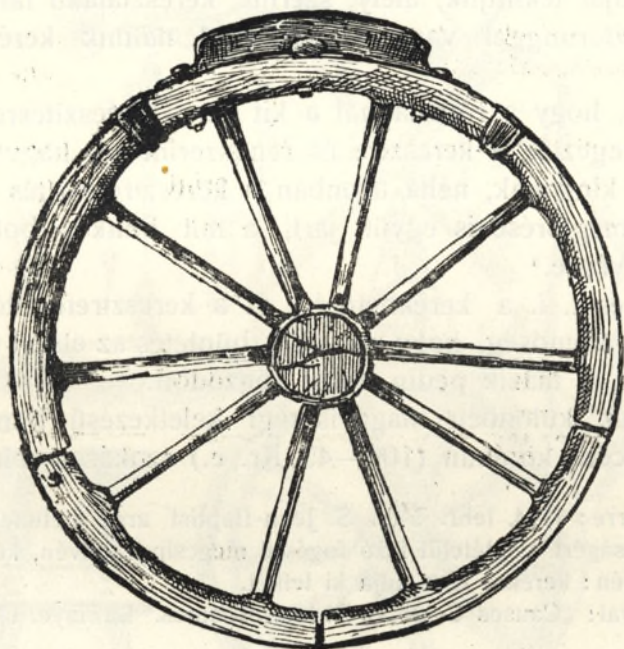
⁴) Döpler. II. k. 314.

eredetű keresztrefeszítés nem sokkal rá, a Caesar után való időben kezdett a rómaiaknál elterjedni.¹ (Caesar Kr. e. 100-tól 44-ig élt.)

A keresztrefeszítés a keresztény vallás terjedésével a Jézus fölfeszítésének emléke iránt való kegyeletből lassanként kiment szokásból, jöllehet azt állítják, hogy nemcsak a rómaiaknál, de a németeknél is sok századon át tartotta magát. A használatból kiszorulása valószínűleg elősegítette a keréketörés elterjedését.

Hogy az elítélt testének megtörésében miért kellett épen a keréknek hol aktív hol passzív szerepet játszani? ez a kérdés nincs eldöntve.

Egyik föltevés az, hogy a keréketörés később keletkezett, az előtt a gonosztevőket szekérrel gázolták el.²

96.

A pozsonyi kerék külön.

Másik föltevés: hogy a keréketörés jelképes tálio, mivel eredetileg útonállók vagyis olyan gonosztevők megbüntetésére szolgált, a kik kocsin utazókat raboltak ki és gyilkoltak meg.³ A keréknek tehát jelképi szerepe volt a büntetésnél. Ez a szellemes magyarázat elfogadható lesz, mihelyt bebizonyul, hogy eredetileg csakugyan az útonállók büntetése volt a keréketörés.

¹) Edersheim: hiv. műve.

²) Dr. Rich. Wrede: „Die Körperstrafen Bei Allen Völkern.“ H. R. Dohn. 1898. Dresden. 345.

³) Quanter. „Die Leibes U. Lebensstrafen.“ 132.

Képeinket jól szemügyre vevén a mondottakat röviden összegezzük ekképen:

A keréketörés

- 1.) csupasz földön,
- 2.) a. négyszögletű
b. három élű fa-hasábokon,
c. kis kettős jászolokon,
d. nagy jászolón,
e. keresztre fektetve történt.

Végrehajtották azt

- 1.) a. sima falú
b. élesre faragott falú
c. tompa vagy éles pengével ellátott kerékkel,
- 2.) tuskóval,
- 3.) vas-doronggal,
- 4.) kalapáccsal.

Kezdvén a törést

- 1.) fölülről
a. a nyakszirtre
b. a mellre mért ütéssel
a. egyidejű megfojtással
b. megfojtás nélkül,
- 2.) alúlról.

Amint láttuk a keréketöréssel együtt járt a holttestnek illetőleg a halálra váltanak kerékre téve vagy kerékre fonva közszemlére való kitétele. Azonban a kivégzett holttestének kerékre-tétele¹ másféle halálos büntetésnél is alkalmaztatott és pedig annak súlyosbításául.

Például: a fönnemlített Szegedinecz Péro fejevételre ítélt öt társának holttestét és fejét az akasztófa mellett kerékre tették és odaszegezték. Ez 1736-ban történt.

1740-ben Horváth Pál és Antonovics Ábrahám zendülők lefejezésre és arra ítéltettek, hogy testük a kivégzés helyén kerékre tétessék, fejük pedig a kerék közepére oda szegezessék.²

1795-ben Bunda Mihály alsószopori születésű gonosztevőt mostoha anyja kiűzéséért, a katonaságtól való elszökése után erdőkön koborlás, utonálló tolvajság, szántsándékos kettős gyilkosság, házak fölverése és fosztogatások miatt „jobb keze elvágatására, fővételre és testének kerékbe való tételére“ ítélték.³

¹) Pauler Tivadar „kerékre kötésnek“ mondja Büntetőjogtanában. I. k. 163.

²) Miller hivatk. műve 144. és 148.

³) Dr. Petri Mór: „Szilágy Vármegye Monographiája.“ I. k. 396.

Korábbi példa Kassáról 1650-ből: Mivel ez Mochnyai István — — lopásra, tolvajlásra, utak állására és házak törésére vetemedett és más jámborokat is azon gonosz tételekre csalt és hitt — — vitéssék ki az akasztóhegyre, az holott elsőben elütetvén az feje, annakutánna vetetessék kerékre.¹

Debreczeni ítélet 1663. július 5-éről: Megbizonyította Biró Uram Gehenna Szerednyei Pálnak mindennemű tolvajságát, paráznaságát, isteni káromlását és ki gondolásra is rettenetes sokféle gonoszságát: azért szekérre föl kötöztetvén, tűz, hóhér, tüzes fogók legyenek az szekeren, két vagy három ucza (hosszat, kimaradt) erőssen meg fogdostassék mind az akasztófaig, latortársait mondgia meg. Az erőszak tételért fél keze elsőben vágattassék el; Isteni káromlásáért az nyelve metessék ki s kövel agion verettetvén, teste vetessék kerékre. Et factum est ita.²

97.

A korponai csonttörő tuskó 1676-ból.

Arra is van példa, hogy kivégzés nélkül elhalt gonosztevő testének kerékre-tétele mondatott ki ítéletileg. Jelesen Körmöczbánya v. tanácsa 1599. decz. 6-án ekkép ítélkezett: Mivel bebizonyítható, hogy Wolandt Mihály zsvány legény volt és most már életét Thurczon bevégezte tehát nem méltó, hogy mint más jámbor keresztény eltemetessék, ezért nem tekintvén, hogy

¹) Kassa város jegyzőkönyvéből.

²) „Debreczen v. jkvéből“ kiírta Zoltai L. s. levéltárnok.

meghalt mégis igazságot kell neki szolgáltatni. Annálfogva a hóhér által Thureczrl ide és a bíróság elé kell hozni és azután mint útonállott kerékre kell tenni.¹⁾

Eigentliche Abbildung

Wie das von Ihro Kaiserl. Majestät Allergnädigst ratificirte End-Urtheil an denen im Jahr 1736. aus Ober-unga eingebrachten Tumultuanten den 4. April des 1736ten Jahrs / alhier zu Ofen in der Königl. Haupt-Defnung exequirt worden.

Wangs wurde gemüthlicher Massen den der hie Gezeichneten Kaiserl. Miliz im Doppelte Kreutz mit aufgespannten Bajonetten geschloßet lebann war zu sehn:

1. Der Stabs-Auditor, bey den Spillten mitsch. Item Wg. u. hies Stabs Hauptmann.
2. Der Gerichts-Schreiber, die das Urtheil publiciren, und der Stabs-Procurator am Obad sitzen.
3. Fünfzig hiesige Tumultuanten, wozu vier, welche am vornehmsten gemüthet, und am meisten wütheten.
4. Der Perz, von einem Schlag-Fuß überfallen, auf einer Trag-bank, und zerhacken getrieben.
5. Der Petrus Kegedines, Perz-gemant, getödtet, und gemüthet, und zerhacken getrieben.
6. Der Johann Sebelien, getödtet und gemüthet.
7. Der Stephanus Püllsch, getödtet und gemüthet.
8. Der Andreas Vissar, zum Kädern und Bierbrauen verurtheilt.
9. Der Paulus Mahala, zum Catholischen Glauben bekehrt, getödtet.
10. Der Petrus Strab, (welchen Henock genannt, getödtet.

11. Der Stephanus Kirta, getödtet ohne Abschung.
12. Der Michael Scharot, getödtet.
13. Der Michael Blasi, zum Kädern verurtheilt, einer und beyden Christen.
14. Der Stephanus Kirta, zum Kädern verurtheilt, einer und beyden Christen.
15. Der Joannes Kornel, einst der verurtheilt.
16. Der Michael Sigi, ebenfalls ein Christen.
17. Die begünstigt 62. Anwesen, so die Execution jähren müßen.
18. Der Perz, welcher im Jahr 1736. den 4. April getödtet, und unter hiesigen Galgen samt dem 4. Perzern begraben werden.
19. Vier Truben, in welchen die Wärrig-igen denen vier Christen, und die Keiser von denen vier Truben getödtet, und an vier auf ihnen vier Truben specifische Puncker getödtet, um diese auf die hiesig errichtete Galgen zu setzen, und beyden Keiser auf die Kädern getödtet zu werden.

NB. Da unsäseliche Beschreibung dieser Exequirt ist extra zu haben.

98.

Szegedinecz Pero és társainak kivégzése 1736-ban.

A mint a szégyenozlop és akasztófa ép úgy a kerék is nemcsak eszköze volt a büntetésnek hanem egyszersmind jelképe is. De jelképe volt a gyalázatnak is.

¹⁾ Kőrmöczbánya v. jkvéből. A Wagner Ede levéltárnok közlése. Az eredeti szöveg német nyelvű.

Ezért tették sok esetben, a büntetés súlyosbitásaképen, a kivégzettek testét kerékre. De testi büntetést is hajtottak végre, a gyalázat okáért keréken.

Példák:

1623. április 20. Peteő Mihály nevű legény egy kurvájával régtől fogván fertelmesen extra conjugium szabados személyek léven, méltó halált érdemlettek volna, az törvény mitigáltatott rajtok. Mind kettőt az keréken erőssen meg verték, az várasrol ki üzvéen ha többször itt találtatnak, meghaljanak absque omni juris strepitu, fejekre keotötték magukat.

1638. április 3. Minthogy nyilván vagyon paráznsága Szabo Susánnának, mert gyermeke is születet, ugy teczik az teorvéennek, hogy az keréken meg verjék s az várasról ki üzék.

Per Joannem Lengyel in locum supplicii educta statim ac exequuta est.¹⁾

Egy 1641. márczius 8-án Debreczenben kelt ítélet szerint Szombath Tamásné „feslett elkölcsejért az kereken ennek előtte is megbüntették volt.”²⁾

A kivégzett ember kerékre tett koponyájának babona céljára való fölhasználásáról szól az alábbi följegyzés:

1748. július 2. Kecskemét:

— — egy némely béres legény és szolgáló leány büntetteték 30 és 30 korbácsokkal, hogy az akasztófánál levő kerékrül éczakának idején a száraz emberkoponyát elhozták és elveszett ökreiknek vissza kerítésében babonásan adhibeálták.³⁾

Végül meg kell jegyeznünk, hogy igaztalanság volna azt hinnünk, hogy az ilyen iszonyuan kegyetlen büntetéseket mint a keréketörés, a régi keresztyének azért alkalmazták volna, mert talán embertársaik kínjában gyönyörüséget találtak. Sem a törvényhozókról sem, a bírálókról, de még a népről sem szabad azt általánosságban föltételeznünk.

A régi keresztyén fölfogás a testet minden bűn forrásának, a kárhozat okozójának, a lélek üdvé legnagyobb akadályának, tehát megvetendőnek tartotta. A melyet fölötte üdvös dolog gyötörni, elnyomni, hogy föl ne lázadjon.

A legerényesebb emberek gyakran ambiciojukat találták abban, hogy minél jobban sanyargassák testüket, hogy ez által lelkük üdvösségét annál biztosabban elérhessék.

A bűnösök testének kínzását még sokkal szükségesebbnek, sőt nélkülözhetetlennek vélték elkárhozó félben levő lelkük megmentésére.

¹⁾ Koltai Lajos jegyzeteiből.

²⁾ Lásd ezen mű II. kötetének 151. lapján.

³⁾ Dr. Szilády Károly v. főlevéltárnok jegyzetei a városi tanács régi jegyzőkönyveiből.

A szenvedésnek tisztító, erkölcsjavító hatásáról szentül meg voltak győződve. A korponai csonttörő tuskón olvassuk: hogy „A büntettek megjavulnak.“

Ehhez a szilárd vallási hítchez hozzá járult még az az erős meggyőződés is, hogy az elrettentő példaadás a legbiztosabb sőt egyetlen eszköz a büntettek elkövetésének megelőzésére.

Tehát a régiek vallás erkölcsi meggyőződése és államkormányzati bölcsessége egyaránt azt parancsolta, hogy a gonoszok gyötörtessenek.

ÖTÖDIK RÉSZ: AZ EMBEREVŐK.

I.

A bűnpör.

1782. június havában Hont-megye székhelyén, Kemencze községben óriási bűnpör vette kezdetét. A környékbeli cigányokat avval vádolták, hogy az utasokat elfogják, meggyilkolják és megeszik.

Honnan keletkezett ez a gyanú? A honnan a tiszta-eszlári vérvád gyanúja: a Solymosi Eszter eltűnéséből. Nős hát ezen a vidéken is nyoma veszett néhány embernek. Tisza-Eszláron a mint megindították a vizsgálatot, akadt mindjárt szemtanú, a Scharf gyermekek személyében, itt szemtanú egyáltalában nem szerepelt. A bűnpör meglevő iratai között 133 vallomási jegyzőkönyv van. Tanúvallomást egy sem tartalmaz közülök, valamennyit vádlottal vették föl.

De szemtanúra, a tárgyi és alanyi tényálladék megállapításához nem is volt szükség — a bíróság szempontjából. Hiszen a vádlottak úgy vallottak mint a parancsolat! 133 vádlott közül beismerő vallomást tett 53 férfi és 31 nő, összesen 84. Egyébre pedig mint beismerésre az elmarasztaló ítélet meghozatalához szükség nem volt — az akkori fölfogás szerint.²

El is ítélték hát őket és pedig halálra ítélték közülök 41-et s az ítéletet hamarosan végre is hajtották.³

Ezt a szörnyű tömeges kivégzést⁴ és előzményeit részletesen írja le az egykorú Magyar Hirmondó⁵ ekképen:

¹) Kemenczébe volt a megye székhelye a XVIII. század második felében egészen 1806-ig.

²) Ez a fölfogás még ma is kísért néha! Később erre egy példát fogunk fölhozni.

³) Barsmegyében Aranyos Maróthon 1782. november 8-án hozott ítélettel szintén halálra ítélték emberevéért 2 nőt u. m. Kakara Ilonát és özv. Kállay Miklósnét a kivégzett Vörös Mihály máskép Betov ágyasát.

⁴) Ez eset azért is kiváló fontosságú, mert II. József császár abbéli elhatározására, hogy a nemesi megyék intézményét megdöntse — nagy befolyással volt. A császárt különben is mélyen sértette uralkodói önérzetében a megyék folytonos ellenzéke, egymást követő reformjai és intézkedései ellen s azok végrehajtásában késlekedést és rosszakaratot észlelt. De mindezeknél jobban fölingerelte az a nagy könnyelműség, melyet a megyék részéről tapasztalt midőn az alattvalók életéről van szó s a mely ebben az esetben szembeszökő módon nyilatkozott meg s a melyet ő az ujságból tudott meg. A megye még azt is fölöslegesnek tartotta, hogy jelentést tegyen az ily rendkívüli esetről.

Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ Budapest. Athenaeum. 1898. VIII. k. 410. és 411.

⁵) A Rátt Mátyás Pozsonyban kiadott lapja ez. Megjelent a szóbanlevő cikk aug. 24-én az 515. és 516-ik lapon. 65-ik levél.

„De még ennél is sokkal inkább fájlaható dolog, a mint néhonnan a sok ember fosztó és ölő, sőt (a mi telyeséggel minden hitel felett való szörnyűség, *emberevő* tolvajok felől hírlenek. Soha el-sem hitethetném azt magammal, hogy avagy-tsak Europa afféle gonosztevőket szülhetne, ha tellyes hitelre méltó Személyeknek tudósításai nem bizonyítanak. Ihol mit írnak!

Nagy-Hont Vármegyéből. „Mi itt szüntelen való félelemben lévén, ajtinkat éjjel nappal zárva tartjuk. A sok tolvaj, nem tsak házaink körül való Tzigányok, de minden-féle gyülevész hegyi tolvaj-is, minden felé rabol. Kementzén, a hol a Vármegye gyülevése szokott tartatni, már 108 vagyon fogva. Tömlőt, pintze, istálló, tele velek. 40 közülök halálra ítéltetett, kik több gonoszságaik között vallják: hogy 28 emberre emlékeznek, kiket megölvén, megettek, de hogy több-is lehetett, kikre már nem emlékeznek. Ezek pedig többnyire Vesztenitzi Sáfránosok, Gyólts és Tsipke-árulók s Hevérek¹ vóltanak. Ennek a hónapnak 18-dik napján Zsemberen gyülevést akart irántok a Vicé-Ispány Ur tartani. De a Mlgs. Administrátor, Gróf Erdödi József Ur, ezen halatlan dolog meg-visgálása végett Kementzére érkezett, s oda rendeltetett a gyülevés. Nográd Vármegyében a kapitányjokat fogták-meg, kinek Harara az neve. A mi a Tzigányokat illeti, ezeket valóban a szükség viszi efféle gonoszságra.“

67-ik levél:²

„Szinte ezek közül (haramiák) valók azok az ember-hús evő gonosztevők, kiket közelebb Nagy-Hont Vármegyében meg-fogtanak. Némellyek nagyon szörnyű halállal meg-is büntedődtek, kik azon gonoszságot már 12 esztendőktől fogva gyakorlották. Bátonn ennek a hónapnak 21-dik napján 13-at vesztettek kik mind Tzigányok vóltanak. Négye asszony vala: ezeknek, feje vétetett. Hata fel-akasztatott. Kettejét alól kezdve kerékbe törték. A leggonoszabbik pedig eievenen felnégyletett.“

68-ik levél:³

„Ama gonosz-tévő vad Tzigány seregnek Nagy-Hont Vármegyében lött vesztése felől a mit az utóbb költ Levélbenn jelentettem, tsak harmad része a megtörtént dolog valóságának. Mindenestől tudni-illik szinte 41-en vesztettek három külömb-külobb helyekenn: ugy-mint a Bati Járásbann, Bati várossa határán, múlt Kis-Asszony havának 22-dik napján, 13-an, azonképpen, a mint a minap emléttem; továbbá a Selymetzi Járásbann Kementze határán azon hónapnak 24-dikén, 15-en, 7 asszonynak feje vétetvén, a férjfiaknak pedig 5-e fel-akasztatván, ketteje kerékbe törtetvén, egygyike négy-felé vágatván; végezetre a Bozoki Járásbann Csáb határán ugyanazon hónapnak

¹) bányamunkások.

²) Az 532. lapon.

³) az 540—542. lapon.

26-dikánn ismét 13-ann, először 7 aszszonynak feje szedetvén, az-után a férjfiak közül 4 fel-akasztatván, kettő pedig kerébe törtetvén. — Mind ezek már 10 esztendőktől fogva, embereket fosztottak s öltek; a meg-öletteknek húsát sülve, főzve meg-ették, a tsontokat pedig, hogy az ő iszonyú tselekedetek valahogy ki-ne tudódnék, rész szerént össze-tördelték és a folyó vizekbe hányták, rész szerént pedig a kutyák eleibe hajgálták. Egygyik Elöl-járójok egyszer-s-mind Papjok gyanánt-is volt: egygy egygy Forint fizetésért házasulandókat eskettetett, házasokat el-választott, s több afféléket tselekedett. Ez többekkel egygyütt most-is fogva vagyon.

Meltó példa-vételnek okáért, az körül belől lévő Tzigányság, kisedek öregek mind össze hajtattak a büntetésnek helyeire; s azoknak kellett a Hóhérnak segítségére lenni, tudni-illik a lajtorját az akasztó-fánn egygy helyről másakra fordítani, és a feje-vétetteket (mert a többeknek testeik kerékre tétettek) kezekkel kapa nélkül sirba hányni s el-temetni. Mellyet nagy jajgatással vittek véghez. — Noha pedig azon elvesztett gonosz-tévők már mint-egygy hozzá szoktanak vólt az ember-öléshez; még-is találkozott az aszszonyok között egygy, a ki midón a büntető-helyre vitetett, a sok ki-ontott vért látván, el-ájul vala. Mely dolog a gondolkodó embernek külömb-külobbféle elmékedésekre szolgálthat alkalmatosságot. — Mindnyájoknak gyermekeik Paraszt gazdák gond-viselésére bizattattak.

Még ötvennél-is többen vagynak hátra, kik közül sokan hasonló tselekedeteket önként meg-vallottak, s már halálra-is ítéltettek. Sőt napról-napra számosodnak, és Nógrád-Vármegyében lévő Tzigány seregre-is vallanak. — A Méltóságos Fő-Ispányi Tiszt-viselő, Erdödi József Gróf Ur ő Nagysága az előbb tartatott ítélő Székekenn mindenkor jelen vólt, s ezen bé-állott hónapnak közepe tájbann ismét oda szándékozik menni.

A mi illeti az Harala, juhászból lett haramiák vezérét, nem Nógrád-Vármegyébenn, hanem Hevesbenn Mező-Kövesdenn fogatott meg. A társai közül 40-et Gömör-Vármegyébenn ragadtak meg. De még más két tolvaj sereg felől is hallatik, hogy valamely Szetskár és Matzkove nevezetű, szokott katonáknak vezérlések alatt a Kis-Hont-Vármegyei erdőkönn koborlanak.

Karátson havának 4-ik napján, Szerdán költ 94-dik levél.¹

Nagy-Hont Vármegyéből. A fogva lévő gyilkos tolvaj Tzigány seregre már egészen ki-vagyon mondva a törvényes ítélet. Némellyek, a kik annak-előtte ki-vallott szörnyű gonosz-tételeiket, ujonnan megkérdetvén nem tagadták, Szent András havának 16-dik napján halálra ítéltettek; azonban, midón ki-vitetnének, Ő Felsége akaratja szerént, az halálos büntetések, 8, s 6 esztendeig való Tömös-vári fogsággal, két aszszonyra nézve pedig 2 esztendeig való Vármegyebéli fogsággal s a mellett minden esztendőbenn négyszer 25 korbáts-tsapásokkal fel vál-

¹) A 750. és 751. lapon.

tatott. A többi mind valamenynyi, ki 4, ki 3, ki 2 esztendőre Tömösvári munkára; és az aszszonyok, ki 2, ki 1 esztendőre Vármegye fogságára, s fél esztendőnként jutandó 25 korbáts-ütésre iléltettek.“

Eddig a Magyar Hirmondó tudósítása.

Lássuk most sorban az ítéleteket, a József császár leiratát s a megyei adminisztrátor rendeletét, azután pedig lássuk 30 vádlott beismerő vallomását. Ezek a 13. 19. 21. 22. és 24. sz. alattiak kivételével mind azt vallják, hogy ettek az emberhúsból.

1.

Az almási rablóbanda tagjai ellen 1782. augusztus 10-én hozott ítéletnek lényegtelen kihagyásokkal való fordítása:¹

„1782-ik esztendőben Augusztus 10-ik napján Hont vármegye gonosztevőket vizsgáló székének alkalmatosságával Kemencze községében.

Fölveszi a pört nemes Huszár József tiszti főügyési minőségben mint fölpörös

Zsigárd István és Mihály, Didy Ferencz — — — — — mint rablógyilkos bandabeli egyének s ennélfogva alpörösök ellen.

Ugyanezen fölpörös ügyési kiváltságának és hatalmának jogánál fogva azon rendben a mint a vádlottak és vádiottnők fönnebb elésoroltatnak azoknak vallatását és vallomásait, 1—25 sz. a. a férfiakéit, 26—41 sz. a. pedig az asszonyokéit előterjeszti, a melyekkel kapcsolatban mint előadó hivatalos kötelességének ismeri, hogy minden egyes gonosztevő érdekében mindenekelőtt az enyhítő körülményeket kutassa és azokat a törvényszéknek a súlyosbitókkal való mérlegelésre ajánlja, mivel azonban semmi sincs a mi a rablógyilkosságnak ezen nemcsak igen sok gyilkossággal, hanem a meggyilkolt emberek húsnak megevésével is megfertőztetett esetében ezeket a vádlottakat a legsúlyosabb büntetésekkel szemben mentené, annakokáért nekik — — — a 15-ik czim 1-ső cikkelye és a Büntető Eljárás szerint való elítéltetését kéri.

A vasban itt álló alperes felek nevében nemes Náthy Ferencz tiszti ügyész — — — az ő észrevételeinek méltányos fontolóra vételét javasolja: t. i. a gyilkosság megállapításához nemcsak a beismerés, vagy az erőszakos halál elbeszélése kívántatik meg, hanem szükségkép megkívántatik annak megállapításához a bűncselekményen való tettenérés.

Hasonló észrevétel forog fönn a meggyilkolt emberek kijelentett szétmarczangolását, az emberhús megfőzését és megevését illetőleg, hogy az nemcsak a czinkostársak kinyilatkoztatásából, hanem azon fölül kézzelfogható,

¹) Az eredeti, okmánytárunkban különben közölt latin szövegű okmány Hont vármegye levéltárában van meg XII. 1063/1782. levéltári jel alatt.

²) vagy: a büntett tárgyának a fölfödözése.

látható jelekből t. i. a fönymaradt csontokból vagy más hasonlókból tisztán ki-
világosodjék, mivel azonban ezek egyike sem nyilvánvaló, a pörbeli büntet-
tek pusztá vádja a szabályszerű büntetés kiszabásához nem lehet elegendő;
de azon fölül a hány gyilkosság fölhozatik, annak bizonyítására szükséges-
nek véleményeztetik, hogy épen annyi meggyilkolt hiányozzék, az utóbbi idő-
ben azonban a pereszlényi mészáros kivéve ezen tekintetes vármegye terü-
letén és annak szomszédságában alig hallatszott, hogy panaszkodtak volna
a miatt, hogy a helységek lakói közül más valaki elpusztult. Noha végre azt
mondják, hogy a távolabbi tekintetes vármegyékben sokan hiányoznak a kik
vagy kereskedés folytatása végett vagy munkát keresve lakó helyükről messzire
eltávozván ismeretlen módon elpusztultak, ebből azonban kézzelfoghatólag
nem következik, hogy ezek és az ilyen emberek ezen alperes felek által gyilkoltat-
tak volna meg. Tehát ezen enyhítő körülmények forogván fön a törvény színe
előtt kihallgatott alperes felek által tett lehetetlen vallomásnak hitelt kellene
adni, ehhez járulna még a házassági köteléknél fogva férjeiket a megalakult
banda czinkosaiként követő asszonyoknak enyhítésre, hogy ezen asszonyok az
elkövetett gyilkosságokban épen nem működtek közre sőt inkább a gyilkos-
ságokkal ellenkező cselekményeket követtek el és pedig a házon s a gyilkos-
ság elkövetésének helyén kívül való éneklés és tánczolás által, a mely előre
bocsátottak ha méltányos tekintetbe vétetnek, nincs semmi bűn, a mi miatt a
vasban itt álló felek súlyos és szabályszerű halálbüntetéssel kellene hogy ter-
heltessenek, a mennyiben tehát nemcsak a terhelő hanem a fönforgó enyhítő
körülmények is elbírálandók a tek. vizsgáló szék kegyességének igazságos és
méltányos ítélet hozatalát ajánlja és terjeszti elő alázattal.

Itélletelt.

Az itt álló vádlottak a kik először csak a vizokai mészárszék és az al-
mási kerekas kamarájának éjjeli föltörésével összekötött lopások gyanujával
terheltettek és a kik 1—5 sz. a. bevallották, hogy ebben s több kisebbben de
egy ostrom alakjában elkövetett gyilkosságban is czinkostársak és beismerték
végre — — — ezen és Bars vármegye erdeinek különös alattomos gyüleke-
zet alkalmával alakított bandában való megszállását és pedig Sárközy György
beismert általában 24 gyilkosságot, mások pedig beismerték különféle helyeken
külömböző időben többféle foglalkozású utasoknak a meggyilkolását — — —
és ebbeli töredelmes vallomásukban állhatatosan megmaradtak, jóllehet ugyan
az állittatik, hogy ez a banda mult évi Szt. József napján alakult, mivel azon-
ban Zsigmond Mihály azt vallja, hogy 3 vagy 4, Sándor Mihály hogy körül-belül 5 és
Koncsek Gáspár hogy 5 vagy 6, Vörös Mihály hogy 8 év óta volt annak tagja, Sárközy
György azt említi, hogy a szőlősi gyilkosság 10 évvel ezelőtt követtetett el, Bojczá And-
rás úgy nyilatkozik, hogy ő 12 év óta üzi a rablógyilkosságot, Kurályi Mária a nem-

csényi erdőbeli 3 gyilkosságot 20 évre teszi,¹ előbb említett Vörös Mihály szerint nevezett Sárközy Györgynek egész nemzetsége — — — már ezelőtt kötéllel irtatott ki, ő maga Didy Ferencz czinkostársa előtt apró lopásokkal dicsekedett, inkább föltehető tehát, hogy ezen 60 év körül levő, általában valamennyi czinkostársa által főnöknek nyilvánított rablógyilkosnak a bandája az ő férfi korával egyidős és minden tél végen összeszokott gyűlni és tömörülni semmint hogy az a fönnemlitett Szt. József napján történetesen került volna össze.

Jóllehet — — — abból, hogy ezek a vádlottak ezen vidék háziállatainak lopásától azok gondosabban való nyomozását tudván, mint ravasz söpredék tartózkodtak és az utasok közül is csak a messziről való idegeneket vagy bánya-munkásokat, a kik egyébként különböző halállal pusztultak el, kerítettek hatalmukba úgy: hogy innét egyedül a pünkösdi ünnepek körül hazulról eltávozott pereszlényi mészáros van most is oda, a kinek életben léte vagy halála, a felesége által ezen törvényszékhez bejelentett ruháinak a már ezen s tavaszon a Zsigárdi czinkostársai elfogatása után a pocsu-vádlaai erdőben a Tököly István, Boisza András, Sárközy György és Gáspár Károly által meggyilkolni állított mészároséitól való különbözőségénél fogva bizonytalan, az álnoksággal oly rég óta és rendkívül titokban tartott valamennyi bűncselekmény nem volt nyomozandó, mivel több — — — vallomásból bizonyosan tudva van, hogy ez a mészáros újabban és kevéssel ezelőtt Almáson a még szökésben levő Didy Miklós házában meggyilkoltatott harmadmagával egyszerre; miután a szemmel megvizsgálandó hulláknak kiásását és megmutatását önkényt ígérő különböző czinkostársak a helyszínére négy ízben kivittettek, ott az elszökésre való alkalmon kívül semmit sem kerestek és így a fáradság kárba veszvéen visszakisértettek és úgy ezek valamint a többiek mindnyájan arra kérdésre, hogy mit műveltek a holttestekkel? jó szántukból és önként beismerték a Didy Miklós háza tűzhelyének négy szögű kövén — — — az ott meggyilkoltaknak összedarabolását — — — és ezeknek és az erdőben kegyetlenül legyilkoltaknak szétmarczangolását, megfőzését és a nekik nem undorító, de a gyakori vele való élés által megszokott sőt inkább élvezetes, mert a 10 és 34 sz. a. szerint még haza is vitt emberhúsnak barbár fölfalását: valóban szembe ötlő, hogy Hluchy Mátyás nagyot halló és nagyon he-

¹⁾ Hazai törvényeink a büntetőjogi elévülés iránt — — — tüzetesen nem intézkedtek. A Praxis Criminalis 5 évi elévülési határidőt szab ki a halállal nem büntetett bűntettekre és egyszerű házasságtörésre, 10 évet a közönséges tolvajságra és közönséges emberölésre, 20 évet a gyilkosságra, bérgyilkosságra, gyujtogatásra, erőszakos nemi közösülésre, oldalágú vérfertőzésre, nőragadásra, kettős házasságra. Kivételnek azonban az elévülés alúl az Istentagadás és ördöngösséggel járó bűbájosság, irtózatos szándékos káromlások, felségsértés, honárulás, rablógyilkosság stb. Általában nem ismeri el — az elévülést — azokra nézve, kik szökés által menekültek.

begő beszédű, — — — midőn azonban az az ember czinkostársával távolabb állva szembesítettet, úgy észleltetett, hogy annak nem annyira hangos beszédét a szék színe előtt megértette és neki egyenesen és helyesen válaszolt, azon kívül a testeknek Didy házában való kiásását és máshova szállítását koholván, azoknak megmutatását alkalmas jelekkel és eléggé érthető szóval a megszökés reményében ígerte és a helyszínére kivittetvén a biztost és a segédkező almási lakosokat az erdő felé megelőzvé, karjáról a kötelet ledobván tényleg szökést kísérelt meg s ennél és vallomásánál fogva bűnösnek tartandó, végül czinkosságát és az emberhús evést jelekkel és hasonlóképen szóval kifejezve beismerte. A feleségeknek pedig a házassági kötelék sem, annál kevésbé szolgál a magában bűnös ágyasság akár az egyszerű annál inkább az olyan hosszú időn át való és olyan sok gyilkossággal megfertőztetett rablógyilkosságnak mentiségéül, a kik ezen esetben nemcsak követték a férfiakat hanem a — — — (vallomások) szerint a Felső és Alsó annyira összefüggő hogy egy helységnek tekinthető két község között középen levő Didy féle házban a meggyilkolandók túllármázásában a férfiak meghagyásából hegedűszó mellett való éneklés, tánczolás és össze-vissza kiabálás által közreműködtek. Annakokáért ezek az asszonyok és előbb nevezett Hluchy Mátyás a többi férfiak mindnyájával a halálbüntetésre és pedig a férfiak a súlyosbitott halálbüntetésre méltóknak nyilvánítatnak.

Mivelhogy tehát a férfiak az asszonyoktól, a vezetők az első és másodrendű alárendeltektől, az öregebbek a fiataloktól a mint a merészségre nézve (különböznek) azonképen a büntetés elszenvedésére nézve az erősebbek a gyöngébbektől elválasztandók. Ennélfogva a vád szerint felsorolt Revaj Anna, Kurályi Mária, a Didy Ferencz felesége Mária, Szonszky Katalin, a Geczi Márton felesége Ilona, Farkas Róza, a Jónás Tamás felesége Sára, Balás Erzsébet, Sárközy Czécília, a Sándor Mihály felesége Mária, a Jónás Ferencz felesége Zsuzsánna, Jónás Mária, Kállainé Radics Mária, Polyákné a másik Radics Mária, az Istók Tamás két özvegye Ilona és Krisztina, és Szarka Ilona a Sárközy György ágyasa pallósra (ítéltetik) akként, hogy ezek lenyazását a fölakasztandó férfiak, a férfiak közül pedig Zsigárd Mihály, Didy Ferencz, Antuss Jónás, Geczy másként Kuka József, Laczy Miklós, Geczy Márton, Dobecz Ferencz, Gáspár Károly, Hluchy Mátyás, Sándor Mihály, Didy Pál, Id. Jónás Mihály, Jónás Márton, Koncsek Gáspár, Zsigmond Mihály és Belaj Samú kötélre akként: hogy ezek felakasztását a keréketörendők végig nézzék, azután Zsigárd István, Porontyi István, Tökölyi István, Bojsza András, Jónás Ferencz, és darási Jónás Mihály alúlról¹⁾ kezdendő keréketörésre akként: hogy ezek összetörését a fölnégyelendők végig nézzék. Végre Sárközy György, Vörös Mihály és Koncsek Ferencz fölnégyelésre ítéltetik és a bűnösöknek és a büntetésnek ezen osztályozása által az emberhús förtelmes evése

¹⁾ t. i. a lábánál, nem a fejénél.

által (elkövetett) és a hazai törvényekben s a Büntető Eljárásban¹ ezen ország főnnállása óta ilyen eset nem fordulván elő ismeretlen bűn büntetésének nagyobb intő példájára elrendeltetik hogy az előrebecsátottak végrehajtása (ez azonban és az ítélet kihirdetése, a mennyiben a 28 és 41 sz. alatt levő aszszonyok terhesek — — — a szülésig fölfüggesztetvén) Kemenczén, Báthon és Csábon, ezen vármegye legnagyobb útja mellett részletekben, a mennyiben lehet három részletben történjék meg, hogy az erdei rablásoknak kivált a jelen időben gyakori híre lévén egyik test negyedrésze a lelédi hid szomszédságában, a másiké pedig és mindkettő feje visszatartatván Drégely területén és Nagy-Oroszi vidéken szégyen-oszlopra szegeztessék ki.“

2.

Az almási rablóbanda tagjai ellen 1782. augusztus 21-én hozott ítélet² kivonatos fordítása:

„Az 1782-ik esztendőben augusztus hó 21-ik napján Hont Vármegyének a Méltóságos Monyoró-Keréki Gróf Erdődy József főispáni hivatali helytartó elnöklete alatt Kemencze községében megtartott gonosztevőket vizsgáló székének alkalmatosságával.

Fölvette a pört nemes Huszár József mint nevezett vármegye tisztí főügyésze fölpörösi minőségben

Macska Anna a Porontyi István és Krisztina a Bojsza András felesége, Gábris Anna a Tököly Ferencz felesége, nemkülönben darázi Mikó András és Tököly József meg ennek felesége Burián Éva mint az almási rablógyilkos banda czinkosai ellen, alpörösi minőségben.

Ugyanazon ügyész előadja, hogy — — — nevezettek az almási Didy Miklós házában sőt több más helyen az utakat megszállván az erdőben — — — több utas embert — — — meggyilkolni és kegyetlenül lemészárolni, a náluk levő holmijuktól kifosztani, a meggyilkoltak holttestét összevagdálni és szétmarczangolni, az összevagdalt darabokat pedig megfőzni és az emberhúst torkosságuk kielégítésére megenni, csontjukat és kiváltkép fejüket szétzúzni és összetörni s a tűzbe dobni nem átalották. — — — Ennélfogva kéri, — — — hogy a nevezett 42—47 sz. alpörösök a Hármaskönyv 1-ső részének 15-ik czíme és más hazai törvények szerint — — — önkénytes vallomásaiknál és czinkostársaikkal való szembesítésüknél fogva a megérdemelt súlyosított halálbüntetés alá vettessenek.

¹) A Büntető Eljárást — Praxis Criminalist. ... III. Ferdinánd 1656-ban az Ems alatti Ausztria számára adta ki. Nálunk törvényként nem fogadtatott el, de Kolonich 1689. évi jelentésében állíthatá, miszerint: „ A megyék és uradalmak nagyobb száma már gyakorlatba vette.“

Dr. Pauler Tivadar: „Büntetőjogtan.“ Pest. 1882. III. kiadás-172.

²) Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. I. jel alatt.

Itéltetett.

— — — A szék színe előtt szembesített alpörösök nem tagadhatván hogy a rablógyilkos bandának czinkosai, egyformán beismerték, hogy a Didy Miklós almási házában — — — közreműködtek mikor egy sáfrányárust és két szövetárust — — — a meggyilkoltak jajveszéklésének túllármázására — — az öregebbek parancsára történt éneklés, kiabálás és tánczolás alatt a férfiak legyilkoltak és testüket földarabolván és szétmarczangolván az öregebb asszonyok megfőzték és az ekként valamennyi között szétosztott emberhúst együtt megették és azonfölül ezekhez hozzájárul hogy Tököly József a mint megvallotta, a meggyilkolt embereket fával ütötte és azon kívül a nemcsényi erdőben a többi társával kettőt meggyilkolt, Gábrics Anna pedig a többiekkel egyformán jelen volt a zsarnói úton lemészárolt sáfrányárus megölésénél és megvallotta hogy annak húsából evett, ezért az elkövetett büntettek iszonyatoságánál és a közbiztonság követelményénél fogva is — — — Tököly József és Mihó András kötélre, az elsőnek a felesége Burián Éva pedig meg a más három t. i. Bojszáné Krisztina, Macska Juliána és Gábris Anna pallósra ítéltnek nyilvánítatnak.

Kiadta nevezett vármegye tiszti főügyésze Huszár József.“

3.

Az almási és antali rablóbanda tagjai ellen hozott ítélet¹ kivonatos fordítása :

„Az 1782-ik évben november havának 16-ik napján Hont vármegyének a Méltóságos Fületinczi Kelcz József urnak Ő cs. és Apostoli Kir. Szent Felsége udv. tanácsosának és a nagymélt. erdélyi magy. kir. kancelláriai referendariusnak a Szent István apostoli kir. jeles rend titkárának mint ezen vármegye főispáni hivatala helytartójának elnöklete alatt Kemencze községében megtartott gonosztevőket vizsgáló székében.

Fölveszi a pört nemes Huszár József mint nevezett vármegye tiszti főügyésze fölpörösi minőségben.

Ferencz Gáspár, József és György — — — mint raboskodók és alpörösök ellen.

Ugyanazon tiszti ügyész jogának és hivatalának szokásos hatalmánál és kiváltságánál fogva fölhozza hogy — — — említett vasban itt állók komolyan megvetvén, az isteni és emberi törvényeket, Balogh Ádámot és Didy Miklóst is gonoszul bandájukba csalogatván, veszedelmesen egyesültek először a Bars megyébe bekebelezett apáthi erdőt szállván meg két nem tudni honnan

¹) Latin eredetije Hontvármegye levéltárában XII, 1063/1782. levéltári jel alatt. Okmánytárunkban közöljük azt.

jövő utast kegyetlenül megölni és aztán közvetlenül rákövetkező évben a hodrusi erdőben egy békésen, semmi rossztól nem tartó, favágással foglalkozó egyént, hasonló embertelenséggel láb alól eltenni, de még Didy Miklósnak a vasban állók által mészárszékhez hasonlóan használt házában hármas gyilkossággal hetet, ugyanis két sáfrányárulót, négy szövetárust és egy ismeretlen helyről való és származásu parasztot hasonló kegyetlenséggel leteríteni és legvégül a darázi csalitban két szintén utast, a kiknek egyikéről ugyanazon vasban állók úgy emlékeznek, hogy szövetárus, másika pedig paraszt volt, leshelyükből éjjel megtámadván dühöket rajtuk kitölteni, életüktől és vagyonuktól őket könyörtelenül megfosztani és európaiaknál hallatlan gonoszussággal a meggyilkoltak véres testét az arra használt és elégszer fölmutatott véres kövön szétmarczangolni, maguk között fölosztani s azt fölfalni és nehogy a fönmaradó emberi csontokból ezen iszonyatos rablógyilkosság valaha napfényre kerüljön, azokat hogy egyék meg, a kutyáknak oda dobni, vagy a tűzbe vetni és így a bűnjelt eltüntetni, aztán a becsesebb portékákat nehogy azon ismertető jelekből a törvényhatóság előtt valami gyanúba jöjjenek, a Didy Miklós házában a kemenczébe dobván és hamúvá égetvén, a többi kisebb értékűeket valamint a hasonló martalékból szerzett, az elpusztultaktól nyomorulttan elszedett pénzeket (a zsákmány nagyobb része egyáltalában a vasra vert Balogh Ádámnak mint elosztó főnöknek a kezén maradván) elosztani, — — — a megszállott úton egy hagymaarust az antali malomnál kegyetlenül lemészárolni és holttestét szétmarczangolás végett a Gázsó Imre házába vinni; Az antali vajda régi házában pedig ezelőtt 8 évvel egy hagymaarust hasonlóképen; Uj házában aztán ebben az évben a pünkösdi ünnepek táján két Árva megyeit, kiknek két kaszájuk s ugyanannyi forintjuk volt, a mikor szegvásárlás végett a házba beléptek, nem különben egy sáfrányárust, a ki szokott portékáival jött oda, valamint egy szövetárust és egy szeget kereső csipkeárulót; Ugyanebben az évben Szt. János napja körül egy szintén szegvásárlásért oda ment Árva megyeit, ősz felé végül egy sáfrányárulót. És azután az antali Gázsó Imre házában egy Árva megyeit és 2 sáfrányárust, végül egy más sáfrányárust Bélabánya város fölött a tónál. Végre az antali Fiziki házában egy parasztot és legvégül a Mihók Péter házában egy sáfrányárust és egy parasztot. Ezekon kívül pedig a stefulói új lakosok hasonló merészségtől vezéreltetve lahóhelyükön Stefultón, jelesen pedig a mult évben egy csizmaszegért jövő bányamunkást a csürnél és ugyanabban az évben ugyanazon napon egy szövetárust és egy posztókészítőt s egy fésűárulót tavasszal, erdő-rügyezéskor ehhez a Balogh Ádám cigányhoz vivén, (és a mi legfőbb) Ferencz Gáspár által 12 évvel ezelőtt a Tekintetes Barsmegyében levő Hlinik községben apagyilkosság követetvén el, ezen akként meggyilkoltakat, hasonló kegyetlenséggel összedarabol-takat, megfőzötteket elfogyasztani. Feleségeik ellenben, hogy a nyomorulttan elpusztultak jajgatását túllármázzák hegedűszíval zajt okozni és így ismét

gyilkosságokban közreműködven kezüket ártatlan vérrel bemocskolni és hasonlóképp emberhúsnak hallatlan evésével magukat megfertőztetni nem irtóztak, avval nem is törődtek, a mint az az ők törvénszíne előtt ismételten kivett önkéntes vallomásaikból — — — és a vasban levőkkel való szembesítésből világosan kitűnik.

Mivel pedig a hazai törvények jelesen az 1659. 16-ik. 1655. 26-ik. 1622. 64-ik. 1548. 50-ik és 1618. 66-ik úgy szinte a Büntető Eljárás 2-ik részének 62. és 64. 65. 71. 86. cikkelye szerint a rablógyilkosságot, apagyilkosságot és lopásokat elkövetőket ha az ügy körülményei megkövetelik keréketöréssel vagy kötéllel, a gyilkosnőket pedig pallóssal szokás kivégezni és büntetni.

Annak okáért nevezett t. ügyész kívánja hogy az idézett hazai törvények valamint a Büntető Eljárás követelményeihez képest a vád szerint megnevezett vasban levők, ezen hallatlan büntett iszonyatossága miatt érdemük szerint, másoknak pedig üdvös példájára és a köznyugalomról való gondoskodás végett, a büntető igazság úgy hozván magával az élők és jámborok sorából való töröltetésre ítéltessenek.

— — — Vasban levőknek a törvény színe előtt kivett vallomásának s most a folytatólagos vizsgálat alkalmával bekövetkezett visszavonása — — — fölmentésükre alapul nem szolgálhat, sőt — — — az ilyenek, nevezetesen valamely közbüntettel gyanúsított cigányok és zsidók a Büntető Eljárás 2-ik részének 3 g: cikkelye szerint a hányszor a törvény színe előtt önként kivallott büntettet visszavonják és megátalkodott tagadásukban megmaradnak mindannyiszor szigorúbb vallatásnak vethetők és vetendők alája és azért a t. ügyész kéri, — — — hogy Ő Felségétől kegyes engedélyt nyervén a kivallatásnak alája vettessenek és rablógyilkosságaik bővebb bebizonyítására Nyitra, Árva vármegyétől, a szt. kereszti püspöki uradalomtól és a selmeczi bánya-kamarától a területükről való s a közelebbi években elveszett és a hogy méltán hihető a vasban levők által kegyetlenül meggyilkolt és elfogyasztott 92. 93. 94. és 95. sz. a. előhozott emberekről bizonyítványok (szereztesse be) hogy ekként a büntettek igaz voltáról biztos tudomást szerezvén a büntető igazságnak elég tétessék s az által a köznyugalomról és a kereskedést üzöknek ezen a vidéken való szabad jövés-menéséről és a kereskedés biztonságáról gondoskodva legyen.

Ennélfogva a mi azt illeti ugyanazon ügyész jelen pört a Tek. eljáró törvényszékhez betérjeszti és előterjeszti.

Ítéltetett.

— — — Jóllehet Ferencz Gáspár, Ferencz József és Ferencz György eddig az almási, Laviczka János, Biló József és Bucskó másként Istvány Pál pedig az antali rablógyilkos bandához tartozván több gyilkossággal beszenye-

zett rablást vallottak be és ezen büntetteikért az isteni és emberi törvények szerint a legsúlyosabb szigorított büntetést érdemelnék, mivel azonban azon bűneiket súlyosabb börtön nyomoruságával enyhítették, azért nevezett Ferencz Gáspár annakokáért mert ezen bűneit apagyilkossággal is tetézte, jobb kezének előzetes levágásával pallóssal a többi előbb külön megnevezett 5 férfi kötél által való kivégzésre ítéltetik.

— — — Éva Rebeka a Ferencz József felesége, Klára a Geczy más-ként Kuka József özvegye, a kik hogy az almási rablógyilkos bandában az erdőben kóboroltak, az elkövetett gyilkosságoknál jelen voltak és mikor a Didy Miklós házában utasokat gyilkoltak tánczczal és énekkel közreműködtek a gyilkosságban; súlyosabb büntetésre méltók ugyan, de hosszabb idei börtön nyomoruságának elszenvedése által ezen tetteik súlyos voltát enyhítvén, mindkettő két évi börtönnel és 100, évnegyedenként 25-vel kiadandó korbács-csapással fenyítendő.

Borongy Jusztina a Szomszky András, Mária a Bartos Pál antali vajda, Bartos Mária a Duncsov Imre antali cigány hajdú és Gábrics Dorottya a bélabányai Bartos Antal felesége pedig avval a különbséggel hogy ezek el-seje némely előbb beismert gyilkosságot visszavon, inkább terhelve van, egyebekben a 2-ik és 3-ik megnevezett czinkostársával bevallotta hogy több gyilkosságról, a nélkül hogy bárminő segédkezet nyújtott volna ahhoz, tudomása volt (bevallotta) az emberhús főzését és evését; valamint a zsákmányból való részesedését; a legutolsó pedig erősíti hogy az antali vajda lakodalmára jöven az emberi tagokat fölismerte, azokból főve evett is — — — 1 évre s az első kettő 50, a második 60 korbácscsapásra — — — ítéltetik.

Továbbá jöllehet Gáspár János, Szomszky Samú, Bartos Antal, Glidár András és Malio Imre az előbb beismert rablást, gyilkosságokat és emberevést ezen alkalommal tagadják ugyan, de a czinkostársaikkal való szembesítés által sokkal inkább terhelve vannak semhogy bűneiknek az egész törvényszék színe előtt tett beismerése semmisnek vétessék, a tömösvári erősségben elszenvedendő 4 évi munkára ítéltetnek.

Habár Anna a Garzó János, Mihók Teréz a Szomszky Samú és Dubay Mária a Gridár András felesége szembesítés következtében a gyilkosság elkövetésében való közreműködés alúl fölmentetnek, de mivel arról tudomással bírván, a törvényszék színe előtt tett vallomásaik szerint az emberhús evéssel terhelve vannak, az eddig való börtön szenvedését beszámítván 25 korbács-csapással elbocsátandóknak ítéltetnek.

Azonkívül jöllehet — — (15-en) — a rablást, gyilkosságot és emberevést tagadják — — — a szembesített czinkostársak vallomása szerint — — — a gyilkosságban és emberevésben való közreműködéssel terheltetnek — — — az első három 3 évi, a többi 2 évi, a legutolsó pedig 1 évi tömösvári munkára ítéltetik.

Farkas Ilona a Bartos Ferencz özvegye egyedül az emberhús-főzéssel, Bartos Anna a Bartos Béla, Huros Anna a Vavrik Tamás és Jónás Judit a Mihók András özvegye szembesítés által avval vádoltatván hogy egyik gyilkosságnál jelen voltak, ezek félévi házi börtönre, a többi asszonyok — — — 25 korbácscsapásra ítéltetnek.

A többiek — — — (30 férfi és 20 nő) — egyszerűen fölmentetnek.“

4.

A gonosztevőket vizsgáló szék által a helyt. tanácshoz intézett fölterjesztés¹ kevés kihagyásokkal való fordítása:

„Tiszti ügyészünk pörét hivatkozott, tót nyelvről latinra fordított (ügyirataival) idemellékelvén a legalázatosabban fölterjesztjük, a melyben a nemcsak sok gyilkossággal hanem holttestek szétmarczangolásával és emberhús fölfalásával és ezen európaiaknál hallatlan gonosztettel (magukat) megbecstelenített cigány banda elítéltetett.

— — — Minthogy az ügyiratokból kiderült hogy az eddig szabadon volt banda ebben az évben Almáson egy cigány házban három utast s azután mikor már a banda tagjainak egy része fogva volt a többi még szabadon koborló egy mézáróst a pocsuvádlai erdőben meggyilkolt, miután ennek a 4 holttestnek a megszemlélése szükségesnek találtatván, az azok megmutatását ígérő ezen banda tagjait a helyszínére kivittük — — — de ott az erdőben egyébbel nem törődtek minthogy miképen szökjenek meg, mire keményebben bántunk velük míg, a testeket megmutatni lehetetlen lévén, azok megevését önként és anélkül hogy csak egy bot vagy korbácsütéssel bántottuk volna őket, jó szántukból megvallották.

Valamennyi közül egyedül Mihó András darázi cigánytöbbekkel való szembesítése alkalmával és bot alatt való vallatás alatt is a bandát sőt azt is állhatatosan tagadta hogy a czinkostársakat ismeri. — — —¹ A kit további vizsgálatra azért is visszatartottunk mivel ezen banda több czinkosa még elmenekülve lappang sőt az antali cigányoknak még egy másik bandáját földőztük föl, a kiknek valamennyinek a letartóztatása iránt újabban intézkedést tettünk. És mivel könnyen megtörténhetik, hogy ezek közt is fogunk megátalkodottakat találni, ezért az ilyenek és jelesen a nevezett Mihó András ellen való szigorubb, kín-vallatásra alázattal engedélyt kérünk, kiváltkép a jelen időbeli körülmények között, mikor a kín-vallatás el lévén tiltva, az attól való félelem megszűntével a gonosztevők is fölszaporodnak és vélt biztonság-

¹) Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. levéltári jel alatt. Lásd az Okmánytárban.

²) Agusztus 22-én bevallotta, hogy részt vett a rablásokban, gyilkosságban, az emberhús evésben.

gukban vakmerőbbek, mivel az emberek ezen söpredéke között az a hír hogy többé bármilyen nagy gonosztevőt sem fognak halállal büntetni.

Egyébként kegyes királyi szándék és a cigányok rendbeszedésére üdvös helyt. tanácsi rendeletek léteznek. Végrehajtottuk azokat az adófizetők sok költségével és sok fáradsággal folytatjuk, hogy azonban ezek javításának kevés sikere van, mutatja ez a banda, a mely — — — a gyermekeket is — — — rablásból és emberhússal táplálja.

A cigányoknak jobb magaviseletre való visszatérítése szándékából rendeltetett a többek közt először: hogy azok alkalmasabb gyermekei ipar-tanulásra helyeztessenek el. Másodszor: hogy azoknak a nősilés nem engedélyeztetik a míg egyik fél nem bizonyítja be hogy parasztoknál szolgálatot teljesített és a mezei munkát megszokta. De, az 1-sőhöz: — — többeket átadtunk selmeczi iparosoknak, honnan ők mindannyiszor megszöktek. Alárendeltjeink a megszökött fiukat, őket visszafogadó szüleikkel háromszor négyszer úgy megverették hogy végre félve hogy a verés halált okoz, a fenyítéssel hamarábbiföl kellett hagyjanak mintsem a cigány gyermekekből az ipar mellett való valamelyes állandóságot bírtak volna kicsikarni. A 2-ikhoz: Ebben a bandában kettőről, Sárközyről és Zsigárd Mihályról tudtuk meg hogy vadházások; bizonyos hogy többen vannak imitt-amott; és mivel egy nőtlen ifjú két és három leánynyal is meg özvegygyel elhál, így sokkal több fattyú gyermeket szaporít mintha egy nővel lépne házasságra. Ha általában — — a cigányok fajtalanságáról kérdeztetnénk? Mivel télen többnyire kunyhókban az apák leányaikkal, az anyák fiaikkal, fiutestvérek már fölserdült nőtestvéreikkel, az apósok menyeeikkel, a sógorasszonyok sógoraikkal ugyanazon fekvőhelyen félmeztele nélkül hálnak barmokhoz hasonlóan, nem kételkedünk hogy nemcsak az oldalági hanem a föl- és lemenő ágbeli rokonok között is vérfertőzést követnek el.

Magas Kir. Helytartó Tanács! Mivel ettől a veszedelmes söpredéktől a német és más műveltebb országok valamennyien mentek, nem látjuk át mi akadályozza azt hogy az ebből az országból is kiüzessék és visszatérése halálbüntetés alatt megtiltassék? — — —

Kelt a mi Kemenczén megtartott gonosztevőket vizsgáló székünkben a 1782-ik esztendőben augusztus hó 10-ik napján.“

5.

(Kivül)

„Bécsből a kir. magy. udv. kancelláriától.

Nagyságos Fületinczi Kelcz Józsefnek a mi Kir. Magyar-Erdélyi Ud. Kancelláriánk Tanácsosának és Referendáriusának, a Jeles Szt. István Rend

Titkárának és Hont vármegye Főispáni Hivatala Helytartójának. Kedvelt Hívünknek.

Pozsonyon

Nyitrán

Bakabányán át. Kemenczén.

Hivatalból.¹

(Belül)

II. József Isten kegyelméből Választott Római császár, (a birodalomnak) mindenkor Gyarapítója és Német, Magyar, Cseh, Dalmát, Horvát és Tótor-szág Apostoli Királya, Ausztria Főhercege stb.

Nagyságos, Kedvelt Hívünk!

A legközelebb mult október hó 26-án — — — tett alázatos jelentés-tökre kegyes reedetünket a következőkben méltóztatunk kegyelmesen kibocsátani és pedig

Az 1-ső (pont)-hoz. Minthogy a raboskodók ellen való pör a Te² elnökleted és vezetésed alatt kell hogy indittassék és befejeztessék, azon mód melyet ezen főbenjáró pörök tárgyalásánál alkalmazni fogsz a vármegyének jövőre zsinórmértékül szolgálánd és ennél fogva nem szükséges hogy a már halállal büntetett és életre többé nem hozhatók ellen való befejezett pör megvizsgálására kiterjeszkedjünk.

A 2-ikhoz. Ki volt a főoka annak hogy a rablók ítéletének végrehajtása előtt nem tétetett Hozzánk fölterjesztés? kegyesen akarjuk hogy ez igen is kinomoztassék és a megtendő vizsgálatról Nekünk jelentés tétessék.

A-3-ikhoz. Kegyelmesen beleegyezünk, hogy a Te elnökleted alatt megtartandó büntető törvényszék a körülményekhez képest halálos ítéletet is hozzon és hirdessen ki s ekképen az elítéltek a halálfélelmet végig szenvedjék, az nap azonban mikor az ítélet végrehajtásának meg kellene történni, Te mint ezen esetre Általunk különösen meghatalmazott az elítéltek életének megkegyelmezél és a halálbüntetést más időleges büntetéssel helyettesited.

A 4-ikhez. A bűnös embereknek a Török tartományokba való száműzése különböző tekintetekből nem levén biztos, czélszerűbb lesz hogy a gonosztevő emberek valamennyi része a vármegyében végzendő közmunkára, a többi pedig vármunkára ítéltessék, ez utóbbiakra nézve annak idejében udv. hadi tanácsosunkhoz kegyes parancs fogván intéztetni.

Mivel pedig úgy a halállal büntetett valamint a főbenjáró pörrel még megtámadandó emberevőkről föltételeztetik hogy gyermekeik vannak, ezeket pedig a cigány népnek Magyarországon (leendő) rendbeszedésére kiadott rendszabály szerint a cigányoktól elvenni és jobbágyoknál, a vármegyék házi

¹) Eredetije Hontvármegye levéltárában XII. 1063/1782. levéltári 1. jel alatt.

²) A fordításban egyes 2-ik személyt fejezzük ki a latin szövegben használt többes 2-ik személyt.

pénztárából fizetendő 3 kr. napi díj mellett neveltetni kegyesen akarjuk azon czélból hogy szüleik henye és kóbor meg bűnös életéről leszokván, idővel hasznos és jó erkölcsű adófizetőkke váljanak;

Ezért ne mulaszd el Hozzánk javaslatot tenni hogy az ilyen gyermekek hová? lennének mindazon által Hont Vármegye területén kívül elszállítandók; és pedig akként hogy úgy ezen gyermekek szüleik hollétét mind pedig ezek gyermekeik tartózkodási helyét ne tudják, és ezen módon az emberevés büntettének még emlékezete is feledésbe menjen.

Az 5-ikhez. A mult október hó 5-én kegyelmesen kibocsátott kegyes rendeletünkkel fölhatalmazás adatván Nektek hogy a büntetteseket a szerint a mint igazságosnak és méltányosnak találjátok rendkívül való büntetésre ítéljétek — — az említett pörök Hozzánk nem terjesztendők föl. — — —

Kelt a mi főherczegi városunkban Bécsben Ausztriában, az 1782-ik esztendőben november havának 8-ik napján. József s. k. Gr. Eszterházy Ferencz s. k. Trajcsik Ádám s. k.

Az eredetivel egyeztetve Litassy József Tek. Hont vármegye törvényszékének főjegyzője által.“

6.

„Alulirott tudtul adom ezennel hogy Ő Legszentebb Fölsége által a hű másolatban idemellékelt kegyes kir. leirat erejével reám ruházott különös hatalomnál és tehetőségénél fogva a cigány rablók és emberevők életének, jelesen a Koncsek Ferenczének, a ki fölnégyelésre, valamint a Didi Ferenczének, a Zsigárd Mihályének és a Zsigmond Mihályének, a kik kötélre, továbbá a Zarka Ilonáának a már kivégzett Sárközi György özvegyének és a Máriáának a nevezett Didi Ferencz feleségének, a kik a folyó év augusztus havának 10-én indított büntető pörben pallósra, nem külömben a Ferencz Gáspárának, a kik kezének előzetes levágásával pallósra, szintúgy a Ferencz Józsefének és Györgyének, a Lavicska Jánosának, a Biela Józsefének és a Bucskó Pálnének, a kik a november hó 10-én folyamatba tett másik büntető pörben a Tekintetes Hont vármegye büntető széke által kötélre ítéltettek, kapcsolatban az idefogott kegyes kir. leirattal, miután az ellenük hozott főbenjáró ítélet a maga módja szerint kihirdettetvén és ők halálra rendeltettek volna és az ítélet végrehajtása a mai napra kitüzetvén már a kivégzésre kellett volna hogy kivitessenek, következképen a halálfélelmet három napon át szenvedték volna, az egyesek által elkövetett büntettek minőségéhez képest és minden más körülményt illően megmérlegelvén, az általuk már hosszabb idő óta szenvedett börtön nyomorúságának is méltó fontolóra vételével kegyelmet adtam és hirdetem légyen olyanképen hogy ugyanis Koncsek Ferencz és Ferencz Gáspár a halálbüntetés helyett nyolcz, a fönnebb említett férfiak pedig u. m. Didi Ferencz, Zsi-

gárd Mihály, Zsigmond Mihály, Ferencz József és György, Lavicska János, Biela József és Bucsko Pál hat évet a temesvári erősségben vassban és vármunkában, a két asszony pedig Zarka Ilona és Didi Mária t. i. minden évnegyedben 25 korbácscsapás kikapása mellett a vármegyei börtönben két évet kitölteni köteleztetnek, Zarka Ilonát illetőleg előre megjegyezvén hogy miután ő most terhes és a szüléshez igen közel és az előző okból itten bizonyos jobbagy házban őrizet alá helyezve lévén, az ellene az első pörben hozott főbenjáró ítélet csak a mikor a szüléstől megkönnyebbül és egészsége helyreáll, akkor hirdettessék ki, aztán az idézett kegyes kir. leíratnak megfelelően, mikép a többi főnnebb megnevezettek az örökkévalóságra rendeltessék és a halálfélelmet állja ki, és így csak a végrehajtásra kitűzött napon adassék neki tudtára az életének való megkegyelmezés, azután pedig az előbbi módon kiszabott rendkívüli büntetés elszenvedése végett a vármegyei börtönbe vitessék vissza.

Melyekről ezeket a nevezett Tek. Vármegyének mihez tartás és illetőleg megfelelő eljárás meg a foganatosítandók foganatosítása végett kiadtam. Kenczén 1882. november 18-ik napján.

Kelcz József
nevezett Tek. Hont vármegye fő-
ispáni hivatalának helytartója.“

P. H.

II.

A vádlottakkal fölvetett jegyzőkönyvek.

1. 1782-ben július 31-ik napján a vizsgáló szék előtt.¹

Hogy hívnak? hány éves vagy? mi-
féle vallású vagy?

Bori *Sárközi György* körülbelül 60
éves. Katholikus.

Hol lakol most?

Tolmácson Bars megyében.

Miért vagy fogva?

Nem tudom.

Ismered-e az itt fogva levő cigá-
nyokat?

Ismerem őket, hogyne ismerném?

Mivel ismered szintén velük kóboroltál?

Igen is az ők bandájában voltam.

Ott voltál-e a gyilkosságnál a pocsu-
vádai erdőben, mikor egy napon kettőt

¹) Valamennyi vallomásról fölvetett jegyzőkönyv latin szövegű eredetije Hont vármegye levéltárában XII. 1063/1782 levéltári jel alatt.

gyilkoltak meg és a következő napon a Didi Miklós házában (mikor) a harmadikat meggyilkolták?

Jelen voltam a három gyilkosságnál és a Didi Miklós házában temettük el őket.

Mondd meg nekünk hány év óta vagy ebben a bandában?

Hat vagy hét éve vagyok velük.

Melyik volt az első gyilkosság?

Tíz évvel ezelőtt Szöllőssön egy utast gyilkoltam meg társaimmal.

Szembesítettett Didi Ferenczcel, Zsigárd Mihálylyal és Bojsza András-sal, mivel valamennyi haramiának főnöke és vezére volt, kinek a szemébe mondták.

Te voltál a mi kapitányunk és minden rosszra fölbujtónk és únszolónk?

György beismeri hogy társuk volt, de nem kapitányuk.

24 általa is véghez vitt gyilkosságnak a többi vallomásokkal megegyezőleg való megtörténtét megerősíti.

Van-e feleséged, és meg vagy-e vele esküdve?

Van, de nem vagyok vele megesküdve, már nincs azonban nálam.

Ebben az évben hány embert gyilkoltatok meg?

Hatot.

Mond meg nekünk a Didi Miklós házában egy vagy három embert gyilkoltatok-e meg?

Hármat gyilkoltunk meg ottan úgy hogy sokan voltunk és megfogtuk őket és kalapácsokkal a fejüket ütve gyilkoltuk meg. Az asszonyoknak azt mondtuk hogy ott künn kiabáljanak és énekeljenek hogy a falusi emberek ne hallják.

Az a véres kő milyen?

Az a, melyen a meggyilkolt ember fejét, lábát, kezét levágtuk.

Megmutatnád-e a helyet, hol a kiásott testet máskor eltemettétek és elástátok?

Megmutatnám, nem messze a falutól az erdő alatt egy fiatal tölgyfa mellett nem messze a patakocskától.

Milyen az a véres deszka, a mely a Didi Miklós házában találtatott?

Azoknak a meggyilkolt embereknek a vére volt.

Szembesítettett Porontyival az íránt hogy a leölt emberek húsát megfőzték és megették, kinek ugyanazon Porontyi a szemébe mondta:

Már hiában, Te összevagdaltad, és az asszonyok nevezetesen Tököli Katalin megfőzte és nekünk adta és így mi mindnyájan ettünk belőle.

Igaz én is, mint valamennyien, megettük azt, és én azt a többiekkel föl-vágtam, megfőztem és megettem. A csontokat megégettük és még a víz mellett szétszórtuk.

Mondjad, egy mészáros meggyilkoltatok-e, és hol?

Meggyilkoltunk egy mészarost a pocsu-vádai erdőben, elég szálas (ember) volt, középkorú, zöld mellrevalója volt és kék nadrágja, volt nála mintegy 5 frt. ez a gyilkosság Szt. György napja után történt az idén.

Még is azt a mészarost azután gyilkoltatok meg hogy Zsigárdék a börtönben voltak?

Az ördög vett rá minket erre, igen is abban az időben gyilkoltuk meg, mikor már Zsigárdék a börtönben voltak.

Fordítva Litassy József törvényszéki főjegyző által.

2. 1782-ben augusztus 7-én a vizsgáló szék előtt.

— — *Vörös Mihály*, mintegy 36 éves, csáradai, a — maróthi börtönből hozták.

— — Velük voltam, velük gyilkoltam a hol ők gyilkoltak, ez a legtisztább igazság. — — Mintegy 8 év óta raboltam velük.

Hol és kit gyilkoltatok meg először? Arra nem emlékszem, de a mi rablással szereztetett azt nekem mind átadták. Orgazda¹ volt köztünk a bori

¹) Az eredeti latin szövegű jegyzőkönyvben is így magyarul van írva e szó „orgazda.“

- György, kinek egész nemzetségét föl-
akasztották az alföldön lólopás miatt.
- És utoljára hol gyilkoltatok? Almáson a Didi Miklós házában.
- Milyen volt az az ember? Nem tudom, gubában volt, azt az egyet
tudom, hogy a tőle elvett három forin-
tot bori György nekem átadta.
- Mindazonáltal Te is jelen voltál akkor,
mikor egy napon hármat gyilkoltatok
meg, és miféle emberek voltak azok? Jelen voltam akkor is. Kettő szövet-
árus és a harmadik talán mészáros volt,
fehér flanell mellrevalója volt.
- Milyen egyéb ruhája volt annak a
mészárosnak? Részeg voltam, nem tudok arról, csak
a mellrevalóról.
- Hova tettétek a meggyilkoltak holt-
testét? Megfőzték és megettük, én is ettem
belőle.
- Csontjukat hova tettétek? Eldobtuk, fejüket is megfőztük és agy-
velejüket megettük.

3. 1782-ben augusztus 9-én a vizsgáló szék előtt.

- — *Kontsek Ferencz*, mintegy 40
éves, zsarnói.
- — Almáson a Didi Miklós házá-
ban meggyilkoltunk két tótot, előbb a
bagyani erdőben egy mészárost is meg-
gyilkoltunk. A hodrusi erdőben egyszer
hármat, máskor kettőt, harmadik alka-
lommal egyet. Az előbbeniek bányá-
munkások voltak, az utóbbiak egyike
mészárosféle, másika iskolamester tanító.
- — A harmadik alkalommal, az az
egy úrféle volt. A nemcsényi erdőben
kettőt, este felé nem ismertem meg mi-
féle emberek voltak.
- Mióta raboltál és gyilkoltál velük? Lehet 5 vagy 6 éve.
- A meggyilkolt emberek testét hova
tettétek? Már minek tagadnám: megfőztük és

megettük, igen is én is ettem belőlük.

Hova tettétek csontjukat és fejüket? Csontjukat megégettük és fejüket hol megfőztük hol el is égettük.

A nemcsényi erdőben mit csináltatok a meggyilkolt emberekkel?

Megfőztük ottan és a mit megbirtunk enni azt megettük és a többi részét a Garam vizébe dobtuk.

Még miféle cigányok voltak veletek? Dományikból is voltak hárman velünk u. m. Gáspár Ferencz, Gáspár József, Belák György. Amaz meggyilkolta a saját apját 16 évvel ezelőtt. — — Ez a három velünk rabolt és fosztogatott.

És hol raboltak és fosztogattak?

Mindenütt a hol voltunk ők is velünk voltak.

Talán a meggyilkolt emberek húsából veletek együtt ők is ettek?

Ők is ettek a mint mi is ettünk.

4. 1782-ben június 6-án a gonosztevőket vizsgáló szék előtt.

Sigard István, körül-belül 48 éves, katolikus.

Miért fogtak el?

Nem tudom: Azért mert két fiam Almáson a kerekestől egyet-mást ellopott. Én azonban ártatlan vagyok.

Ismerd be: mivel fiad már bevallotta hogy jelen voltál annál a kerekesnél mikor ők loptak. És ha nem ismered be bot alatt kell beismerned.

Bot alatt vallotta:

Jelen voltam, mikor a két fiam az almási kerekest kirabolta, a hol a felelőségem is ott volt velem, vártuk fiaimat a kerítés mellett. Igen is Révaj Anna is jelen volt velünk.

Ugyanazon évi július 11-én.

(Szembesítés után)

— — Mivel már bevallottad, hogy jelen voltál (a pocsuvádlai erdőben)

ismerd be és nyilatkoztasd ki nekünk,
 hogy miképen történt azon gyilkosság?

A mint az ember az úton ment Didi Ferencz és Mihály fiam elhurczolták őt az útról és az erdőbe vitték és ott ők ketten először fejét és testének többi részét úgy elverték hogy a földre esett és ott Porontyi Antal és István is rugta a lábával míg kiadta a lelkét.

Hova temették őt?

Azon a helyen az erdőben temettük el.

Meg tudnád-e mutatni a helyet a hol őt eltemették?

Már nem tudnám.

Körül-belül mikor történt ez?

Negyven évvel ez előtt.

— — Hova való volt az az ember? Nem tudom hova való volt, tótul beszélünk vele.

Miféle szándékkal mentetek a pocsu-
 vádlaí útra? és hol tanácskoztatok e fölött?

Almásan tanácskoztunk és Didi Miklós vett rá minket, a ki az erdőben szemet égetett.

Milyen emberek voltak a kiket Hod-
 ruson elemésztettetek?

Sáfrányárus volt az egyik, a kit jól ismertem.

Mikor gyilkoltatok őt meg?

A mult évben volt az.

Szembesítettvén arra nézve: hogy a meggyilkolt embereknek az asszonyok által előbb megfőzött húsából ők is ettek-e, szemébe mondták: Bori György, Porontyi, és Didi Ferencz.

Te is jelen voltál, mikor az asszonyok főzték, Te is ettél belőle mint a többiek.

Jelen voltam, én is ettem.

Mit műveltetek a csontokkal?

Nem tudom, mert részeg voltam, György tudja.

Egy mészárosot meggyilkoltatok-e?

Igenis egy mészárosot Almásan, fehér ujjas és sárga gombos mellrevalója volt flanelből, és ez a mult évben történt.

5. 1782-ben julius 11-én a vizsgáló szék előtt.

Porontyi István, 30 éves, katolikus

— — Milyen volt az az ember a kit a pocsu-
 vádlaí erdőben kifosztottatok?

Nem tudok semmit, nem is voltam ott, annál kevésbé tudok valamit az emberről.

Szembesítettett erre a körülményre nézve Zsigárd Mihálylyal a ki szemébe mondta neki

Te vagy Porontyi István, jelen voltál a pocsuvadlai erdőben mikor mi az útas embert kifosztottuk.

Hazudsz, nem voltam.

Tudod, mikor Antus azt az embert fával ütötte, Te is ütötted és ti megöltétek őt, és azután az erdőbe hurczoltátok?

Te nem tudod mit beszélsz, nem igaz.

Botozással való fenyegetés alatt kérdeztetett.

Ki vette el az útas ember gubáját? Zsigárd Tamásnál van a guba, elvette igenis a pénzt is.

Meg kellett hogy öljétek azt az embert? Igen is megölték őt Antus és Zsigárd Tamás.

— — Kik voltak jelen ezen gyilkos-ságnál. Az asszonyok is jelen voltak? — — Nem voltak.

Hol gyilkoltátok meg őt, milyen helyen? Az útról Antus és Zsigárd Tamás őt élve bevívén az erdőbe, ott gyilkolták meg, ott is temették el.

Megtudnád-e mutatni azt a helyet, a hol őt eltemették? Igenis, ha oda mennék, talán rátalálnék.

Nem volt pénze annak az embernek? Elosztottátok azt? Volt — — Zsigárd Tamás és Bojsza vették el, és nekem nem adtak belőle.

Mely helyen temették el és miféle szerszámmal? A köveknél ástak neki gödröt kalapáccsokkal, egy kaszájuk is volt.

Valld meg volt-e jelen néhány asszony annak az embernek a meggyilkolásánál? Megvallom tehát jelen volta az a két asszony, a ki itt fogva van és a Zsigárd Tamás felesége.

Augusztus 6-ik napján folytatás.

Valld meg, a meggyilkoltak testével mit műveltetek? Az öreg bori György darabokra vagdalta és oda adta, azok megfőzték és

- Honnan tudod ezt? megették, és a mit nem tudtak megenni, a kutya'knak dobták. A Tököli felesége Katalin főzte meg.
- És hova tették a csontokat? Láttam a mikor azon a véres kövön a nevezett György darabokra vagdalta és az asszonyok megfőzték azt, és mind ettünk belőle, a mint én is.
- Miféle emberek voltak, a kiket a hodrusi erdőben legyilkoltatok? Egy sáfrányáros volt, egy kovács, négy paraszt.
- Talán azokat is megették? Bizony azokat is megfőzték az erdőben.
- A Didi Miklós házában hány embert gyilkoltatok meg azon este és miféle emberek voltak azok? Abban a házban hat embert gyilkoltak meg. Azon este hármat, másnap kettőt, a harmadikon egyet. Egy szövetáros volt, egy kovács, egy mészáros, pénze volt. A többit nem tudom bizonyosan, mert a bori György elvette holmijukat és nekünk azt adott a mit akart.
- Körül-belül mely időben gyilkoltátok meg a mészáro'st? Az elmúlt tavasszal ölték meg azt az erdőben. — —

6. 1782-ben július 30-án a vizsg. szék előtt.

Tököly István, mintegy 30 éves, szőlősi származásu, prandorfi lakos.

— — Botozás alatt vallott.

Mikor (az itt fogva levő cigányok) bandájában voltál, ott voltál-e mikor azt az embert a pocsuvádlai erdőben meggyilkolták?

Ott, én is ütöttem őt.

És a malomnál a másik embert, és a harmadikat a Didi Miklós házában. Te is gyilkoltad?

Igen is ott is jelen voltam, én is tanácsoltam, hogy meg kell gyilkolni.

— — Augusztus 6-án folytatott.

A holttesteket főve megették? Igen is megettük, az asszonyok megfőzték.

Hova tettétek a csontokat? Elégették azokat, és egy zsákban a Didi Miklós házának födele alá tették és hogy hova tették azok porát nem tudom.

Azonban azóta hogy Zsigárdék a börtönben vannak még egy embert meggyilkoltatok, és miféle ember volt az? Igaz is meggyilkoltunk egy mészáros.

7. 1782-ben július 30-án a vizsg. szék előtt.

Bojsza András, mintegy 30 éves, katolikus.

(Minden gyilkosságot bevall állítván, hogy az öregebbek vették őket rá arra).

Augusztus 6-án kérdeztetvén

Megették-e a meggyilkoltak testét? Igaz, megettem.

Ki főzte meg? A bori György felesége, más asszonyok is voltak ott.

Hova tettétek a csontokat? Azt nem tudom, de a bori György tudja.

8. 1782-ben augusztus 8-án a vizsg. szék előtt.

Jonás Ferencz, mintegy 28 éves, ledényi.

— — Ismerem őket, Almáson a Didi Mihály házában voltam mikor a gyilkosság történt. Akkor 3 embert gyilkoltak meg.

Ki gyilkolta meg azokat az embereket? Mindnyájan.

Mit műveltetek a meggyilkolt emberekkel? Összedaraboltuk, megfőztük, megettük.

Másutt is raboltál velük? Mindenütt a hol a többi fogoly cigány.

A csontjukat és fejüket hova tettétek? Elégettük.

9. 1782-ben június 6-án a gonosztevőket vizsg. szék előtt.

Zsigárd Mihály, körül-belül 20 éves,
kath.

(Botozás alatt beismer 15 gyilkosságot).

Augusztus 7-én tovább kérdeztetett

Hát igaz-e: hogy ti azokat a hullá-
kat főve megettétek?

Megettük, és én is ettem.

A csontokat és a fejeket hova tettétek? A csontokat a bori Györgynek kellett oda adnunk, hogy ne kapjanak rajta. Ő volt a mészáros orgazda, ki a meggyilkolt embereket fölnégyelte, és a húst fölosztotta. Igen is a fejeket is középen ketté vágta és az agyvelőt megettük.

10. 1782-ben június 8-án a gonosztevőket vizsg. szék előtt.

Didi Ferencz, körül-belül 30 éves.

Miért fogtak el?

Nem tudom.

Botozás után kérdeztetett (és bevallott 18 gyilkosságot).

Igy Te is ettél mint a többiek abból
az emberhúsból?

Igen is ettem, mindnyájan bűnösök vagyunk. Az asszonyok megfőzték azt a húst és valamennyiünknek a felesége ott volt.

És hova tettétek a csontokat?

Elégették és elégetvén a víz mellett elhányták.

11. 1782. augusztus 6-án a Tek. Hont vármegye gonosztevőket vizsgáló Kemencze községben megtartott székében vétetett föl jelen önkéntes vallatás.

Mihók András, darázsi, mintegy 45 éves.

(Tagad).

Néhány botütés alatt is megmarad tagadásában.

Augusztus 7-én folytatott.

(Szembesítések után is tagad).

Augusztus 22-én

— — Rablógyilkosságot követtem el,
már beismerem raboltam Almáson a

Didi Miklós házában mikor egyszer 2 embert mészároltunk le, egyikük szövetáros volt. Én is ütöttem bottal.

Mindenütt ott voltam a hol gyilkoltak.

Mit csináltak a meggyilkoltak hulláival?

Szétmarczangoltuk, én szintén, aztán megfőztük és mindnyájan megettük.

Hol tartottátok el az emberhúst a mit nem tudatok megenni?

A Didi Miklós házában az ágy alatt.

Hova tették a csontokat?

A tűzbe tettük hogy emészsze meg.

12. Fölvétetett jelen önkéntes vallatás 1782-ben augusztus 21-én Tek. Hont vármegyének Kemencze községben folytatólagosan megtartott gonosztevőket vizsgáló székében.

— — *Ferencz József* mintegy 30 éves, kath. Domanik községből való cigány-nemzetiségű.

— — Ott voltam Almás községben a Didi Miklós házában a hol 7 embert gyilkoltunk meg — én is közreműködtem a gyilkosságban.

Mit csináltak ott az asszonyok?

Énekeltek, kiabálást vittek végbe, ujjongtak, mert az öregebb cigányok részéről meg volt hagyva hogy kiabáljanak a végből, nehogy történetesen a meggyilkoltak kiabálása a községbeli lakosokat föllármázza.

Hova tették a meggyilkolt emberek holttestét?

Szétmarczangoltuk, megfőztük és megettük.

Hova tették csontjukat?

Eldobtuk.

Hol fosztogattatok még?

A hodrusi és darázi erdőben a Slivne nevű helyen is elemésztettünk egy embert, azt is megettük.

1782. október 29-én folytattatott és kikérdezett.

— — Három közülök sáfrányus volt, három szövetáros és egy paraszt.

— — Maguktól jöttek ők abba a házba?

Önként jöttek portéka-árulás végett.

— — Az említettek közül a kit meggyilkoltatok bizonyára egy sem árult portékát, miért jöttek hát hozzátok?

Valami vasszerszám vásárlása végett jött és a mikor a házba belépve meglátta ott a már meggyilkolt két embert a földön elterülve rémületbe ejtvén minket — — nehogy talán általa elárulnassunk őt is bezártuk a szobába és megöltük a mi biztonságunkért.

Miféle tárgyakat vettetek el azoktól a meggyilkolt emberektől?

Jól tudjátok Urak mi szokott sáfrányárosoknál és szövetárosoknál lenni. u. m. a szövetárosoknál szövet, a sáfrányárosoknál különféle portéka, egynek 16frtnyi pénze is volt a mit Balog Ádámnak Didi Miklós az asztalra kiszámlált ezt magam láttam. A többi által is jutottunk pénzhez s azt elosztottuk mindenkire 10 vagy 15 garas esett, a sáfrányárosok portékáit hasonlóképpen elosztottuk részint pedig az asszonyok adogatták el az értékesebb szalagokat azonban elégettük nehogy gonosztettünk az által kiderüljön.

Milyen rendű ember volt a kit a hód-rusi erdőben gyilkoltatok meg és hova való volt?

Német nemzetiségű volt hova való azt nem tudom, még is tudom hogy paraszt volt — .

Miért gyilkoltátok meg mikor semmi sem volt nála?

Didi Miklós rendelte meg nekünk hogy gyilkoljuk meg nehogy elárulja a mi itten való további időzésünk elárulása által, nem volt nála semmi.

Milyen rendű ember volt a kit a darázi erdőben gyilkoltatok meg?

Az szintén paraszt volt, az úton menve semmije sem volt egy gubán kívül, honnan való volt nem tudom, megöltük őt azért nehogy minket amint erdőben bolyongunk eláruljon.

A meggyilkoltak holttestét miképpen marczangoltátok szét?

Kövön összedarabolták.

- Ismered azt a követ? Ha látnám megismerném.
- Ez a kő az melyet itt neked mutatunk a mely vérrrel van befecskendezve és megjegyvezve? Ugy van, ez az, valóban az a kő a melyen Didi Miklós a meggyilkolt embereket összedarabolta.
- Azt a 9 meggyilkolt embert mind a Didi Miklós házában daraboltatok össze, főztétek és ettétek meg? Hetet a Didi Miklós házában, egyet a hodrusi erdőben, egyet végül a darázi erdőben a malom fölött marczagoltunk szét, főztünk és ettünk meg.
- Mennyi ideig voltál ezen cigányok bandájában? Két éve hogy az ők bandájukkal tartok, Didi Miklós és Balog Ádám csábitottak el és nevezett Didi Miklós biztatott hogy gonoszságunkat senkinek se fődözzem föl és egyszersmind aztán parancsot kaptam tőle, hogy minden 4 hétben jelentkezzem nála.
- Miféle eszközzel öltétek meg őket? Kalapáccsal és bottal.
- — Október 30-án szembesítettév Ferencz György visszavonta vallomását hogy a hodrusi erdőben csak egy parasztot gyilkoltak meg. Az apáti erdőben pedig tagadja, hogy jelen volt.
- Kiadta a nevezett vármegye ügyésze Huszár József.
13. 1782-ben augusztus 1-én a vizsg. szék előtt.
- Laczi Miklós*, mintegy 24 éves.
- Az itt levő cigányok bandájában voltál-e? Ott voltam
- — Én velük jártam-keltem ugyan, de nem követtem el semmi rosszat.
- Még is jelen voltál a Didi-féle házában mikor 3 embert leöltek? Ott voltam.
- Hová ástátok el azokat a testeket? Az ágy alá.
- És azután hová ástátok és temettétek el ugyanazon testeket? Elástuk nem messze a cigány háztól a vízmederbe, a mint a víz foly, egy fa-gyökér törzsénél. Tököli ásott nekik gödrött.

— — Mond meg őszintén hova temették a meggyilkoltak testét?

Megmondom: egy alkalommal Prandorfba mentem Geczi Mártonhoz, ott láttam hogy egy kosárból egy darab emberhúst húzott ki és felesége borjúhús helyett megfőzte és a gyermekeknek adta és a kutyáknak is dobott belőle, a mint ez a Márton felesége előttem bevallotta, azért megharagudván feleségének elárulta, hogy az almási erdőben embert ölvén annak a húsából való volt.

Hozzá teszem még: hogy szememmel láttam egy emberi kezét, mikor a leánya ette, a mit Márton észrevéve legott kivette a leány kezéből és elégette.

Augusztus 7-én.

De azért még is Te azokkal gyilkolván a főtt húsból ettél a többiekkel?

Nem ettem de rám is esett annak a 3 embernek húsából a kiket Almáson meggyilkoltak, de hegedülvén én is jelen voltam mikor őket meggyilkolták. A húsból az én részemet az a prandorfi Geczi Márton vitte haza és a gyermekeknek, a mint megvallottam, megfőzte.

14. 1782-ben augusztus 1-én a vizsg. szék előtt.

Geczi József másként Kuka, mintegy 19 éves, kath.

Azoknak a cigányoknak a bandájában voltál?

Voltam egyszer mikor egy útas embert meggyilkoltak én távolról néztem, nem is nyúltam hozzá. Aztán a meggyilkoltat egy kunyhóba vitték, kezét, lábát, fejét levágták, mivel megborodtam, elszaladtam tőlük. Az ágy alá tették el.

Augusztus 7-én folytattatott és kérdeztetett.

Te nem csak ott voltál jelen hanem

másutt is, mikor öltetek és gyilkoltatok? Jelen voltam a Didi Miklós házánál,

a mikor gyilkoltak, én hegedültem és a cigányasszonyok szépen ülve énekeltek. A meggyilkolt emberek egyike szövetárus volt.

Miért hegedültetek és az asszonyok miért énekeltek és ki parancsolta nektek azt?

Didi Miklós parancsolta és a többi vén cigány hogy játszunk és az asszonyok énekeljenek hogy a meggyilkolt emberek kiáltása ne hallatszék.

Ti azoknak a meggyilkolt embereknek a húsát megettétek, ugy-e bár?

Ugy van, megettem, a bori György, Didi Miklós és az asszonyok főzték meg.

— — Csontjaikat a bori Györgynek kellett hogy adjuk, hova tette, ő tudja, mivel ő volt azoknak a meggyilkolt emberek hulláinak mészárososa, ő fölnégyelte azokat és elosztotta a húst, nekem egy darabot adtak belőle és én megettem.

15. 1782 augusztus 21-én.

Ferencz Gáspár mintegy 36 éves Dományikból Zólyom vármegyéből, kath.

Ott voltam Almáson a Didi Miklós házában mikor egy napon estefelé 3 embert jelesen 2 szövetárust és egy sáfrányárust meggyilkoltunk.

— — Igenis én is ütöttem őket bottal.

Mit csináltak a lemészároltak testével?

Ezen véres kövön szétdaraboltuk őket és megettük.

Csontjaikat eldobtuk.

Az asszonyok is ott voltak, örültek, énekeltek és kiabáltak az öregebb cigányok meghagyásából nehogy a meggyilkolt emberek kiáltását és jajgatását a falubeliek meghallják.

A Hodruson és Darázsiban elkövetett gyilkosságnál is jelen voltam, ott is megettük a megölt embereket.

Te apádat ezelőtt 16 évvel Hlinyik
községben Bars megyében megölted? (Beismeri).

16. 1782. augusztus 22-én.

Ferencz György, Zólyom megye Do-
mányik községéből való, mintegy 26 éves
kath.

Igen is a Didi Miklós házában vol-
tam mikor 4 embert meggyilkoltunk és
én mivel engem Didi Miklós ösztön-
zött, bottal leütöttem, a kiket ottan ösz-
szedaraboltak, megettek és más három
különböző alkalmakkor meggyilkoltat is.

Mióta gyilkoltatok?

Hat év óta?

Hol szoktatok volt gyilkolni?

Darázsiban egyet, a nemesi erdőben
4-et, a ribnikiben 3-at, a hodrusiban
2-öt, a jalaliban 3-at, a bellniben 2-öt,
a selmecziben 3-at, a béla-bányaiban
3-at, az opatovaiban 2-öt, a pocsuvad-
laiban 2-öt, a ledényiben 3-at, a Sel-
meczre vezető zsarnói úton egyet.

Miért gyilkoltatok annyit, mikor sem-
mi sem volt náluk?

Azért hogy húsukkal táplálkozhassunk.

Mit csináltatok az emberi fejjel és
a csontokkal?

Levágván róluk a húst, mikor elfo-
gyasztottuk eldobtuk.

1782. október 29-én folytattatott.

Darázsiban hány embert mészárol-
tatok le stb.

Kettőt gyilkoltunk le, egy parasztot
kit a malom fölött a völgyben szét-
daraboltunk, megfőztünk és megettünk,
egy másik szövetárust a kit darabok-
ban vittünk az almási Didi Miklós há-
zába éjjel és ott megettünk.

A hodrusi erdőben hány embert és
milyeneket emésztettetek el?

Két favágó bányamunkást egyszerre
emésztettünk el.

Miért mészároltatok le azokat mikor
semmi sem volt náluk?

Azért hogy húsukkal táplálkozhás-
sunk.

Az apáti erdőben meggyilkoltak mi-
féle emberek voltak stb?

Ezelőtt 3 évvel 2 paraszt útast pusztítottunk el, ezeket is megettük az erdőben.

— — Igen is én is öltem mint a többiek.

Min daraboltátok össze a meggyilkoltak testét.

Kövön.

Ez az a kő a melyet neked mutatunk?

Ez az, a mely a pitvarban van letevé.

Október 30-án szembesítettvén Ferencz Józseffel és Gáspárral visszavonja vallomását hogy az apáti erdőben nem volt jelen, a hodrusi erdőben pedig csak egy német parasztot öltek meg.

17. 1782. augusztus 24-én.

Bucskó Pál, 22 éves antali.

Hány embert gyilkoltatok le?

Egy útast (8 évvel ezelőtt) a ki kórsárban hagymát árult s éjjel Selmezczerment a malom közelében fejét ütve meggyilkoltunk.

10-en voltunk.

Testét a Gaszó Imre régi házába vivén összedaraboltuk, a mit az asszonyok megfőztek mi pedig megettünk.

Az új házban hányat és miféle gyilkoltatok meg?

Ebben az évben pünkösöd körül 2 árvait a ki Gaszó Imre új házába bemenve 100 drb. zsendelyszeg eladását kért dorongokkal meggyilkoltuk — — ezeket a vajda a hajdúval összedarabolta, az asszonyok megfőzték, mi megettük és a maradékot a mit elfogyasztani nem birtunk eltettük.

Ebben az évben kit gyilkoltatok még meg?

Még egy sáfrányárust a vajda új házában — — a vajda felesége a többi asszonnyal megfőzte és mi megettük. Csontjait a tűzbe dobtuk.

18. 1782. augusztus 25-én.

Gáspár János, mintegy 40 éves, antali, kath.

Jelen voltam a vajda házában mikor egy szövetárust az antali vajda és Bucsko Pál meggyilkoltak és pedig kalapáccsal ebben az évben körül-belül a pünkösdi ünnepek idejében a vajda lakodalma előtt, a kit Bucskó darabolt össze.

A holttestet összedarabolták és a vajda felesége az én feleségemmel megfőzték és megettük.

Csontjaikat eldobtuk.

Miféle sorsú emberek voltak azok a Te házában meggyilkoltak?

Két árvaít három héttel ezelőtt gyilkoltunk meg a kik lécz-szeget jöttek vásárolni.

Mi volt náluk?

Semmi.

Miért gyilkoltátok meg?

Azért hogy összedaraboljuk és húsból táplálkozassunk.

Miféle ember volt a kit a vajda lakodalmán megettetek?

Az első szövetárus volt, akit avval az alkalommal megettünk.

Miféle meggyilkolt embernek ettétek meg először a húsát és kinek a tanácsára tetted azt?

A vajda tanácsára és rendeletére. A szövetárus húsát.

19. 1782. október 31.

Didi Miklós mintegy 36 éves, almási, kath.

(Mindent tagad.)

Végre megmutatván a vérrel befecskendezett követ kérdeztetett, hogy ismeri-e azt; először tagadólag, aztán keveset gondolkodván felelt: már emlékszem: hogy az én házamból való ez a megmutatott kő, de az a vér — — majorságtól való.

20. 1782. június 6-án.

Kuralj Mária, mintegy 40 éves, kath.

— — Jelen voltál-e az almási kerek kirablásánál? Tagadván

Férje szemébe mondta neki

Te feleség velem voltál a kert kerítése mellett várva rabláson levő fiaink visszajövetelét a kerek házából? A vasra vert nő kereken tagadja.

Végre az elszenvedendő korbácsütésektől félve vallott.

1782. július 30-án.

(Beismeri hogy 16 gyilkosságnál volt jelen: a pocsuvadlai erdőben, a Didi Miklós házában, a malom fölött, a prencsfalusi erdőben, Szöllössön Hodruson, a nemesi, belei élesfalvi erdőben stb.)

Jelen voltam mindenütt a mikor mind azokat az embereket meggyilkolták és igaz hogy a Didi Miklós házában eltemteteken kívül még tizet meggyilkoltak a mint Didi Ferencz beismerte.

Hol földeltétek el a nemesi erdőben meggyilkoltakat?

Egy gödörben temette el őket a többivel a Prandorfi Ferencz.

Meg tudnád-e azt a helyet mutatni? Régen volt, talán 20 éve is annak. Nem tudnám megmutatni.

A meggyilkolt emberek húsának megfőzésére nézve szembesítettvén Porontyi Györggyel és Didi Ferenczczel a kik szemébe mondták.

Te is főztél és ettél a meggyilkolt emberek húsából? és tudod hova tették a csontokat?

Igen is főztem és ettem belőle. A csontokat elégették és a vízbe dobták.

Más asszonyok is voltak ott?

Az asszonyok a kik itt vannak mind ott voltak és valamennyinek a ki házas a felesége.

21. 1782 július 30-án.

Szovszky Katalin a Tököly István felesége, mintegy 25 éves, kath.

— — Végre korbácsütés alatt vallott:

Ismerd be hogy a többi cigányok

bandájában voltál a kik fosztogattak és raboltak?

Én is jelen voltam a többi asszony-nyal.

Igaz-e hogy az utazó szövetárust a pocsuvádilai erdőben a cigányok meggyilkolták?

Tudom azt, jelen is voltam, mikor azt a cigány férfiak meggyilkolták.

És hol temették el?

A Didi Miklós házába vitték és ott az ágy alatt temették el, hasonlóké a másikat is kit a malonnál gyilkoltak meg, a házban meggyilkoltat is ott temették el.

Szembesítettett a bori Györggyel és Porontyival az iránt hogy a legyilkolt emberek húsát megfőzte és nekik a többiekkel együtt elfogyasztás végett átadta, kinek szemébe mondták:

Te főzted meg a többi asszonyokkal azoknak az embereknek a húsát, a kiket meggyilkoltunk, és ott voltál Te, a prandorfi Ferencz, a Geczi Márton, a Didi Miklós és Ferencz, a Porontyi, a Zsigárd István, az Antus és a többi valamennyinek a felesége, mind ott voltak, Revaj Anna is.

Mind ott voltunk, én is ott voltam, én nem főztem, de az öregebbek főztek és ez nem történt volna meg, ha azok az öregebbek erre a rosszra minket nem vettek volna rá.

22. 1782. augusztus 8-án.

Sárközi Czécília, a Dobeczi felesége, mintegy 25 éves, prandorfi.

Ismered-e azokat a fogoly cigányokat? és az ők bandájában voltál-e?

Ismerem őket nem tagadom, a bandájukban is voltam, ott is voltam mikor a Didi Miklós házában a gyilkosság történt, én azonban azokhoz az emberekhez hozzá sem nyúltam, hanem a többi asszony-nyal künn lármát ütötünk.

Miért ütöttetek lármát?

Azért ütöttünk lármát mivel férjeink azt a gyilkosságot követték el és féltünk hogy az nyilvánosságra jön és hogy mi is rosszul járunk.

Tehát ott gyilkoltak? és hányat?

Igen is gyilkoltak azon alkalommal kettőt, úgy látszott hogy parasztok.

Voltál-e jelen más gyilkosságoknál?

Jelen voltam az almási erdőben is, mikor kettőt gyilkoltak meg, Darázsiban is, mikor egy szövetárust gyilkoltak meg.

Azoknak a meggyilkolt embereknek a testét még is megfőztétek és meg-ettétek? Te is főztél és ettél (belőle)?

Igen is megfőzték, meg is ették, de én nem főztem, hanem ők az öregebb férfiak és asszonyok főzték. Nem is ettem, mivel nem tudtam azt megenni.

Mivel te a Geczi Mártonnal lakol, tudod-e hogy az ő felesége emberhúst főzött otthon? Ő egyedül a gyermekeivel ette azt meg? vagy másokkal? és honnan került az a hús, add elé nekünk.

Igaz hogy a Geczi Márton felesége emberhúst főzött otthon és egyedül a gyermekeivel ette meg. Az én gyermekeimnek is adott, de én nem engedtem meg. Ez a hús az Almáson meggyilkolt emberből volt. Onnan tudom ezt hogy egy házban lakom vele és saját szememmel láttam.

23. 1782. augusztus 8-án.

Zsuzsánna a Jónás Ferencz felesége Ledényből.

Ismered-e a fogva levő cigányokat stb?

Ismerem őket és megvallom hogy Almáson jelen voltam, nem ismervén az öregebb cigányok gonoszságát, a hol a bori György felesége főzván húst adott nekem, a mi mészárszékből való légyen. Én azonban észrevevén hogy

emberhús, mikor nem akartam megenni, az az asszony meg akart ölni.

Tehát ott gyilkoltak? hányat és hol?

A Didi Miklós házában három embert gyilkoltak meg és a kunyhóban összedarabolták és oda tették föni.

A darázi erdőben való gyilkosságnál, hasonlóképp az almási, élesfalvi, pocsuvadlai erdőbelinél is jelen voltam. Igen is azt a darázi embert láttam a mikor megfőzték és megették.

24. 1782. augusztus 8-án.

Radics Mária az elhalt Kálai özvegye, mintegy 30 éves, Solymosról.

Ismerem őket, jelen is voltam a gyilkosságnál a Didi Miklós házában, künn a többi asszonynyal.

Abban az időben meggyilkoltak néhány embert?

Gyilkoltak azt tudom, de hány embert, azt nem tudom.

Mit csináltak ott Ti asszonyok?

Ittünk, ettünk.

Talán emberhúst ettek?

Ettek, azt tudom, hogy nem a mézsárszékből való volt, emberhús kellett hogy legyen.

Ki főzte azt a húst?

A vén cigánynék főzték és mind a ki jelen volt valamennyi evett és főzött.

Azoknak az embereknek a csontját és fejét hova tették?

Összedarabolták és eldobták.

Más gyilkosságnál is voltál jelen?

Voltam a darázi, almási, pocsuvadlai, béli erdőben.

25. 1782. augusztus 8-án.

Radics Mária felesége a Polyák Ferencznek ki itt a fogságban halt meg, mintegy 56 éves, prandorfi.

Ismerem, ismerem őket, velük voltam a Didi Miklós házában mikor a gyilkosság történt, embereket öltek ott és

- azon emberek húsából adtak nekem
 hogy főzzek.
- Ki adta neked azt a húst? Didi Ferencz és a bori György.
- Tehát azt tudod hogy abban a ház-
 ban embereket gyilkoltak? Egyet tudok.
- Tehát annak az embernek a húsát
 vitték ki neked? Igen is annak.
- Másutt voltál-e jelen a mikor gyil-
 koltak? Voltam messze az erdőben, de nem
 tudom hogy hívják.
- Csak Te főzted azt az emberhúst és
 ettél belőle? Főztem és ettem is.
- Hova tettétek a csontját és fejét? Elégették és a porát ott hagyták.

26., 1782. augusztus 7-én.

Ilona a Geczi Márton felesége, mint-
 egy 50 éves, prandorfi.

Ismerem őket, a bandájukban voltam,
 a Didi Miklós házában is jelen voltam
 a többi asszonynyal mikor az embe-
 reket a többi cigány meggyilkolta és
 lemészárolta.

- Mit csináltál Te ottan? A többi asszonynyal a mint ott vol-
 tam kiabáltunk.
- Hány embert gyilkoltak ott meg? Három embert gyilkoltak meg, szö-
 vetárusok voltak.
- Más gyilkosságoknál is jelen voltál? Darázsiban, Almáson és más helyt,
 a hol ők gyilkoltak, mindenütt jelen
 voltam.
- De azokat a meggyilkolt testeket
 megfőztétek és megettétek? Igen is megfőztük, meg is ettük, a
 gyermekeknek is adtam.
- A test melyik része volt az a hús? Az ember lába és keze volt.

27., 1782. augusztus 10-én.

Ilona a bori Szarka György ágyasa,
 mintegy 30 éves, bars megyei tolmácsi.

Jól ismerem őket, jelen voltam mikor
 raboltak és fosztogattak, Almáson a

Didi Miklós házában mikor egyszer 3 embert gyilkoltak meg szintén jelen voltam. — — Másutt is mindenütt ott voltam a hol férjem a bori György jelen volt, mivel utána kellett hogy járjak.

Azoknak a meggyilkolt embereknek a húsát hova tettétek?

Megfőztük és megettük, és én főztem meg.

Már régóta jártál-keltél velük és raboltál?

9 vagy 10 év óta.

A csontokat hova tettétek?

A vízbe dobták.

28., 1782, augusztus 22-én.

Éva Rebeka a Ferencz József felesége mintegy 30 éves domaniki zólyom-megyei.

Jelen voltam Almáson a Didi Miklós házában mikor egy szövetárust, egy más csipkekereskedőt és egy harmadik nem emlékszem mifélel meggyilkoltak, a hol mi tánczoltunk, énekeltünk és kiabáltunk, a férfiak a testeket összedarabolták, az asszonyok megfőzték és mindnyájan megettük. Jelen voltam Darázsiban is a hol kettőt gyilkoltak le és ettek meg, a szöllösi erdőben is egyet a hodrusiban egy szövetárust gyilkoltak meg.

Az elfogyasztott hús csontjait eldobtuk.

29., 1782. augusztus 26-án.

Borond Jusztina a Szomszky András felesége, mintegy 30 éves.

Az antali gyilkosságnál nem voltam jelen.

Láttam az elkészített és megfőzött emberhúst a vajdánál az asztalra téve, a melyet a vajda anyja a vajdánéval jöve a főzéshez elkészített.

Hogy ismerted meg hogy az emberhús volt?

Eljött a mi falunkba u. m. Stefulsóba egy cigány hajdú hivogatni és ő jelentette ki, hogy nekik két emberből való húsuk van.

Ettél az emberhúsból?

Ettem én is a csontokat pedig mint a többiek megsemmisítés végett a tűzbe dobtam.

Hogy mészárolták le azokat hogy más emberek nem vették észre?

Torkon ragadták és így megakadályozták a kiáltásukat, a míg gyilkolták a Balog Ádám azt parancsolta hogy mi asszonyok össze-vissza kiabáljunk.

30., 1782. augusztus 27-én.

Gábris Dorottya Bartos Antalné
mintegy 50 éves béla-bányai.

Jelen voltál a vajda lakodalmán Antalban? Mit csináltál ott?

Jelen voltam. A vajdáné korponai cigány anyjánál időztem ki a lakodalmra az ételeket főzte.

Ne tagadd mikor a szemedbe mondják hogy a korponai cigánynéval együtt főztél. Hanem valld be emberhúst főztél-e?

A szitnyai cigányok régóta mind emberhússal táplálkoznak és a lakodalmon összevagdalt s marhahússal vegyített emberhúst főztek.

Honnan tudod ezt?

Sokszor hallottam mikor a cigányok korcsmában vagy másutt veszekedve egymásnak szemére hányták hogy milyen gyilkosságokat követtek el és hogy a rablógyilkosok emberhússal milyen jól laktak.

Hol elkövetett gyilkosságot hánytak egymás szemére?

A tó mellett, a hol szintén veszekedtek egy és két nem emlékszem miféle embernek az antali régi háznál való meggyilkolását hányták egymás szemére.

Mifélel mészároltak le a vajda lakodalma-
dalmára?

Egy sáfrányárust és egy más csipke-
árulót.

Hol gyilkolták meg azt a kettőt?

Nem tudom, mert mikor én Antalba megérkeztem a vajdáné az összedarabolt és lepedőbe tett húst a házból már ki-
vitte volt.

Hogy ismerted meg?

Ugy hogy a lepedőben az asztalra tett negyedrészlábakat és oldalakat lát-
tam.

Hol főztétek meg azt az emberhúst?

A vajda háza előtt és oda a vajda anyja hozta ki s kisebb darabokra vag-
dalva fazékba tette, a fej, kéz és láb a térd-
ről le volt vágva, ezeket én nem láttam, azonban az emberi test többi részét jól fölismertem.

Más cigányok és cigányasszonyok
látták azt a húst?

Látták, de Gázsó Imre azt mondta
előttük hogy bárányhús.

Te is ettél abból az emberhúsból?

Ugy van ettem én is a többiekkel.

Honnan tudod hogy a lakodalomra
2 embert öltek le?

A többi cigánytól hallottam.

Valld meg honnan ismerted meg azt
a húst hogy emberhús?

Hogyne ismertem volna meg, mikor
láttam hogy az asztalra tett nagy darab-
oknak milyen vastag lábuk volt, azért
Gázsó Imre mondta hogy bárányhús,
de a báránynak nincs olyan vastag lába
— —, aztán mikor gyertya mellett a szo-
bában a földön heverve ettük, az ízéről
észrevettem, hogy az a hús nem mé-
szárostól való hanem emberhús kell
hogy legyen.

III.

Következtetés.

Az ítéletek és a vallomások közlése után és miután az ügygyel ennyit foglalkoztunk, szembe kell néznünk avval a kérdéssel hogy: mi indíthatta az elítélteket emberhúsevésre?

Éhség akkor nem volt az országban, a mi az embereket egymás fölfalására kényszerítette volna.

Hogy ingyencséből vetemedtek volna gyáva cigányok arra, hogy rendszeresen folytassák a gyilkolást vágyaik kielégítésére — azt csak képtelenség elhinni! pedig Ferencz György (16 sz. alatt) azt felelte arra a kérdésre, hogy „miért gyilkoltatok ennyit (27 embert) mikor semmi sem volt náluk?“ — „Azért hogy húsukkal táplálkozhassunk.“

Ha a birvágy lett volna főök, a miért a gyilkosságokat elkövették s csak alárendelt szerepet játszott volna náluk az emberhúsevés vágya: akkor évek során át nem mindig szegény sorsú embereket tettek volna el láb alól.

Aztán hogy követték el a gyilkosságok egy részét? Mialatt a legények hegedültek „s az asszonyok énekeltek, kiabálást vittek végbe, ujjongtak a végből nehogy történetesen a meggyilkoltak kiabálása a községbeli lakosokat föllármázza“, az alatt a férfiak agyonverték őket; mintha bizony az ilyen „cigányvásár“ nem sokkal inkább fölköltötte volna az emberek figyelmét és érdeklődését sem mint egy-két elhangzó jajkiáltás!

El lehet-e képzelni, hogy egész sereg ember — hiszen a vádlottak száma 133 volt — éveken, egyik szerint 3, 4, 6, 8 másik szerint 10, 12 sőt 20 éven keresztül rendszeresen űzze a gyilkosságot és emberevést, lakomákat csapva, lakodalomra összegyülekezve és az asszonyokat is beavatva a dologba sőt a gyermekeket is megtraktálva emberhússal: a nélkül hogy rajtaveszítsenek?

Én nem bírom elképzelni ezt, én ez esetben nem tudom indokolni, kimagyarázni, elhinni az emberhús-evést.

És mivel a főnforgó esetben sem a tárgyi sem az alanyi tényálladék megállapítva egyáltalában nincsen — a mint azt Nátly tisztí ügyész az 1. számú ügyiratban alperesek védelmére szépen kifejtette — ennél fogva én ezeknek a szerencsétlen cigányok legalább nagy részének a kivégzését határozottan törvényes gyilkosságnak, Justiz-Mordnak tartom!

Elismerem: minden jel arra mutat, sőt kétségtelennek mondható, hogy a beismerő vallomásokat nem erőszakkal csikarták ki tőlük: hiszen a kínvallatást még 1768-ban végkép eltiltotta volt Mária Terézia. Azután a vallomási jegyzőkönyvekben benne van, hogy 84 egyén közül botozás alatt vallott 5 férfi, fenyegetés alatt 2, önkéntes vallomást tett 46, a nők közül pedig fenyegetés alatt vallott 2, önként 29. A jegyzőkönyvek őszinteségében — épen azért mert nyíltan ki van mondva bennük, hogy ki vallott fenyegetés vagy botozás alatt és ki önként — a legkisebb okunk sem lehet kételkedni. De a mi fő: a gonosztevőket vizsgáló szék a helyt. tanácshoz 1782. aug. 10-én tett jelentésében az áll, hogy „az ilyenek és jelesen a Mihó András ellen való szigorúbb kínvallatásra engedélyt kérünk, mivel a kínvallatás el levén tiltva, az attól való félelem megszűnt.“

Méltán lehet tehát azt a kérdést intézni hozzám, hogy: miért vádolják hát a vádlottak magukat önként, el nem követett bűnökkel?

A mely kérdésre válaszom: azért, a miért a boszorkány-pörökben akár-hány vádlott önként képtelen dolgok elkövetését ismerte be, pedig jól tudta, hogy kínos halál lesz vallomásának múlthatatlan következménye.

Épen azért mert a jegyzőkönyvek hiteléhez, őszinteségéhez kétség nem fér, érdemes azokat jól szemügyre venni. Ha pedig ezt teszszük, föl kell tűnnie, hogy legtöbb vallomás úgy hasonlít egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz. Pl: a közölt 30 vallomás szerint mindig, éveken keresztül tehát, és kivétel nélkül főve ették az emberhúst és sohasem sülve. A csontokat mindegyik vagy a tűzbe vagy a vízbe dobta vagy pedig a kutyának hányta. Tehát nem azt tették azokkal a mi észszerű, természetes, hogy elássák és ez által könnyű szerrel elrejtsek szem elől, nehogy árulójuk legyen, hanem képzelhetetlen gondatlansággal eldobálták. (A tűzben való elégetés ugyanis nem volt óvatossági rendszabály, mert mit sem ért. Hiszen szabad tűzön rövid idő alatt és könnyű szerrel szó sincs róla, hogy nagyobb emberi csontokat u. m. lábszár-, csipő-, medence-csontokat el lehetne égetni¹, mikor a Siemens-féle halottégető kemenczében is, annak roppant (1000-et meghaladó) hőfoka mellett 1½ órai időt igényel a hullaégetés.)

Szóval olyan mondva-csinált vallomások ezek. Nincs egyéni vonás rajtuk és jól látszik, hogy a kik tették azokat, mind egy közös forrásból merítették tudomásukat.

Ezek a cigányok, több mint valószínű, azért vádolták magukat az általuk el nem követett emberhús-evéssel, mert szuggerálva volt az nekik. Szugeszczióra a nemi kicsapongások, rendetlen életmód, szeszes italokkal való visszaélés és közeli rokonok között való házasság következtében degenerált, ideges cigányok nagyon fogékonyak. Hihetőleg nagy tekintélyű vajdájuk vagy bandájuk vezetője szuggerálta nekik azt. Talán elég volt, ha egy lakoma után azt mondta nekik, hogy: a hús amit ettetek, egy meggyilkolt ember húsa volt. Fontos oka lehetett rá a vajdának, hogy ezt szuggerálja népének, nemcsak az, hogy a fölötte való hatalmát öregbitse, hanem valószínű, hogy őt és több társát csakugyan gyilkosság bűne terhelte. Ezeknek tehát érdekükben állott, hogy a többit, az asszonyokat is bűntársaikká tegyék a szugeszczió révén. Ezek ha egyszer elhitték, hogy emberhúst etettek velük, azután minden húsban emberhúst láttak.

Nem voltak tehát — valószínűleg — mind ártatlanok az elítéltek, de az emberhús-evésben szentül hiszem, hogy valamennyien azok voltak, jóllehet 51-en beismerték azt.

Arra, hogy valakit tárgyi és alanyi tényálladék hiányában, pusztán saját

¹) Egy ember testének máglyán való elpusztításához régen, a hóhér nyilatkozata szerint 2 öl = 16 köbméter fára és még több ágra és szalmára volt szükség. Dr. Hoffmann Eduard: „Lehrbuch Der Gerichtlichen Medicin.“ 1893. Bécs és Lipcse. Urban és Schwarzenberg. 600.

beismerése alapján halálra ítéljenek -- 119 év mulva, 1901-ben is fordúlt elő eset és pedig Ausztriában, a styriai Marburgban.

Az esetet, a Budapesti Napló 1901. június 12-iki száma ekként közölte:

A marburgi emberevő.

— A *Budapesti Napló* tudósítójától. —

Marburg, június 11.

„Egy apa aki megöli és megeszi gyermekét!

A bűntény, amely ma a *marburgi* esküdtszék elé került, ritkítja a párját. És a vádlottat, akit nem menthet sem a tudatlanság, se vallástalanság, se elhanyagolt nevelése, *intelligensek* jellemzi a vádirat. Jól tud irni meg olvasni és az iskolában az összes tantárgyából, a hittanból is jó osztályzatot kapott. Ő maga azt vallja, hogy gyermekkorában sok mesét hallott, meg olvasott szigetlakosokról, akik emberhússal táplálkoznak, a nélkül, hogy valami bajuk esnék.

A vádlottak padján *Bratusa* Ferencz vincellér ül, mellette felesége, *Bratusa* Mária. Az ügyész gyermekgyilkossággal vádolja őket. Meggyilkolt *Johanna* leányuk hét nap mulva tizenkettedik életévét töltötte volna be. A vádlottak Marburg mellett egy kis faluban laknak, ahol házuk és földjük van.

Az 1900. május hónapjában elkövetett bűntény, romantikus módon került napvilágra.

A kis *Johanna*, aki nagyon félt hirtelen természetü atyjától, múlt évi április 16-án játékból odvas gesztenyefában tüzet csinált. Ebből nagy baj támadt, mert apjának és a két szomszédnak a háza majdnem leégett. A kis leány nagyon félt a büntetéstől, elködorgott hazulról, majd a hetedik faluban pásztorleánynak szegődött be egy parasztasszonyhoz. Április 29-én a gazdasszonya a leányt cselédkönyvért küldte haza a falujába; azóta nem látták a kis leányt. Atyja a csendőrségnél bejelentette gyermeke eltűnését, de minden kutatás hiábavaló volt.

1900. június hónapjában *Spielfeldben*, tehát messzi Marburgtól egy már teljesen széteszlott gyermekleány-hullát találtak. A halottkém természetes halált konstataált és így az ismeretlen halottat akadály nélkül eltemették. Az eset híre bejárta a lapokat és *Bratusa* is olvasta. Fölkereste a *spielfeldi* plébánost, leírta eltűnt gyermeke külsejét és esküdözött, hogy a talált holttest ruhái *Johannától* valók. Ki is szolgáltatták neki a kis cók mókot, valamint a halotti bizonyítványt is. De a halott leány nem volt *Bratusa* *Johanna*, hanem egy egészen más leány, akit szintén nem ragadott el természetes halál, hanem *saját édes anyja gyilkolta meg*.

Csak az idén március hónapjában tudta meg egy *spielfeldi* csendőr, hogy *Holz* Teréz vincellérnő tizéves *Alojzia* leánya nem szolgál idegen helyen,

hanem nyom nélkül veszett el. Többszörösen vallatta az anyját, ki is sok tagadás után beösmerte, hogy a *Spielfeldben* talált halott az ő leánya volt. Bevallotta, hogy a gyermeket, aki neki terhére volt és akit az apa gyűlölt, kitzasztotta az erdőbe, hogy *éhen haljon*. Ebből egy külön bűnpör keletkezett.

De most a *marburgi* csendőrség kezdte kutatni: hol is lehet hát *Bratusa* János¹ leánya?! A csendőrnek, akit *Holz* Alojzia ruhájáért küldtek *Bratusáékhoz* feltűnt a férfi viselkedése. Följelentésére a bírósághoz idézték *Bratusa* Jánost² és házkutatást rendeltek el nála. Ez alkalommal egy elrejtett ládában megtalálták a kis Johanna ruháit: a fehér alsószoknya véres volt.

— Hol van Johanna? — kérdezte a csendőr a megrémült embertől. *Bratusa* reszketni kezdett, székre rogyott és mindent bevallott.

Ime, *Bratusa* János³ vallomása:

— Május 11-én az erdőben fát szedtem és egyszer csak megláttam a leányt: *megfogyva és félig agyonéhezve* guggolt a földön. Rákiáltottam. Erre felugrott, futni kezdett, de *négy lépés után erőltlenül lerogyott*. Oda siettem, magamhoz vontam és *vagy négy percig tartottam összeszorítva a torkát*, amíg el nem állt a lélekezete. Ez délután történt. Este hazahoztam a halottat és a feleségemmel nagy tüzet rakattam a kemenczében. A testet részben *kenyérkéssel, részben fejszével szétdaraboltam*, a húsdarabokat egyenként a kemenczébe dobtam. *Egyszerre nagyon éhes lettem, a mikor a sült hús szaga orromat megütötte*. Eszembe jutottak a mesék is, amiket gyermekkoromban hallottam. *Levágtam egy jókora darabot a megsült felsőcombból és megettem*. Előbb tányérra tettem, — és nem tudom, evett-e belőle a feleségem is?

Bratusa Mária tagadja, hogy része volna a gyilkosságban, de beismeri, hogy a *szétdarabolásnál segédkezett* és hogy ő tartotta a holttestet.“

Az esküdtszék június 12-én kimondván a bűnösséget *Bratusa* Ferencz kötél által való halálra és felesége 3 évi súlyos börtönre ítéltetett. Büntetése, az 1901. augusztus 22-én 12369 sz. a. kelt cs. kir. legfelső ítélő és semmitőszéki kegyelmi határozattal életfogytig tartó súlyos börtönre lett változtatva.

Tehát ebben az esetben is halálbüntetés mondatott ki beismerés alapján, tárgyi és alanyi tényálladék megállapítása nélkül!

Mi nyújt biztosítékot arra nézve, hogy a beismerésnek valóság az alapja? Akár alapúl pedig az a beismerés valóságon, akár nem: annak az állítólagos vagy tényleges besztiállításnak az elkövetője nem lehet normális, épeszü ember ez a meggyőződés, akármit állított légyen az orvos-szakértői vélemény! Mert jól tudjuk, hogy milyen keveset lehet adni azokra a rövid idejű és fölületes megfigyelésekre alapított szakértői véleményekre. Keveset lehet adni pedig egyfelől azért, mivel a törvényszéki orvos nem elmeorvos. Hatnyolcz heti tanfolyamon nem lehet az elmekórtanból speciálistává képezni

1) 2) 3) Ferencz nem János.

senkit. Már pedig ennyi idő alatt képezik ki nálunk és Ausztriában is a törvényszéki orvosokat elmeorvosokká. Másfelől a törvényszéki fogházakban a kétes elmeállapotú egyének megfigyelése nem elég folytonos, csak a nappalra szorítkozik, nem elég beható, hiányos, sokszor fölületes. Csak az arra a célra szolgáló megfigyelő intézetben, elmeorvosok által végzett megfigyelésekre alapított szakértői vélemény lehet mérvadó a beszámíthatóság eldöntésénél.

(Ilyen megfigyelő s egyszersmind rabok számára való elmeorvosító még¹ egy-két intézetnek esetleg fegyintézetek mellett leendő felállítása különös akadályba nem ütköznék és rendkívül szükséges volna.)

Ezen — 1901. nyarán írt — cikkünkben egész határozottsággal kimondott abbéli véleményünket, hogy a Bratusa beismerése teljesen megbizhatatlan: az utóbb bekövetkezett események igazolták.

Ugyanis a Magyar Estilap 1903. szept. 1-én megjelent száma hírt hozott az állítólag meggyilkolt Bratusa Johannáról, közölvén hogy megkerült. A lányt szembesítették anyjával, kit a gyilkosságban való bűnrészesség miatt elítélték volt. Az öreg asszony az első pillanatban fölismerte gyermekét, megölelte és össze-vissza csókolta.

Ugyancsak a Magyar Estilap 1904. márczius 7-iki számában erről az esetről a következő további közlemény jelent meg:

„Az emberevő. Megemlékeztünk már arról, hogy 1900. évi április 16-ikán eltűnt egy *Bratuscha* Johanna nevű 12 éves leány Prassdorf osztrák falucskából. Atyja a csendőrségnél az eltűnésről jelentést tett. Nemsokára ezután az apa megtudta, hogy Spielfeldben egy ismeretlen leány holttestét találták meg. Bratuscha a helyszínére ment és a holttesten levő ruháról a holttestben

¹⁾ Budapesten létezik ugyanis egy a kir. orsz. gyűjtőfogházzal némi kapcsolatban létesített intézet, melynek neve: „Igazságügyi országos megfigyelő és elmeorvosító intézet,“ a melybe fölvételnek:

1.) kétes elmeállapotú előzetesen letartóztatottak és vizsg. foglyok, elmeállapotuk megfigyelése végett;

2.) kétes elmeállapotú szabadlábon levő terheltek, ha elmeállapotuk megfigyelése másképp meg nem történhetik;

3.) oly jogerejűleg szabadságvesztés büntetésre ítélték és javítóintézeti növendékek, a kiken az elmebetegség jelenségei vagy egyéb speciális elbánást igénylő izgatottsági tünetek (pl: gyakori epilepsiás, hiszteriás rohamok mutatkoznak, gyógyítás, illetőleg ápolás végett);

4.) kivételesen gyógyítás illetőleg ápolás végett oly elmebetegek, a kik már a bűncselekmény elkövetése idejében elmebetegek voltak s közveszélyességük miatt elmeorvosintézeti elhelyeztetésük szükséges.

Ezen intézet szakszerű vezetésével egy speciálista egyetemi tanár van megbízva és melléje egy segéd rendelve. A betegek testi gyógykezelését a gyűjtőfogházi orvos végzi. Az intézetet a gyűjtőfogház igazgatósága kezeli. Az igazgatóság és a megfigyelő és elmeorvosító intézet vezetője között egymásmellé rendeltségi viszony áll fenn.

saját leányára ismert. Azt is elmondta, hogy ő vette a ruha szövetét, otthon is van még ilyen szövet a lakásán. Néhány nappal később a csendőrség rájött, hogy egy Hoh Teréz nevű nő 9 éves leánya is eltűnt. Kiderült az is, hogy a holttest, amit Bratuscha a saját leányáéneknak mondott, Hoh Teréz leányának holtteste és hogy Hoh Teréz maga ölte meg a leányát. Bratuschát, aki leányával mindig rendkívül durván bánt, most a csendőrség vallatóra fogta, mire beismerte, hogy ő ölte meg a leányát, holttestét felesége segítségével darabokra vágta és a kályhában elégette, több darabot azonban meg is evett a húsból. Ezt a vallomást Bratuscha megismételte a járásbiróságnál, a vizsgálóbíró előtt, az esküdszéki tárgyaláson és elítéltetése után is. Bratuscha felesége eleinte beismerte az elégetésben való részességet, azután tagadta, majd ismét megismételte. Bratuschát halálra ítélték, de királyi kegyelemmel a büntetést életfogytig tartó fegyházra változtatták át. Feleségét három évi börtönre ítélték.

1903-ban, véletlen folytán, egy börtönben megtalálták az eltűnt Bratuscha Johannát, akit lopás miatt ítélték el és akinek azonosságát kétséget kizáró módon konstatálták. Bratuscha az új tárgyaláson azzal állott elő, hogy a vallomást kicsikarták tőle és a beismerést azután nem akarta többé visszavonni. A beismerő vallomás magyarázata abszolúte hiányzik.¹ A most már felmentett és szabadon bocsátott Bratuschát az orvosszakértők teljesen épelméjűnek mondják²

Tehát az „ügynevezett“ orvos-szakértők véleménye megbízhatóság tekintetében egy húron pendül a Bratuscha vallomásával!

¹) Dehogy hiányzik!

²) Érdekes hogy Bratuscha védő ügyvédje hozzá intézett kérdésünkre 1901. máj. 22-én és jul. 8-án adott válaszában szintén azt állította, hogy védencze teljesen ép elméjű!

HATODIK RÉSZ: TÖREDÉKEK.

I.

A zenggi fonóház.

Horvátország Zengg nevű városában II. József császár idejében fonóház vagyis női fenyítő- és dolgozóház létezett, a mint az kitetszik az alábbi adatokból.

Erre vonatkozó több adatot, minden utánjárásunk daczára sem sikerült összegyűjtenünk. A zenggi városi tanácsnak, a melytől szintén kértünk útbaigazítást: tudomása sincs arról, hogy ott valaha fonóház létezett volna.

Be kell érniünk tehát az itt következő néhány adattal:

1. A Károlyvárosban székelő horvát határőrvidéki főhadparancsnokság 1786. szept. 20-án az udv. hadi tanácshoz azon jelentést teszi,¹ hogy „egy fehérszemélyeknek való fenyítő-házra ottan szükség volna, a kiknek foglalkoztatására most alkalom kínálkozik az által, hogy Olella József zenggi kötélverő-mester ottan vitorlavászon-gyárat szándékozik föllállítani; ha innen szükséges segélyben részesülni fog.

A főhadparancsnokság tehát fölterjeszti az egy kötélverő-lakás létesítéséről kiállított költségvetést és tervet, a vitorlavászon-gyárra és a fonásra alkalmazandó 50 fehérszemély számára való dolgozóházra vonatkozó bizottsági határozattal együtt.“

Ezen fölterjesztés ellátása:

„Ezt a kötélverő-mestert a város vagy a határőrvidék jövedelméből segélyezni kell, a terv és költségvetés kiadatik a hadmérnöki hivatalnak nemkülönben meghallgattatik az élelmezési hivatal is fölvilágosítás végett.

Ha e mellett a vezénylő tábornok a vitorlavászon-gyár és fenyítőház számára megvásárlandó Vudragovich-féle háznak az előnyéről meg van győződve, az, valamint az 500 frt. előleg az első kezdetre és a gyártmány terjesztésére engedélyeztetik, és mihelyt a fenyítőház és a szövőszékek létesülhetnek, jelentést kell tenni, hogy a rabnők száma oda rendelhető legyen.

¹) Cs. és kir. hadi levéltár. B. No 3054/1786.

Végül a főlügyelővel (Zuchtmeister) és az ő két szolgájával való alkuváskor némi megtakarítást meg kell kísérteni és utána kell járni, hogy a főlügyeleltre egy tanácstagot csekélyebb douceur mellett lehetne-e választani.“

Bécsben, 1786. október 13-án.

2. A károlyvárosi főhadparancsnokság 1786. december 9-én előterjeszti¹ az október 13-án 3054. sz. a. kelt parancsra a fenyítő- és dolgozóháznak Zenggen javaslatba hozott Raphael-féle házra vonatkozó tervet és költségvetést.

Elintézés :

99.

A zenggi fonóház romja.

A főhadmérnöki hivatalnak a terv és költségvetés a kísérő jelentéssel együtt kiadatik.

Bécsben 1786. december 30-án.

3. A horvátországi vezénylő tábornok De Vins altábornagy Bécsben 1787. február 16-án, a 3796. sz. a. kelt iktatmány folytán jelenti,² hogy

„A vitorlavászon-gyár-vezető Olella kötélverő-mester elegendő len-készlettel el van látva arra, hogy az odaszánt 50 rabnő foglalkoztatható legyen, avval a kéréssel, hogy az ilyen rabnők idejében oda szállíttassanak és azoknak

¹) Cs. kir. hadi levéltár B. N° 3796/1786.

²) Cs. kir. hadi levéltár B. N° 418/1787.

Zenggre való megérkezéséről a zenggi katonai parancsnokság további tudósítása végett ő a jelentéstevő értesíttessék; azon hozzáadással, hogy az erre vonatkozó jelentés az ideigl. horvát főhadparancsnokság részéről pótlólag meg fog tétetni.“

Elintézés:

„A Magyar-Erdélyországi udv. kancellária ezen jelentés tartalmáról értesítetik és megkerestetik, hogy a Tallóson és Szegeden létező ilyes fehérszemélyekből 50 főt Zenggre az ottani fonóházába engedjen át és azoknak a katonaságnak leendő átadása végett a szükségeseket mielőbb tegye meg és a tett intézkedésekről ide értesítést küldjön, hogy azoknak átvétele végett a szükségesek megtehetőek legyenek, miről egyelőre De Vins altábornagy is értesítetik.“

Bécs 1787. február 24-én.

4. Az udv. hadi tanács a hadmérnöki hiv. által megvizsgált tervet és költségvetést az udv. hadi számvevőség észrevételeivel 1787. február 24-én¹ közli a horvát határőrvidéki főhadparancsnoksággal a végett, hogy a zenggi hadparancsnokságnak adja ki azon utasítással, hogy a tervre nézve a szerkezetet illetőleg nem forog ugyan fönn semmi megjegyzés, ellenben a mi az építkezésnél még megtakarítandó költség tekintetében a pénzkezelést illeti, arra nézve az udv. hadi számvevőség észrevételei szemelött tartandók.

5. Az udv. hadi tanács 1787. február 24-én átirta az udv. kancelláriához² mondván, hogy Zenggen egy fonóházat fognak létesíteni, a melyben 50-ig terjedő számú munkára vezényelt nőszemélyt lehet majd foglalkoztatni és ez a fonóház közelebről létesülni fog, az ott lakó Olella kötélverő-mester vitorlavászon-gyárat is fog fölállítani, a melyben hasonlóképp bizonyos számú ilyes nőszemélynek elegendő munkát lehet majd szerezni. Mivel a tallósi fenyítőháznak Szegedre való áthelyezésével 16 elítélt nőszemély ottan visszamaradt és Temesvárt szintén létezik néhány olyas nőszemély, a kik mindkét helyen a provinciális törvényhatóság alatt állanak; ennél fogva megkeresi a magyar-erdélyországi udv. kancelláriát, hogy az említett két helyről 50 afféle nőszemélyt, a mennyiben azok ottan nélkülözhetőek, Zenggre az ott létesítendő fonóházba engedjen át.

6. Ebben az ügyben az udv. kancellária márczius 1-én fölterjesztést tett a császárhoz, a császár pedig — II. József — erre a következő kézirattal válaszolt:³

„Zengget jól ismerem, az utóbbi években láttam. Női fenyítőháznak ottan való létesítése még nem történt meg; ez a hely nagyon kevésbé is esik kézügyben: elhatározásom mellett maradok hát, hogy úgy a Tallóson, nem tudom miért visszamaradt asszonyok, valamint a Temesvárt levők, Szegedre gyűj-

¹⁾ Cs. kir. hadi levéltár. B. No. 419/1787.

²⁾ O. l. udv. kancz. 2313/1787.

³⁾ O. l. udv. kancz. 2475/1787.

tessenek össze, és az előszabott módon bánjanak velük: a mi az udv. hadi tanácsnak tudtára adandó.“

7. Az udv. hadi tanács által a horv. határőrvidék vezénylő tábornokához (Commandirender General) 1786. márczius 19-én intézett rendelet:¹

„Február 16-án ide tett azon előterjesztése alkalmából, hogy a Zenggen létesíteni elhatározott fonó- és fenyítő-ház a jelen márczius hó közepéig teljesen kész állapotba fog jutni, a magyar-erdélyországi udv. kancellária azonnal

100.

A zenggi fonóház romja.

megkerestetett intézkedés végett az iránt, hogy azokból a fehérnépekből, a kik részint a tallósi fenyítőházban visszamaradtak, részint Temesvárt őriztetnek, 50 az említett Zengznek az ott megindítandó vitorlavászon-gyár támogatására átengedtessek; Az említett udv. kancellária azonban kinyilvánította, hogy Ő Felsége

¹) Cs. kir. hadi levéltár B. N°. 730/1787.

ezen javaslatot nem hagyta helyben, hanem jónak látta elrendelni, hogy az elítélt fehérszeműek Tallósról és Temesvárról Szegedre — — szállíttassanak; E felől Ő Főlségének azon további előterjesztés tételét, hogy a szükséges vitorlavászonnak tervbe vett, Zengg városra nézve nagyon hasznos és egyszerűs mind az eddig az országból kiment pénzt benső forgalomban megtartandó gyártása, a munkához szükséges kéz hiányában teljesen megakadna; Ő Főlsége azonban az udv. hadi tanácsnak is kiméltóztatott jelenteni, hogy mivel Tallós és Temesvár Zenggtől igen távol van, csak azok a fehérszeműek viendők jövőre Zenggre, kik magában a horvát határőrvidéken ítéltetnek el fenyítőház-büntetésre.

A mi Czimmel a végből közöltetik, hogy egyelőre a vitorlavászon-gyárban másutt meghatározandó módon, és egyébiránt talán fizetett fonónőkkel gondoskodják segítségről, jövőre azonban rajta legyen, hogy az ott való horvát határőrvidéki ezredeknél ilyen fenyítőházi munkára ítéendő fehérszeműek büntetésük kiállása végett az említett Zenggre küldessenek.“

8. Az udv. kancellária által 1787. márczius 29-én 3473. sz. a. a helytartótanácsához intézett leirat:

„Az udv. hadi tanács által ide érkezett nyilatkozat szerint Ő Főlsége az ő előterjesztésére el méltóztatott határozni, hogy miután Tallós és Temesvár Zenggtől igen távol van, azok a fehérszeműek, a kik a horvát határszélen fenyítőházzal való büntetésre ítéltetnek, jövőre Zenggre az ott levő fonóházba szállítandók.

A m. k. helyt. t.-nak ennél fogva a Szegedre szállítandó nőrabok végett f. hó 5-én 2369. sz. a. innen már megadott utasítás pótlásául megjegyeztetik, hogy ha Zágráb megyében egy vagy más fehérszemű talán fenyítőház-büntetésre ítéltetnék, a Szegedre való távolabbi szállítás kikerülésére, annak a zenggi fonóházba küldése végett a horvát főhadparancsnoksággal lépjen érintkezésbe.“

9. A zágrábi cs. és kir. hadtestparancsnokság levéltárában a szóbanlevő fonóházat érdeklő iratok nem léteznek. A tárgymutatókban azonban a következő ide vonatkozó följegyzések találtattak:

1786-ból: Egy fenyítőház létesítése, tárgyalások, terv és költségvetés.

1787-ből: Egy fenyítő- és fonóház létesítése és idevágó ügyek, terv és költségvetés.

Pénzelőleg a házvételre.

Fölügyelő állásokra való folyamodványok.

1788-ból: A dolg.-ház építésének számadásai.

További adatok.

A fönnebbi részleteket miután öszszegyűjtöttük, közöltük Zengg város tanácsával oly kéréssel, hogy azokat fölhasználva újabb kutatásokat tegyen.

1) O. I. udv. udv. kancz. 15020/1787.

Ebbeli megkeresésünkre azután 1904. márczius 30-án megküldte a következő közleményt, melynek szerzője Magdič Milo ur, zenggi lakos.

„A mint a József-út 1779-ben Károlyváros és Zengg között elkészült, új útát-módot kerestek, hogy Zengg tönkrement kereskedelme ismét lendületet nyerjen. Így a többi közt már 1783-ban hozzá láttak egy vitorlavászon- és hajókötel-gyár létesítéséhez. Miután 1786-ban az ilyen gyár létesítésére vonatkozó ajánlatot a károlyvárosi őhadparancsnokság is pártolta, II. József császár helybenhagyta azt és így 1787-ben Zenggen, az Ankonából, a pápai birodalomból oda telepedett Olella József nevű kötélverő-mester az udv. hadi tanács csekély 500 frtnyi segélyével a nemes Raffael-család házában, a Szt. Márton kápolna fölött, egy kis vitorlavászon- és hajókötel-gyárat létesített, a melyre egy tanácsbeli ülnök ügyelt föl.

Mivel ebben a gyárban határőrvidéki egyéneket is alkalmaztak, a zágrábi főhadparancsnokság 1787. április 27-én elrendelte, hogy az egyének innen való keresetének egy része vonassék le és az odatartozó házaknak vagy a kincstári tartozások törlesztésére vagy pedig olyanok nem léteben más hasznos czélokra szolgáltatassék ki, a mi minden más munkánál is szem előtt tartandó.

A rabokat ellenben erre a munkára Zenggre, valamint a börtönökben levő asszonyokat oda a fonóházba hivatalból kell küldeni. Ebből az intézkedésből kitünik tehát, hogy a zenggi tanács ebből a gyárból dologtalan és erkölcsi tekintetben gyanus személyek, úgy férfiak mint nők számára, olyan fenyítő- és dolgozóház-félét alakított. És így az ekként alapított zenggi vitorlavászon- és hajókötel-gyár volt az első állami büntető intézet Horvátországban, a melyben férfi és női rabokat munkával foglalkoztattak.

A gyári üzem nagyon lassan haladt. Így pl. az első 8 hónapban csak 5 vég vitorlavászon készült, hajókötelet meg épen nem tudtak előállítani, mert nem volt kenderük. Miután a készített vitorlavászon sem volt megfelelő, a munkásokat el kellett bocsátani.

Erre fonó- és szövőnöket hoztak Vinodolból, (Weinthal) hogy a zenggi kikötő hajóhadát, a mely 2 három árboczos hadi hajóból u. n. Schebeckből¹ és 1 ágyúsjakából (Lancea-Canonica) állott, a szükséges vitorlavászonnal lássák el. A gyárnak akkor csak 6 szövőszéke volt és gyártmányainak silány minőségénél fogva külső kelendősegre nem számíthatott.

Így tehát nem maradt egyéb hátra mint változtatni az üzletvezetésen. Erre a vállalkozó Marosi őrmestert szemelték ki. Amint ő a gyár üzemét kezébe vette, már az első általa készített vitorlavászon-minta bemutatásakor kitünt, hogy az az olyan fajta trieszti gyártmányt jóval fölülmulja és hogy Marosi alkalmas arra, hogy a vitorlavászon-készítésnek lendületet adjon, ha a

¹) Ez a vízi jármű egy a Középtengeren használatos hosszú és keskeny hadi hajó volt. Három, kissé előrehajolt és háromszögű vitorlával ellátott árbocza volt és 12—14 ágyúval volt felszerelve.

fonal javíttatik és a szükséglet földözésére való anyag magában a katonai határőrvidéken lesz termelhető.

Marosit tehát a gyár igazgatójává nevezték ki, a ki most a gyárat katonai köpenyegnek való csinvat készítésére is berendezte. A károlyvárosi katonai határőrvidéki határőrököt kender- és lentermelésre szólították föl és az ahhoz szükséges kendermagot köztük kiosztották. Már 1794-ben 262 rőf csinvatot, 1933 rőf vásznat és 9623 rőf vitorlavásznat szállítottak, a mint az Marosi gyárigazgatónak a zágrábi főhadparancsnokság levéltárában levő 1795. július 30-án kelt jelentéséből kitünik.

Miután az anyag átvétele nehézségbe ütközött, ezt a vállalatot azután átadták a határőrvidéknek, a XVIII-ik század végén azonban a rossz termés miatt bekövetkezett anyagihiány folytán egészen meg kellett azt szüntetni.⁴

II.

A dalmátszigetekre való deportáció eszméje

1817-ben merült föl, de nem valósult meg. Az udv. kancz. hozta június 13-án kelt előterjesztésében javaslatba, Krassómegyének rablóktól való megtisztítása végett, ajánlván, hogy azon rablók családjai deportáltassanak. Az uralkodó október 1-én kelt válaszában elrendelte, hogy az udv. kancz. erről értekezék a központi udv. szervező bizottsággal s értekezése eredményét, legfelsőbb határozathozatalra a saját véleményével együtt terjeszse föl.¹

Az udv. kancz.-nak a szervező bizottsághoz ez ügyben október 3-án 12320. sz. a. intézett átíratából kitünik, hogy a szóban levő eszme évekkel azelőtt merült volt föl, a rablások Krassómegyében hova-tovább mind inkább elhatalmasodván és az ellene alkalmazásba vett eszközök eredménytelenek maradván.

A közp. udv. szervező bizottság 1818. június 4-én azt válaszolta² a magy. udv. kancz. átíratára hogy:

„a zárai, spalatói és ragusai kerületi tisztség véleménye szerint a javasolt deportáció nem vihető keresztül mert

1. azon szigetek természeténél fogva merő lehetetlenség a deportáltaknak ottan megélni, őket kellő fölügyelet alatt tartani és az ők javulását elérni;

2. élelmüket, a mi nélkül a jelenlegi lakosok is gyakran szükölködnek, csak hosszú idő múlva szerezhetnék meg, mivel azon szigetekeken azt a munkát, (a földművelést) a mihez ezek a rablócsaládok némileg még is értenek, alig folytatják; a halászat, szőlő- és olajtermelés pedig előttük ismeretlen.

3. A rájuk való fölügyelet nagyon nehéz volna, mivel részint épen nem létezik, részint elégtelen katonai és polgári hatalom van ottan;

¹) O. I. udv. kancz. 12320/1817.

²) O. I. udv. kancz. 7422/1818.

4. A lelkészek általában igen el vannak maradva arra, hogy a jövények erkölcsének javítására befolyátnának.

Különben a közp. udv. szervező bizottság melléli a cs. kir. rendőri udv. kormányshoz 1817. december 19-én arra a kérdésre intézett átiratának másolatát, hogy vajjon valamelyik dalmát sziget jelesen Lissa nem volna-e alkalmas a lombard-velencei királyságból eltávolítandó büntetettek és más veszedelmes emberek őrzésére? Ez az értesítés még körülményesebben kifejti az ilyen javaslat keresztülvitelének lehetetlenségét.

A deportáció eszméjét úgy tetszik azoktól az államoktól vették át, amelyeknek e célra távol eső gyarmataik vannak.

Nem szorul különös bizonyításra, hogy Dalmácia részint közelségénél részint más körülményeinél fogva nem tekinthető az osztrák állam gyarmatának.

Minden büntető intézetnek csak két általános és evvel a deportációval elérendő célja lehet: biztos őrizet és javítás.

Ha csupán az első célról volna szó és a magyar udv. kancz. talán abban a nézetben volna, hogy Dalmátországban valamelyik lakatlan sziklaszigetén egészen a magyar királyság költségén egy fogház létesíttessék és tartassék fenn, mert elkülönített s a tengertől körülvevő helyzete a büntetettek szökését megnehezítené, akkor a fölött esetleg további tárgyalásokba lehetne bocsátkozni.

Ha azonban, a mint látszik, arról van szó, hogy ezeket a büntetetteket egy dalmát szigetre (a dalmát szigetek a mennyiben művelhetők egyáltalában lakva is vannak) oda telepítsék, a többi lakosokkal összeelegyelítsék és az által őket tevékeny és rendes élethez szoktassák, akkor az ellen mindazon nézeteket érvényesíteni kell, a melyeket a dalmát kormányshoz mindkét jelentésében alaposan kifejtett.

Ha mindazonáltal Magyarországból büntetetteket oda akarnának áthelyezni, úgy az által csak a birodalom egyik tartományát szabadítanak meg egy veszélyes bajtól és azt egy másikba telepítenék át, a mi ellen azonban Ő Főlségének minden legtávolabb eső tartományát is egyenlő szeretettel fölölő gondossága tiltakoznék.

Az udv. kancz. ezen átirat vétele után nem erőltette a dolgot s az uralkodó a jelentéseket egyszerűen tudomásul vette. Evvel abban is maradt az egész.

¹⁾ A deportáció ideáját Kollonics bibornok vetette föl először 1672-ben, ajánlván, hogy az Árvamegyében s a közeli vidékeken elfogott néhány száz kuruczot büntetésül Malta szigetére küldjék. A likavai foglyokat s az árvaiakból 70-et csakugyan gályarabságra ítélték s a német tiszteket utasították, hogy a foglyok átadása iránt Kollonichhoz forduljanak.

Szilágyi Sándor: „A Magyar Nemzet Története.“ VII. k. 316.

III.

A pesti dolgozóház terve.

A dolgozó-ház bizonyos tekintetben a preventív s ennélfogva a rendőri intézmények közé sorozandó, de mint javító-intézet egyszersmind a büntető jogszolgáltatás körébe is tartozik s ennélfogva ezen mű keretébe is beilleszthető.

Kivonatossan közöljük tehát a helyt. t.-nak a szegedi f.-ház ügyével kapcsolatosan egy dolgozó-ház létesítése tárgyában az udv. kancz.-hoz 1804. április 7-én intézett fölterjesztését:¹

„A dolg. ház hasznos és szükséges voltát mind Pest városa mind a helyt. t. 1792. november 9-én 25740 valamint 1793. márczius 5-én 4891 sz. a. tett fölterjesztésében alázattal kifejezte, erre azonban Szt. Fölséged 1797. január 13-án 84. sz. a. kelt kegyelmesen kibocsátott rendeletével ezen ügyet a háború végéig elhalasztotta, — — 1797. december 28-án 13505. sz. a. kiadott rendeletével pedig megparancsolta, hogy a Pesten létesítendő dolg.-ház javaslatát újból tárgyalás alá kell venni és ez ügyben véleményes jelentést kell tenni. — — Ezen kegyelmes rendelet azonban eddig nem teljesített, mivel a pesti városi tanács által az iránt megkeresett alsó-ausztriai kormány, a még mind munkában levő hasonló ház tervének közlését megigérte, de mostanig nem teljesítette.“

Pest sz. kir. város lakóihoz egy nyilv. dolg.-háznak közadakozásból leendő alapítása érdekében — valószínűleg — 1807-ben kibocsátott fölhívásban² azt olvassuk hogy :

„Egy népes város legüdvösebb intézményei közé tartozik elvitázhatlanul a dolg.-ház, melyben nemcsak a munkátlanok foglalkoztattnak dologgal, hanem a dologkerülők is kényszer útján munkára szoríthatók, egy ilyen jótékony intézet hatása a lakosok minden osztályára kiterjed, és azokra is, kik ezen házban megjavítandók.

Csak ilyen intézet segítségével képes a közigazgatás az annyira terhes kártékony, sőt sok esetben veszélyes utczai koldulást megszüntetni és a munkátlan embereknek a henyélésből és lopásból eredő pajkosságát megelőzni és czélszerű egészséges rendet behozni és fönntartani; ami a cselédek elharpozó fényűzése, élvvágya, dologkerülése és zabolátlansága mellett napról-napra sürgősebbé válik.

Csak ilyen intézettel kapcsolatban nyerhetnek a közbiztonságra, az ipar előmozdítására, a munkabér önkényes megszabásának mérséklésére és sok más hasznos célra törekvő rendszabályok erőt és hatályt.“

¹) O. I. 3884/1804.

²) O. I. 22092/1807.

A dolg.-ház létesítésének eszméjével a városi hatóság komolyan foglalkozott azután is. Kitűnik ez az 1810. márczius 8-án a helyt. t.-hoz intézett és ezen mű I. kötetének 508. lapján közölt fölterjesztéséből, melylyel bemutatta a dolg.-házra vonatkozó terveket és javaslatot tett a fönntartási költségekre nézve.

De azért csak évtizedek múlva valósult meg az eszme!¹ Mert a „Pesti Kényszerítő Dologház“ 1843. január 16-án nyílt meg.² Megszűnt 1881. június 1-én,³ miután az új rendőri törvény (a kihágásokról szóló 1879: XL. t. cz.), a mely 1880. szept. 1-én lépett életbe, a koldulást és csavargást kihágássá minősítette ugyan, de annak büntetéséül nem dolgozóházat állapított meg — több európai állam törvényeinek mintájára — hanem két hónapig terjedhető elzárást.

Ez a dolg.-ház kezdetben nem tudjuk, hogy hol volt? Azt tudjuk róla, hogy csak 60 férőhely volt benne. Idővel szűknek bizonyulván megvették számára a Kerepesi-út és Vas-utczának a Rókuskórház felől való sarkán levő Kubinyi-féle egy emeletes házat, a mely háznak nagy része ma a kórház céljaira használtatik.

Onnan 1874-ben átköltöztették a „Vásártéren“ — a mai Kún-utczában, illetőleg a Kún- és Alföldi-utcza sarkán — erre a célra 480 férőhelylyel újonnan emelt épületbe, a mely akkor monumentális épületszámba ment. Ez a két emeletes és keresztalakú, közepén világító toronnyal ellátott épület 158000 frtba került.⁴ Jelenleg a „Székes Fővárosi Dunabalparti Fiók-Kórház“ van benne elhelyezve.

A főváros a megszüntetett dolgozóház alapját, a hagyományozók és adakozók intencziójára való tekintettel egy „Szeretetház“ létesítésére és fönntartására fordította, melynek célja anyagilag és erkölcsileg elhagyatott gyermekeknek a megmentése és fölnevelése.

Ez az intézet működését 1888. május 8-án kezdte meg a II. ker. Nagy-Rókus (Lövőház-utcza) 36. sz. a. levő bérházban, melyet a főváros utóbb 78.000 frton megvásárolt és a mely 9602 □ ölnyi területével ma is erre a célra szolgál. 50 gyermek befogadására van berendezve.⁵

¹) A pesti dolg.-ház szabályzata s a tisztviselői részére megállapított utasítások az O. I.-ban a 20969 és 28144./1832 sz. a. található meg.

²) Ifj. Dombóváry Géza: „Fenyítő Eljárás És Büntető Rendszer Pestmegyében A XIX. Század Első Felében.“ Bpest. 1906. Rényi Károly kiadása. 341.

³) Dr. Toldy László székesfővárosi főlevéltárnok szives közlése szerint.

⁴) A „Vasárnapi Ujság“ 1875 évfolyamában: A budapesti új dologház. 537.

⁵) Szöts András: „Bpest Főváros Emberbaráti Tan- És Nevelőintézeteinek Ismertetése.“ Bpest 1899. Pesti könyvnyomda részv. társ. 39. és 40.

IV.

Boszorkánypörök.

A.

A deési boszorkányok.

A boszorkánypörökre vonatkozólag Kádár József deési áll. polgári leányiskolai igazgató az ottan való régi városi jegyzőkönyvekből érdekes adatokat gyűjtött össze. Miután ezek az adatok napvilágot még nem láttak, a nevezett igazgató beleegyezésével közrebocsátjuk őket, keletkezésük sorrendjében.

1.

1723. Sept. 24.

Deésvárosa törvényszékének boszorkányság czíme alatt folyó keresetbeli ítélete:

„Deliberatum. Az Incta Szaniszló Borbára ellen az actornak ő kegyelmének documentumiban felesen fatealnak boszorkánysággal véghez vitt sok rendbeli cselekedeteiről; mégis ex superabundanti ha azon fatensek közzül leg alább heten a' fejére esküsznek: tüzzel meg egettessék; ha pedig heten réa nem esküsznek; vízben próbáltassék meg, és ha a' vízben le_mégyen, és vizet hoz ki a' szájában, simpliciterabsolvaltassék; ha vizet nem hoz, ugysis meghallyon. Mig pedig rea esküsznek, vagy megpróbáltatik, addig Hadnagy uram szoross detensioban tartassa.“

Deésváros azon évi jegyző könyvének 89. száma alatt: miután senki fejére meg nem eskütt, meg próbáltatott, s több versenis vizet hozván ki a' szájában feloldatott etc.“

2.

1726. Sept. 20,

Deésvárosának tanácsa, mint törvényszék előtt Szaniszló Borbára Pap Györgyné ellen boszorkányságért folyt perében való fölperesi követelés és ítélet:

„Anno 1726 die 20 Sept. Sedria celebrata. Causa continuata Generosi domini Josephi Lócsei Ductoris primarii nobilis oppidi Dees, ratione officii ductoratus ut A. penes exmissionem contra et adversus nobilem feminam Barbaram Szaniszló, consortem nobilis Georgii Pap de Dees, uti Inctam, Et pro actore procurator nobilis Michael Zabolai de Dees ect. etc. Actor exhibet literas inquisitorias ad perlegenedum, Incta ipsa mox verbis in quibusdam se excusat. Actor concludit: Exhébitionbol szemmel látott fatensek importályák nyilván

való boszorkányságát az Inek (Incta¹ ő kegyelmének) 1. Hogy nappal az tisztátalan göröngyi béka rá támadván egy személyre az uczában az Inék kertiből ki jövén, különben meg nem szabadulhatott mindaddig, míg azon béka az Inek elő ruhája alá benem ment. 2. Mind az ura fátéallyja az Inek, hogy nyilván való boszorkány. 3. nyilván való ártalmas boszorkányságát és ártalmas cselekedetét, sokakat meg vesztvén, és nyomorékokká tevén, nyilván importályák, hogy tulajdon az Itől nem mástól eset meg vesztetések, és nyomorékká való tétetések. 4. az Inék maga szájából hallották, hogy sokakat megfenyegetett, mely fenyegetődzése után is mindenkinek külön nyavalája esett. 5. ugyan subinferályák az fatensek szemmellátott dolgát, hogy Inek háza előtt levő eperjének ágain, s tetején ökrök tánczoltanak, mellyek is fővel le ereszkedvén az Inek házának pitvara eleiben, s ajtajában, asszonyokká váltanak. 6. ördögökkel való tarsulkodását is subinferályák az fatensek, hogy szemekkel látták az lüderczet házához be menni az Inek, mely fatensek szavait is édes leányának önként való szája vallása bizonyítja, ilyen képpen; midőn mások kérdezték: micsoda állat lehet az? ezt mondotta: én is ismerem azt, mert anyám aszszonyhoz jár. Mellyeket is vízben való megprobaltatása után cselekedett az I. A' minthogy midőn deliberatuma lött volna meg égettetése iránt az Inek, a' kik fejére akartak eskünni, azokat is adománnyal fascinálta, hogy a' fejére ne esküdgyenek, még akkor büntetését elvötte volna. Ezekre az világos szemmel látott dolgokra, ugy fenyegetésekre nézve circumscribáltatván in ao 1723. die 24. mensis septembris nemes Desi tanacstól lött Deliberatuma szerint és mostani action szerint convincáltassék.

Deliberatum: Minthogy az Inctának Szaniszló Borbárának leg elsőbenis, a mikor boszorkányságáért persequaltatott, megkellett volna halni ha gravida² nem lött volna. Akkoris admonealtátott, hogy ha többször meg ujjítya boszorkányságát, s rosz cselekedetét, halállal büntettetik meg. De rosz cselekedetét annak utánnais meg ujjitotta, a mellyértis második deliberatumaikor, ha az Inek dilatio nem adatott volna és az hütlök pénzbeli igérettel (a mint constál világosson) nem fascináltattak volna, megkellett volna halni. Ezen esküvök mostis ugy reputáltatnak, mintha reá esküdtek volna, Az akkori vizi probája is nem a maga rendiben vitetett véghez, mindazáltal minthogy vizet hozott ki az szájában, absolváltatott, akkoris ea conditione, hogy ha akkori deliberatuma után boszorkányságát, fenyegetődzését meg ujjítya, halállal büntettetik, De ezen második sententiája utánis rosz cselekedetét meg ujjitotta, és a kik boszorkánysággal vádolták, deliberatuma szerint rea nem kereste, sem pedig exmisioja után ártatlanságáról nem doceált, sőt maga kívánta in facie sedis iudiciariae, hogy dolga finaliter decidáltassék. Az A. pedig satis super-

¹) Incta=Incatta vagyis Incausata=alperesnő.

²) terhes.

que doceálja az J. boszorkányságát, fenyegetődzését és sokaknak meg nyomorítását fenyegetődzése után. Azért, hogy tüzzel meg égettessék ítéltetett.

Exequaltassék assessor nemes Dálnoki Sándor, Senator nemes Somogyi István, Kibédi Márton, és executor nemes Hiripi Mihály atyánkfia ő kegyelmek.“

3.

1742. Aug. 11. 18. 20. és 26. A Deési tanácsnak a' sírból följáró halottak iránt hozott határozatai:

„Anno 1742. II^a Augusti. *Cunclusum. 111.* Minemü circumstantiák adták elő magokat vala mely meg holt aszszonyi — állat iránt, melyis mind privatum nemzetes Hadnagy atyánkfia előtt panaszul adatott be, mind pedig a Ttes nemes Tanács előtt: hogy tudniillik azon asszonyi állatnak sirján olyan lyuk observáltatik, a melymár egynehányszor be csináltatott, de reggel mindenkor nyitva találtatik. 2° Hogy azon temetőben ejszakának idején szertelen jajgatás hallatott. 3° két vagy három halottunk esvén a' napokban kik is a tavasztul fogva mind sinlettenek, azok is szüntelen azt kiáltották, azon suspiciosa már megholt asszonyi álat öli megöket, külömben életében is azon aszszonyi álathoz nagy suspicio volt; melyre nézve ezen opinio a nemes várost el töltvén, nagy része ugy vélekedik, hogy azon aszszonyi álat causálta azon megholt két vagy három embereknek halálokat, melyre nézve iránta volt suspicionak tollalására discourválván arról, hogyha fel ásattasék-e, avagy ne, ebben a ts. ns. Tanács magától nem akarván procedálni, kivánta ez iránt a ts. ns. vármegye tiszteit consulalni és opiniojokat is kérni, melynek reportálására expediáltatik Déttzel Ignát atyánkfia.

Conc. 116. 18. August. A sírből ki járó két suspecta personák iránt (accedálván ns vármegye Tiszt uraimék consensussa is) concludáltatott, hogy csak fel ásattassanak, u: m: 1° Pila Bába, 2° Szabó Miklos János. Ezeknek fel ásatásokra exmittáltatnak Senator Boda Szabo András, Bátori Szabo István, Varro Mihály, Gaal János, Thordai Nagy János, Musnai Josef, Csizmadia Nagy István, Missti Szöcs János és Sámbokréti Ferencz atyánkfiai, kik is még ma fel ásattassák őket, kik is investigályák terio ha azon suspicio iránt valo criteriumok; u: m: ha arczulatjában pirosság, vagy valami elevenség, 2 a karonak beléjek való verettetése után valami vérnek ki ütése a karo nyoma után comperiáltatnak-é, és egyéb criteriumokat, ha miket observálnak, a ts. ns. Tanácsnak reportálni tartásuk köteleességeknak. Minthogy pedig ezen fellyebb irt suspecta személyekben a megirt criteriumok, felásása után Bába Pilában bizonyosan comperiáltattak, azért concludáltatott, hogy sirjából ki vétessék, és a törvény fához vitessék, 's ott hohér által meg égettessék, a több felásatandokkal is hasonloképpen kell cselekedni, ha a szerint comperiáltatnak, secus vissza temettessenek.

Concl. 117. 20. aug. A' sírből kijáró suspect a personáknak ki ásattatások ujjabban constituáltassék, es elsőb protocollatio szerint consummáltassék.

Cons. 118. Ezeken kívül némelyekhez az élők közül is lévén igen nagy suspicio ezen boszorkányi mesterség iránt, azok irántis oncludáltatott, hogy statim, et de facto, (non obstante nobilitari prerogativa) incaptiváltassanak, et in figura sedriae investigáltassanak, kinek mi signumi, vagy criteriumi tanálthatnak, melyek az boszorkányságok iránt való suspiciot augealhatnák, annakutánna több probákatis elkell követni vélek, signanter ezeket kel incaptiválni: Balás Jánosnét, Thordai Mártonnét, Oláh Péternét, Incze Jánosnét a kakas hegyen, Simon Gergelynét, Magyarosi Miklosnét, Kis Sigmondnét, Bisztorczán Péternét, ezen személyek mindaddig detentioban légyenek, mig az ellenek való Inquisitio peragaltatik.

Concl. 122. aug. 20. fellyebb meg irt suspecta personák ellen inquisitoroknak exmittáltatnak assessor Szabó David, Fülöp Antal, senator Szalontai Mihály és notarius atyánkfiai ő kegyelmek, kik is propter admaturationem rei két-felé szakasztván magokat az egész várost fel eskessék.

Conc. 126. 29' aug. A' boszorkányi suspicio alatt levő incaptiváknak dolgok bizonyos okokra nézve dilataltattak ad diem 1^m septembris, addig penig szoros detentioban tartassanak, akik penig kezességén ki bocsátattak, ezekis akorron sistáltassanak.

Valószínűleg a' közbe jött pestis miatt e' tárgyban több határozatnak nyomára nem találhatni.

4.

1771. január 17-én Deésen az egész lakosság erkölcsének megállapítása végett tanúkihallgatások történtek, a melyekben boszorkányokról is van szó. Azokat a vallomásokat, a melyek boszorkányokra vonatkoznak: közre adjuk.

1.) A Bölkényi János, 55-ik tanú vallomása: „Azt elmondhatom igaz hitem után Péter Amicza felől, hogy ő Bövöléshez, Bajoláshoz, Boszorkánysághoz igen jól ért ez okból, hogy midőn egy szekér vesszőt megvett volna 14. poltrán a vesszőt a maga telkén sokáig tartotta és megszáradván a vessző és a marhák is elrágták az ágait annakutánna a maga telkén kívül tétetvén a kertyét onnan elhányatták azért, hogy igen kitétette volt a kertet az utczára és azonnal a kertnek vesszői elszáradván engemet egy szekér vesszővel adosnak tartott és kívánta, hogy mást hoznék érte, de hogy én tudtam, hogy nem vagyok adósa úgymegharagudott én rám, hogy egy alkalmatossággal kivittem a fiamat az erdőre látom hogy fiamnak egyik lába nagyon fáj, hogy semmi segítséggel nem lehetett én'nekem. Azután haza jöttem f. lába úgymegdagadott, hogy alig vehette fel a lábravalóját azután pd. szört kétszálalt vett ki a testiből ujságokként ezt megértvén Csobai Sám. o klme én velem együtt az Amica házához elmenvén s mondá Csob. uram Amicának: Nő Amica megetted a Bölkényi koma fiát gyógyítsd mert hanem megigetek borsószalmába. Csorbai uram ezen szavai után a fiam lábai csakhamar meg-

szünt dagadni de ugyancsak ujságokként most is megdagadoz melyre igaz hitemet teszem, hogy ez nem más mestersége han P. Amica ... s büvölése.“

2.) Háncz György 61. tanúnak a vallomása: „Most Hamvazó szeredán lesz 2 éve, hogy én ados lévén egy versen 7 póltrával Pálinka árával Nagy Józsefnének addig kérte míg 3 petákra szaporodván pretensiója azt is megadtam, 2-szor újra 2 susztákot kérvén tőlem, nem lévén ados nem akartam szárazon fizetni, megfenyegetvén engemet N. J.-né hogy annak megadom az árát s megmutatja, hogy megbánom. Történik, hogy másnap igen rosszul lettem mint már Hamvazó szerda után való csötörtökön fát is vágtam azután csak pénteken csak bejő hozzám két idegen barát és a mint sétáltam a házamba szembe állok véllek és kérdem? Mivolna kívánságok? felele a nagyobbik: egy pár tojás; én két tojást adok neki melyet béeresztvén a kápujában (az hová soha az igaz barát nem rak tojást) megfordulának és kimenének, de sem bejövetel — sem kimenetkor nem köszöntek. Kik után kimenék az ajton az utca ajton sem menének ki, csak oda lett mind a kettő melyre oly félelem foga el, hogy szinte leestem lábamról, már a következő éjtcakán féltem, mert a feleségem jól szokott aludni elfáradván. Szombatra viradván esmét ugyancsak délután hozzám jött még más idegen barát, csudálkoztam, hol veszik magokat azok az idegen barátok egyiket se esmérem. Ez megint köszönetlen jött be az ajtón a három király nevét kérdi tőlem, hogy ki irta azt oda s felelék: hiszen ha atyaságod pap tudni kell kiszokta azokat oda irni, melyre kapa egy darab krétát és firkálni kezd az ajtomra és három punctumot teszen közibe. Arra én azt kérdém: hát mit irt oda atyaságod, hát csak annyit irt felele nekem haragosan csak annyit nem kell oda több. Ez is 4 tojást kérvén tőlem adtam, kimenvén az ajtón köszönetlenül eltűnt. Éjszakára kelvén a dolog, lefeküdtem de mint most úgy nem aludtam, nem is szoktam hamar 10—12 óra után egyszer csak bejő 11—12 óra között házamba Nagy Józsefné és Amicza anyja ágyam felibe állván ott font nem tudom mit Nagy Józsefné leült a tüzhelyre a tűz elé és fonta keményen a gypottat és így énekele; „Majd elmegyünk a Rósa hegy alá, majd elmegyünk ott dudálnak“ — ezen szokot iterálván az énekben felkele a tűz mellől fonva ágyamhoz sétála s csak font. Látván én a késő időt s alkalmatlan hosszas fonását s nem is szokott vala hozzám fonnai járnai; eszembe jutának a barátok eszembe Nagy J. fenyegetése, melyet Szentgyörgyi uram is hallott, észrehevém nem tiszta dolog kapám a konyha kést s hozzá kezdék balkézzel döfölni a minthogy tanáltam is késem hegyén vér maradtott s azzal eltűnt a házból mind a kettő; más renden azután az udvaromat tele töltötték ludakkal azok nagy lármát mivelnek; majd a ház hijáról tyukjaim kergették le, de ki nem mentem egyszer is. Ez így volt készvagyok a szent Sacramentumokra 7-szer is megesküszni, én azután még rosszabbul voltam elannyira, ha papjaink a szentelt eszközök által nem segitenek vala rajtam teljességgel elvesztettek vala. Megis sértettem

volt Nagy Józsefnét arcul késemmel másnap bekötött orczával járt s azt mondta kelés lett rajta. Férje mig élt Boszorkánynak ördöggel való cimborának kialotta. Neje mondja nem hittem volna ha férjem akkor ivott volna még annak előtte való napokban is.“

3.) Szöllősi Krist. 79 a tanú ekként vallott: „Mig beteg voltam Acs Jánosné járt álmomban rám és burjánokat főzött és én nem álhatván férjem Acsnéhoz mene s mondá ne jöjjön többet feleségemhez ki egy hétig se alunni se enni nem tud s ő mondá de megyek biz én s mindadgig járok mig fel gyógyul ha jó bizony szélllel futatom el a talpát kelmednek s azután nem jött.“

4. Másik tanú: „Tot Dani anyjától hallottam, hogy Nagy Józsefnének farka vagyon egyszer a gyepűjét valaki elrontotta nekem tulajdonítván a pálinkafőző üstömet és csebremet két ujjával megerinté 8—9 óra tájba s keresztül cirkálta s ezután a pálinkám olyan lett mint a savo. 92 tanu Nagy Józsefné ágya alatt egy lófejet kantározva találtak most tiz eszt. mikor Kiss Jancsival pereltek.“

5.) Nemes Dants Zsigmond 205-ik tanú vallomása: „Midőn ennelőtte való Esztendőkbén SzentGyörgyi Uram házában laktam a feleségem megviselősödvén szülő állapottyában mások javallásakból hivatta el bábájának akkori Györfinét mostani Váralyaji Miskánét, szülvén a feleségem ő tudgya micsoda boszúságtól viseltetvén ugyan otthon nem létemben egy fekete macskának a nyakára egy csomóba kötvén holmit Györfiné (mely speciesek közül láttam Tömjént, Holt szenet, és foghagymát) a pinczémben bevetette, annakutánna a feleségem az akkori szolgálóját beküldvén a pinczében, ő meglátván a macskát csak hanyattán esék ijedttében és jajgatni kezde a midőn is szinte akkor lévén hazamnál egy Ferencz nevezetű téglá vető kit is a feleségem béküldvén a pinczében a Leány lármájára hanyattán találá a szolgálot és megrivasztván mi baja lenne, úgy mutatá meg a macskát, melyet a téglavető felhozván, úgy vizsgálók, hogy micsoda sok czölönk kötözés volna a nyakán, melyet a feleségem parancsolván hazajöve telemig megmutatás végett azon szállásomon lévő hátulsó kis házacskában vetné a Téglavetőnek ki is a mint a házból a pitvaron keresztül vitte volna ugy csapák bé macskástól együtt a kis ház ajtaján hogy csak jajgatra fakada a Téglavető és azt kiáltya vala, hogy eltört a dereka, annakutánna a feleségem Terhe (már szülés után) csak nevededven elhivatá Györfinét és jó formán megijesztvén miért kíván neki ártani holott nem vétett, akkor biztatván Györfiné, hogy ne félne a feleségem, mert semmi baja nem lesz; de csak annakutánna is csak roszszúl volt napról napra nevededett hasa, a mint hogy most is attól fogva nevededik, ezek után egy Aknai aszszonyt hivatván a feleségem maga gyógyítására kinek is mutatván a mondott macska nyakára kötözött Szelengeket, babonaságokat az azt javallá, hogy a szállásom udvarát körös körül öszve sepertetvén az udvar közepre és azt a macskát úgy mond tegye kend azon szemét közepibe és

gyujtsák meg had égne el, melyre az említett akkori szolgálom biztatván magát, hogy ő megcselekszi, férhez adván Sülleihez aztat a Lüdérczek szüntelen hatálig kinozták feleségem pedig maig is akkor kapott nyavalyájával vesződik, mely veszedelmet látván a feleségem mind magán, mind pedig szolgálója félén hivata egy Bábai tudós embert, melyet észrevevén Györfiné előre elfizette, ugy esék a dolog, hogy ugyanazon Bábai ember idejövén, a vásárra kit meglátván a feleségem hivatta a lányom által, melyet észrevevén Zágoniné és Györfiné a leányomat el pirongatták hogy miért hivattya, mi baja véle? De az ember ugyancsak akkor szállásomra jövén önként szájával megvallotta, hogy Györfiné neki megfizetett, hogy magát a feleségem és a szolgálója féle nyavalyájában ne ártaná, melyre vagyon élő bizonyságom Engi Gergely, Losonczy Gergely, Várnai György és Szengyörgyi Czakó József uramék ő kelmék.

B.

A Körmöczbányai varázsló.

Körmöczbánya város tanácsa Ihraczi Struhar András Dóra nevü 80 éves felesége ellen varázslás miatt folyamatba tett bűnpörében, hosszas kínvallatás után, 1642. október 4-én a következő ítéletet hozta:¹

„A jelenlevő Ihraczról való hajlottkorú Dóra az ő húzamos idő óta eddig üzött varázslatával, az Isten mindkét táblájának parancsolatai ellen nagyot vétkezett, nevezetesen az 1. 2. 3. 7. és 8. parancsolat ellen, mivel ő Istenétől és Teremtőjétől könnyelműen eltávozott, a sz. keresztség szövetségét megszegte, és egész bizodalját egy holt dögbe: és lófejbe helyezte, hogy ő ugyanis a fej alá 2 lúdtojást, item 9 téglát tett, abban a biztos reményben és erős hittel, hogy az által az ő szomszédasszonya ellen való gonosz pöréért, a kivel ő a mult nyáron veszedelmes czivakodásba és pörpatvarba elegyedett, a bíróságnál helyállhat s azt megnyerheti — —; hogy a miképen a lúdtojások kotyognak, a bírósági személyek azonképen (csügetegen) kotyogjanak, item a miképen az alátett téglák kemények, azonképen az ő szivök az ő ellenfele irányában megkeményedjék és a mint végül a lófej az említett alája tett darabokat befödi, hasonlatos képen az ő ügye is fődve maradjon. Azután tehát az említett Dóra tegnapi és ma ismételt fassiója vagy vallomása szerint az egész szomszédságot ottan, elkövetett sértésekkel és kártételekkel fájdalomosan búsitotta, mivel egyéb különféle dolgokhoz, füvekhez és gyökerekhez, ostyát is (milyet a falusi iskolamester a sz. karácson estéjén évenként kiszokott osztani), egy nyers marhahúst, valamint myrrhát és töményt is hozzávett és évente a fönnemlitett darabokból annyi lepényt vagy kalácsot süttött, hogy

¹) A körmöczbányai 1642. évi protocollum curialéból kiírta Wagner Ede v. levéltárnok.

marhájának egész éven át enni adhatott és arra elegendő volt, ez által a más marhájának fejét elvette és magához vonta, — — és ezt a szomszédság legnagyobb kárára más babonásokok elkövetése mellett 50 év óta practizálta és űzte.

Mivel tehát ez a Dóra most már körülményesen specificált módon a bíróságot (a mint ő azt magával erősen elhitette és képzelte) a fönnemlített varázslással infascinálni, megbűvölni és kiforgatni akarta, azután a 7. parancs ellen, a tej elvétele által nagyot vétett, a Mindenható Isten legszigorubb parancsának tartalma, valamint minden jól megalapított törvény szerint is életét eljátszotta, és hogy elevenen máglyára tétessék és elégettessék, ugyancsak jól megérdemelte. Mivel azonban ő forró esdeklésére és könyörgésére tegnap és ma is atyai kegyelmezéssel lett kecségetve, a jól megérdemelt supplicium és ítélet enyhíthetik, ellenben ítéltetik, hogy ő Dóra a hóhér által először is karddal megölessék és kivégeztessék, azután a lófejjel együtt máglyára tétessék és porrá égettessék. Neki a halálra ítéltnek jól megérdemelt büntetésül, mindenkinnek pedig, hogy élete elvesztése mellett ilyesmitől őrizkedjék, rettentően iszonyatos például. És mindez az igazság szerint.¹⁾

1) Az eredeti szöveg német.